

**Η ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΕΚΤΕΛΕΣΗ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΙΔΙΩΤΙΚΩΝ ΧΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΑΠΑΙΤΗΣΕΩΝ**
**Περιπτώσεις από τα μεταβυζαντινά έγγραφα
του νησιωτικού χώρου του Αιγαίου (1600-1821)**

ΥΠΟ
ΛΥΔΙΑΣ ΠΑΠΑΡΡΗΓΑ-ΑΡΤΕΜΙΑΔΗ

Εισαγωγικά

Η αναγκαστική εκτέλεση για την ικανοποίηση χρηματικών αξιώσεων¹ αποτέλεσε κατά τη μακρόχρονη εξέλιξη του ελληνικού δικαίου το σπουδαιότερο και συνηθέστερο είδος αναγκαστικής εκτελέσεως παρά το γεγονός ότι κατά την έκτακτη διαγνωστική διαδικασία του ρωμαϊκού δικαίου (*cognitio extra ordinem*) και κυρίως από την εποχή του Ιουστινιανού και μετά εισάγεται ως είδος αναγκαστικής εκτελέσεως και η "in natura" αποκατάσταση των συμφερόντων του δανειστή (εκτέλεση για την ικανοποίηση απαιτήσεως περί παραδόσεως ή αποδόσεως πραγμάτων)².

Στον τουρκοκρατούμενο νησιωτικό χώρο του Αιγαίου, κατά τη διάρκεια του 17ου και 18ου αιώνα, που αποτελούν τα τοπικά και χρονικά πλαίσια της μελέτης αυτής, απουσιάζουν κωδικοποιημένες δικονομικές διατάξεις³, με τις οποίες να γί-

1. Πρβλ. την αρχή του ρωμαϊκού δικαίου "omnis condemnatio pecuniaria est", για την οποία βλ. σχετικά Β. Οικονομίδη - Μ. Λιβαδά - Α. Γιδόπουλος, Εγχειρίδιον της πολιτικής δικονομίας, έκδ. 7η, Αθήναι 1924-1926, § 261 σημ. 2 (στη συνέχεια: Εγχειρίδιον)· Μ. Kasel, Das römische Zivilprozessrecht, München 1966, § 54 IV 1, σ. 286 επ. (στη συνέχεια: Das römische Zivilprozessrecht).

2. Δ. Γκόφα, Ιστορία και Εισηγήσεις του Ρωμαϊκού Δικαίου, Β/Γ έκδοση, Αθήνα-Κομοτηνή 1988, VI, § 125, IV A (στη συνέχεια: Ιστορία και Εισηγήσεις)· Οικονομίδη - Λιβαδά - Γιδόπουλος, Εγχειρίδιον § 261 σημ. 2· M. Kasel, Das römische Zivilprozessrecht, § 96 IV, σ. 514.

3. Δικονομικές διατάξεις ευρίσκονται μόνο στα γραπτά έθιμα της Νάξου του έτους

νεται αναφορά στη διαδικασία της αναγκαστικής εκτελέσεως καθώς και στα ειδικότερα μέσα εξαναγκασμού του υποχρέου προκειμένου αυτός να εκτελέσει τις υπο-

1810 και αφορούν χυρίως την απονομή της δικαιοσύνης από τα τοπικά κριτήρια (Ιω. και Παν. Ζέπων, *Jus Graecoromanum* (στη συνέχεια: JGR), τ. VIII, Αθήναι 1931, Συλλογή τοπικών ελληνικών εθίμων, Κεφ. Α΄, Β΄, σ. 529-534). Οι πρώτες επίσημα θεσμοθετηθείσες δικονομικές διατάξεις, οι οποίες ωστόσο παρέμειναν ανεφάρμοστες, απαντώνται στον Νόμο "Περὶ Οργανισμού Δικαστηρίων" της 2 (14) Μαΐου 1822. Το κείμενο του Νόμου δημοσιεύθηκε αργικά με τον αριθ. 12 από τον Α. Μάυρον και (Τα κατά την Αναγέννησιν, 3, Πειραιεύς 1839, σ. 61 επ.) και στη συνέχεια στα Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας (Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας μέχρι της Εγκαταστάσεως της Βασιλείας, 1, Αθήναι, 1857, σ. 160 επ.) όπου φέρει τον αριθ. 13, έχει δε συμπληρωθεί με τη "Διάταξιν περὶ Δικαστηρίων". Ο ανωτέρω Νόμος ουδέποτε τέθηκε σε ισχύ, αναθεωρήθηκε δε με το από 18 (30)/4/1823 ψήφισμα της συνέλευσεως του Αργούς (Α. Μάυρον και, ὥπ., 2, Αθήναι 1862, σ. 82). Με τον τίτλο δε πλέον "Οργανισμός των Ελληνικών Δικαστηρίων" εκδόθηκε την 21/10/1825 καταλαμβάνοντας στον Κώδικα Νόμων τον αριθ. 13 και πάλι (Ιαν. Βισβίζη, Η πολιτική δικαιοσύνη κατά την Ελληνικήν Επανάστασιν μέχρι του Καποδιστρίου, Αθήναι 1941, σ. 131). Τμήμα δε του Νόμου αυτού και συγκεκριμένα εκείνο που αφορούσε τον Οργανισμό των Δικαστηρίων, δημοσιεύθηκε στη Γενική Εφημερίδα της Ελλάδος (φ. 12 της 14/11/1825), ενώ το πλήρες κείμενό του, το οποίο περιλαμβάνει και τη δικονομία, δημοσιεύθηκε σε γαλλική μετάφραση στο *Constitutions, Lois, Ordonnances des Assemblées Nationales des Corps Légititifs et du Président de la Grèce. Recueillies et traduites par ordre du Gouvernement 1821-1832. Athènes. De l'Imprimerie Royale, Section particulière*, 1835, σ. 142, 143. Κατά τον G. Geib οι δικονομικές διατάξεις του νόμου αυτού ακολουθούν το γαλλικό δικονομικό σύστημα με αρκετές όμως επί μέρους παρεκκλίσεις (G. Geib, Παρουσίαση της κατάστασης του δικαίου στην Ελλάδα στη διάρκεια της τουρκοκρατίας και ως τον ερχομό του βασιλιά Θωνα του Α΄, Χαϊλδεβέργη 1835, Μετ. Ιων. Ανδή-Καλκάνη, σ. 133 επ. (στη συνέχεια: Παρουσίαση). Τελικώς τον πρώτο εφαρμοσθέντα στην πράξη Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας αποτέλεσε η συνταγθείσα από τον Ιωάννη Γεννατά "Πολιτική Διαδικασία" (153 Διάταγμα της 15ης Αυγούστου 1830) της οποίας τα άρθρα 298-329 καθώς και 402-403 αναφέρονται σε ζητήματα αναγκαστικής εκτελέσεως (Γ. Μάυρος, Ο Ελληνικός λαός. Εις τας σχέσεις του δημοσίου, εκκλησιαστικού και ιδιωτικού δικαίου προ του Απελευθερωτικού Αγώνος και μετ' αυτόν μέχρι της 31ης Ιουλίου 1834, τ. Α΄, Αθήναι 1943, μετ. Χ. Πράτοικα-Εν. Καραστάθη, σ. 455-458 (στη συνέχεια: Ο ελληνικός λαός). Για την κριτική και τις παρατηρήσεις γενικότερα στο κείμενο του νόμου αυτού βλ. Μ. Τοντόγλου, "Ο διοργανισμός των δικαστηρίων και η Πολιτική και Εγκληματική διαδικασία του 1830. Κριτική παρατηρήσεις Αλ. Πάλμα-Αλαντήσεις Ι. Γεννατά", *Μελετήματα Ιστορίας Ελληνικού Δικαίου*, τ. Α΄, Αθήνα-Κομοτηνή 1984, σ. 181 επ. (= *Επετηρίς Κ.Ε.Ι.Ε.Δ.*, τευχ. 8 (1958), σ. 1-102). Βλ. επίσης τον ιδίον, "Τα σχέδια του "Διοργανισμού των Δικαστηρίων" και της "Πολιτικής και Εγκληματικής Διαδικασίας" του 1830. Παρατηρήσεις και εισηγήσεις των δικαστικών αρχών", *Ανάτυπο από το Δελτίο του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Νεωτέρου Ελληνισμού*, τ. Α΄ (Μνήμη Ελευθερού Πρεβελάκη), Αθήνα 1998, σ. 81-100.

χρεώσεις του⁴. Η έλλειψη αυτή καθιστούσε θειατή την είσπραξη των ιδιωτικών χρηματικών απαιτήσεων όχι μόνον από τον ίδιο τον οφειλέτη αλλά και από τον ευρύτερο συγγενικό του κύκλο ή ακόμα και από την κοινότητα, στην οποία ο οφειλέτης αυτός υπαγόταν⁵. Εξ άλλου, όπως θα αναφερθεί, επιτρέπεται ήσαν κατά το εθιμικό δίκαιο οι συμφωνίες, σύμφωνα με τις οποίες ο δανειστής εδικαιούτο, σε περίπτωση μη εμπρόθεσμης και ακέραιης εξοφλήσεως του χρέους, να αποσπάσει το πράγμα από τη νομή και κατοχή του οφειλέτη, ακόμα και χωρίς τη σύμπραξη δημόσιων οργάνων, καθώς και να προβεί στις απαιτούμενες περαιτέρω διαδικαστικές ενέργειες για την ικανοποίηση των απαιτήσεων του (έμμεση αυτοδικία)⁶. Το γεγονός αυτό συμβάλλει ενδεχομένως στην υποστήριξη της απόφεως ότι, κατά την υπό εξέταση περίοδο, το ανεπίτρεπτο της αυτονομίας της ιδιωτικής βουλήσεως⁷ δεν εφαρμόζετο

4. Η μη τήρηση σαφών δικονομικών κανόνων χαρακτηρίζει εξ άλλου και τη διαγνωστική διαδικασία ενώπιον των κοινοτικών και των εκκλησιαστικών κριτηρίων. Για το ζήτημα βλ. αναλυτικότερα Ι. Β. Λυκούρης, *Η Διοίκησις και Δικαιοσύνη των τουρκοκρατουμένων νήσων Αίγινα-Πόρος-Σπέτσαι-Υδρα κ.λπ.* Επί τη βάσει εγγράφων του Ιστορικού Αρχείου Υδρας και άλλων, *Παράρτημα Επιστημονικής Επετηρίδος της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών*, Αθήναι 1954, σ. 180 επ. (στη συνέχεια: Διοίκησις και Δικαιοσύνη). Μ. Τοντόγλου, "Η νομολογία των κριτηρίων της Μυκόνου (17ος-19ος αι.)", *Επετηρίς Κ.Ε.Ι.Ε.Δ.*, τ. 27-28 (1980-1981), Αθήναι 1985, σ. 12 (στη συνέχεια: Μύκονος). Για την απλουστευμένη, όσον αφορά τους δικονομικούς τύπους, διαδικασία ενώπιον των εκκλησιαστικών κριτηρίων βλ. ειδικότερα Γ. Γειβ, *Παρονομίαση* σ. 67.

5. Πρόκειται κατά κανόνα για περιπτώσεις όπου κατά τη διαδικασία της αναγκαστικής εκτελέσεως παρεμβαίνουν διάφορα δικαιοδοτικά όγανα του κατακτητή (ηγεμών, βεζίρης ηγεμών και βαλής του Μορέως, βοεβόδας Αθηνών κ.λπ.). Για τον λόγο δε αυτό στις περιπτώσεις αυτές υποδεικνύεται η είσπραξη των ανικανοποίητων αξιώσεων των δανειστών από την κοινότητα στην οποία υπάγεται ο οφειλέτης, σύμφωνα με την αναγνωριζόμενη από το οθωμανικό δίκαιο αρχή της ομαδικής ευθύνης των κοινοτήτων των υποδούλων για την εξόφληση ιδιωτικών χρεών. Για το ζήτημα αυτό βλ. αναλυτικότερα Ι. Λυκούρης, *Διοίκησις και Δικαιοσύνη* σ. 263 όπου και σχετικές περιπτώσεις από το Ιστορικό Αρχείο Υδρας.

6. Βλ. παρακάτω σ. 140. Πρόβλ. αντιθέτως μία δικαστική απόφαση κοινοτικού κριτηρίου της Μυκόνου έτους 1727 με την οποία εκδικάζεται η αυθαιρέτη παραχράτηση της νομής ακινήτου του οφειλέτη από τον δανειστή (Μ. Τοντόγλου, *Μύκονος*, αριθ. 159 έτους 1727, στιγ. 11 επ., σ. 168).

7. Η έλλειψη γραπτών κωδικοποιημένων διατάξεων εθιμικού δικαίου υποβοήθησε την ανατροπή πολλών εθίμων λόγω της αβεβαιότητας που επικρατούσε σχετικά με την εφαρμογή τους (Γ. Μάρος Ερρίκος, *Ο ελληνικός λαός*, σ. 95). Στον βαθμό συνεπώς που οι παλαιοί εθιμοί και κανόνες δεν έχουν ιδιαίτερα εξαναγκαστικό χαρακτήρα αλλά μπορούν να μεταβάλλονται προσαρμοζόμενοι στις εκάστοτε κοινωνικές και οικονομικές ισορροπίες της κάθε περιοχής, η ιδιωτική βούληση των συναλλασσομένων, ως παράγων διαμόρφωσης του δικαίου, εμφανίζεται να έχει καθοριστική σημασία κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο.

στα ζητήματα αναγκαστικής εκτελέσεως, στην έκταση που τούτο ισχύει στο σύγχρονο δικονομικό δίκαιο⁸.

Παρά ταύτα, παράλληλα με την αξίωση του δανειστή για έκδοση δικαστικής αποφάσεως ουσίας καθώς και με την αξίωσή του για έκδοση αποφάσεως, που θα διέτασσε ενδεχομένως τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων προς διασφάλιση των δικαιωμάτων του⁹ έχει ήδη ευρέως αναγνωρισθεί, όπως προκύπτει από τις διαθέσιμες δικαιϊκές πηγές της υπό εξέταση περιόδου, και η αξίωση για αναγκαστική εκτέλεση. Τούτο ειδικότερα σημαίνει ότι ο δανειστής, που διέθετε εκτελεστό τίτλο, μπορούσε να ζητήσει από τα αρμόδια κοινοτικά όργανα ή τα όργανα του κυριάρχου να του παράσχουν την προσήκουσα συνδρομή τους προκειμένου να ικανοποιηθεί η κατά το ουσιαστικό δίκαιο αξίωσή του, η οποία ενσαρχωνόταν στον εκτελεστό τίτλο. Η συνδρομή των δικαιοδοτικών οργάνων παρέχεται με τη λήψη των εξαναγκαστικών μέσων, που έχουν διαμορφωθεί σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, οπότε και υλοποιείται πλέον η έννομη δικαστική προστασία, που έχει ήδη παρασχεθεί κατά κανόνα μέσω της διαγνωστικής διαδικασίας¹⁰. Η διαδικασία πάντως της αναγκαστικής εκτέλεσης, ως σύνολο διαδικαστικών πράξεων με τις οποίες αρχίζει, εξελίσσεται και περιστούται η πορεία, η οποία τείνει σε ικανοποίηση της ουσιαστικής αξιώσεως του επισπεύδοντος δανειστή, αποτελούσε, σε σύγκριση με τη σύγχρονη έμμεση εκτέλεση, μία αρκετά απλουστευμένη (όσον αφορά τις απαιτούμενες προϋποθέσεις καθώς και τη διενέργεια συγκεκριμένων διαδικαστικών πράξεων) αλλά και ευέλικτη διαδικα-

8. Γ . Θ. Ρ α μ μ ο ν , Εγχειρίδιον Αστικού Δικονομικού Δικαίου, τ. 3, Αθήναι 1982, § 330, σ. 1299 (στη συνέχεια: Εγχειρίδιον) και τη βιβλιογραφία που παρατίθεται εκεί.

9. Στη παρούσα μελέτη δεν θα μας απασχολήσει η δικαστική προστασία που παρείχαν τα κοινοτικά κριτήρια με τη μορφή της λήψεως διαφόρων ασφαλιστικών μέτρων (προσωπινών, συντηρητικών ή εξασφαλιστικών). Στα μεταβυζαντινά έγγραφα ως συντηρητικά και εξασφαλιστικά μέτρα, με τα οποία επιδιωκόταν η κατά το δυνατόν μείωση του κινδύνου της ενδεχόμενης αφερεγγυότητας του οφειλέτη ή η αποτροπή βλάβης ή εξαφανίσεως των πραγμάτων στα οποία απέβλεπαν για την ικανοποίηση των αξιώσεών τους οι δανειστές μέσω της διαδικασίας της αναγκαστικής εκτέλεσης, απαντώνται η προσωπική κράτηση, η συντηρητική κατάσχεση, η επίθεση σφραγίδων, η απογραφή, η παραχώρηση της νομής των πραγμάτων του οφειλέτη, η παρακαταθήκη, η εγγυοδοσία (Ι . Λ υ ο ρ η , Διοίκησις και Δικαιοσύνη, σ. 277-278· Α . Θ . Δ ρ α κ α κ η , Η Σύρος επί τουρκοφρατίας. Τ. Β' . Η δικαιοσύνη και το δίκαιον, Ανάτυπον εκ της Επετηρίδος της Επαρχείας Κυκλαδικών Μελετών, τ. ΣΤ' 1967, αριθ. εγγρ. 71 της 6/11/1763, σ. 375-376 (στη συνέχεια: Σύρος). Για το ασφαλιστικό μέτρο της παραχωρήσεως στον δανειστή της νομής των πραγμάτων του οφειλέτη βλ. παρακάτω σ. 163-164.

10. Πάντως στο υπό εξέταση υλικό απαντώνται αρκετές περιπτώσεις όπου οι χρεωστικές ομολογίες είναι αυτοδίκαια εκτελεστές, χωρίς δηλαδή να είναι απαραίτητη η μεσολάβηση της διαγνωστικής διαδικασίας. Για το ζήτημα βλ. πιο κάτω σημ. 42.

σία, στον βαθμό που οι αποφάσεις και ενέργειες των δικαιοδοτικών-εκτελεστικών οργάνων προσαρμόζονται στα εκάστοτε συμφέροντα των αντίδικων μερών.

Η όλη διαδικασία της αναγκαστικής εκτελέσεως διενεργείτο κατά κανόνα με τη σύμπραξη και τη διεύθυνση του δικαιοδοτικού οργάνου, το οποίο είχε εκδώσει τη σχετική καταδικαστική απόφαση καθώς κατά την υπό εξέταση περίοδο δεν υφίστατο, τουλάχιστον όσον αφορά τις αστικές υποθέσεις, ουσιαστική διάκριση μεταξύ οργάνων που απένειμαν τη δικαιοσύνη και οργάνων, που εκτελούσαν τις δικαστικές αποφάσεις. Ο ρόλος συνεπώς των δικαστικών αρχών εμφανίζεται διευρυμένος καθώς αρκετές από τις διαδικαστικές ενέργειες της προδικασίας και της κυρίας διαδικασίας ενεργούνταν από τα δικαιοδοτούντα όργανα. Επίσης διευρυμένος εμφανίζεται και ο ρόλος των δανειστών, οι οποίοι, όπως θα καταδειχθεί, σε αρκετές περιπτώσεις δεν επισπεύδουν απλώς τη διαδικασία της αναγκαστικής εκτελέσεως αλλά ενεργούν και ως άμεσα όργανα εκτελέσεως. Μόνον δε κατά το τελευταίο στάδιο της κύριας διαδικασίας της αναγκαστικής κατασχέσεως, κατά τη διενέργεια δηλαδή του δημόσιου αναγκαστικού πλειστηριασμού, η διάκριση μεταξύ δικαιοδοτικών οργάνων και οργάνων εκτελέσεως (διαλαλητής ή καστελάνος, κατζηλλιέρης) είναι σαφής καθώς οι αρμοδιότητες είναι σαφώς καθορισμένες και διακεκριμένες.

Η αναγκαστική εκτέλεση η οποία αποσκοπούσε στην ικανοποίηση χρηματικών και γενικότερα περιουσιακής φύσεως απαιτήσεων διακρινόταν σε δύο είδη: Στην ειδική αναγκαστική εκτέλεση, η οποία απέβλεπε στην ικανοποίηση συγκεκριμένης απαιτήσεως ή περισσότερων συγκεκριμένων απαιτήσεων του δανειστή και επεκτείνόταν σε ορισμένα περιουσιακά στοιχεία του οφειλέτη (ή τρίτου κυρίου ή διακατόχου)¹¹ και στην καθολική αναγκαστική εκτέλεση που αποσκοπούσε στην εκκαθάριση και την ικανοποίηση κατά μέρισμα πτωχεύσεως όλων των αναγνωριζόμενων απαιτήσεων των αναγγελλόμενων δανειστών, οπότε και επεκτείνόταν σε ολόκληρη την περιουσία του οφειλέτη¹². Στο μεταβυζαντινό δίκαιο περιπτώσεις καθολικής αναγκαστικής εκτελέσεως απαντώνται σε ορισμένα νησιά του νησιωτικού χώρου του Αιγαίου (Σύρο, Θήρα, Σίφνο, Μύκονο αλλά και Κάρπαθο)¹³. Πρόκειται για τον λε-

11. Για τη distractio bonorum του ρωμαϊκού δικαίου βλ. Γ. Πετρόπουλος, Ιστορία και Εισηγήσεις του Ρωμαϊκού Δικαίου, τευχ. Α', Αθήναι 1943, σ. 1444 (στη συνέχεια: Ιστορία και Εισηγήσεις).

12. Για την αναγκαστική εκτέλεση κατά το ρωμαϊκό δίκαιο η οποία είχε ως αντικείμενο το σύνολο της περιουσίας του οφειλέτη (venditio bonorum) βλ. Γ. Πετρόπουλος, Ιστορία και Εισηγήσεις, σ. 1443.

13. Μ. Γ. Μιχαηλίδης - Νονάρος, Νομικά έθιμα της νήσου Καρπάθου της Δωδεκανήσου, Αθήναι 1926, σ. 14 (στη συνέχεια: Νομικά έθιμα Καρπάθου). Έθιμα Θήρας και Ανάφης (Σαντορίνης) του 1797, Ιω. και Παν. Ζέπων, JGR, τ. VIII, Αθήναι 1931, Κεφ. Θ', σ. 514. Γ. Α. Πετρόπουλος, Νομικά έγγραφα Σίφνου της συλλογής Γ. Μαριδάκη

γόμενο "χουραμά" ο οποίος εφαρμοζόταν τόσο επί ειπτόρων όσο και επί μη ειπτόρων και αποτελούσε θεσμό αντίστοιχο της σημερινής πτωχεύσεως¹⁴.

Προϋποθέσεις

I. Πρώτη προϋπόθεση του επιτρεπτού ή παραδεκτού της αναγκαστικής εκτελέσεως είναι η ύπαρξη δημόσιου εγγράφου από το οποίο κατά τρόπο αυθεντικό και επίσημο να αποδεικνύεται το δικαίωμα, για την ικανοποίηση του οποίου πρόκειται να λάβει χώρα αναγκαστική εκτέλεση¹⁵ προκειμένου να παρασχεθεί στον ενδιαφερόμενο η εξουσία να ζητήσει τη συνδρομή των οργάνων εκτελέσεως για τη διενέργειά της. Πρόκειται για το αντίστοιχο του κατά το ισχύον δίκαιο απαιτούμενου εκτελεστού τίτλου, με τον οποίο όχι μόνον βεβαιούται η αξίωση που έχει κατά το ιδιωτικό δίκαιο ο δανειστής εναντίον του οφειλέτη αλλά δημιουργείται και η εκτελεστότητα, η οποία αποτελείται αφ' ενός μεν από την αξίωση του δανειστή έναντι των αριθμόδιων δημόσιων οργάνων να λάβουν αναγκαστικά μέτρα για την ικανοποίηση της αξίωσεώς του αφ' ετέρου δε από την αντίστοιχη υποχρέωση του οφειλέτη έναντι

(1684-1835). Μετά συμβολών εις την έρευναν του Μεταβυζαντινού δικαίου, *Ακαδημία Αθηνών. Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας*, τ. Γ' - τευχ. 1, Αθήναι 1956, σ. 46 (στη συνέχεια: Νομικά έγγραφα Σίφνου): Α. Δρακάνη, Σύρος, σ. 232 σημ. 4, αριθ. εγγρ. 67, 68, σ. 370-371, αριθ. εγγρ. 80, σ. 385 και κυρίως αριθ. εγγρ. 97α, σ. 404, αριθ. εγγρ. 107, σ. 417-418, αριθ. εγγρ. 108, σ. 418-419· Μ. Τούρτογλου, Μύκονος, δικαστική απόφαση αριθ. 194, έτους 1787, στιχ. 21. Ειδικό κεφάλαιο για τη διαδικασία που ακολουθείτο σε περίπτωση χρεωκοπίας του οφειλέτη περιλαμβάνει ο Μολδαβικός Κώδικας (Κώδιξ Πολιτικός του Πριγκηπάτου της Μολδαβίας, Ιω. και Παν. Ζέπων, JGR, τ.VIII, Αθήναι 1931, Παράρτημα. Περί τάξεως της συνδρομής των δανειστών, σ. 239-247 (στη συνέχεια: Μολδαβικός Κώδιξ).

14. Η πτώχευση του οφειλέτη κηρύσσεται με απόφαση της αριθμόδιας δικαιοδοτικής αρχής κατόπιν αιτήσεως του πτωχεύσαντος ή κάποιου από τους δανειστές του. Εάν η αίτηση γινόταν αποδεκτή διορίζονταν εκτιμητές του συνόλου της περιουσίας του οφειλέτη και στη συνέχεια το γεγονός του επικείμενου αναγκαστικού πλειστηριασμού γνωστοποιείτο δημόσιως, προκειμένου οι μεν δανειστές να αναγγείλουν τις απαιτήσεις τους, οι δε "πρόσσιμοι" να προβάλουν τα δικαιώματα προτιμήσεώς τους. Η εκτιμηθείσα περιουσία του πτωχεύσαντος ετίθετο υπό την αναγκαστική διαχείριση της ομάδας των αναγγελθέντων δανειστών, η οποία αναλαμβάνει την εκποίησή της με αναγκαστικό πλειστηριασμό. Το πλειστηριασμα διανεμόταν σύμφωνα μεταξύ των εγχειρόγραφων δανειστών μετά την ικανοποίηση των προνομιούχων απαιτήσεων. Για τη διαδικασία του "χουραμά" βλ. αναλυτικότερα Α. Δρακάνη, Σύρος σ. 232-236.

15. Πρβλ. Μολδαβικός Κώδιξ, Παράρτημα. Περί διαπράσεως δημοσίας ήτοι μεζατίου κατά την τοπική συνήθειαν, § 1: "*Η δημοσία διάπρασις γίνεται πάντοτε δι' αὐθεντικῆς προσταγῆς, ητοι τζηδούλας, η διὰ γράμματος αὐθεντικοῦ..*"

των οργάνων αυτών να εκπληρώσει την οφειλή που έχει κατά το ιδιωτικό δίκαιο απέναντι στον δανειστή¹⁶.

Τα έγγραφα, τα οποία αναγνωρίζονταν από το εθιμικό δίκαιο ως παρέχοντα στον επισπεύδοντα δανειστή την εξουσία να πραγματοποιήσει αναγκαστική εκτέλεση δια της συνδρομής των αρμόδιων αρχών, διακρίνονταν σε δύο κατηγορίες:

Α. Σε εκείνα που εμπεριείχαν πράξη δικαιοδοτικού οργάνου, που καταδίκαζε πανηγυρικά τον οφειλέτη σε συμμόρφωση. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται κατά κανόνα οι καταδικαστικές ή καταψηφιστικές¹⁷ δικαστικές αποφάσεις των κοινοτικών κριτηρίων¹⁸ ή άλλων δικαστικών αρχών (βοεβόδες, καδήδες κ.λπ.)¹⁹. Εκτελεστές

16. Πρβλ. Π. Γέσιον - Φαλτσή, Δίκαιο αναγκαστικής εκτελέσεως, I, 1998, σ. 88 επ. όπου και σχετική βιβλιογραφία.

17. Συνεπώς δεν ήσαν επιδεκτικές αναγκαστικής εκτελέσεως οι αποφάσεις των διαφόρων οθωμανών αξιωματούχων, Ελλήνων Μεγάλων Διερμηνέων, δραγομάνων του στόλου κ.λπ. οι οποίες περιείχαν εντολές προς τα δικαιοδοτικά όργανα για να προβούν σε ορισμένες ενέργειες που ανάγονταν στο κύκλο των καθηκόντων τους ή ακόμα και υποδείξεις όσον αφορά το ουσιαστικό δικαιοδοτικό τους έργο. Βλ. σχετικά Ι. Λυκούρη, Διοίκησις και Δικαιοσύνη, σ. 269-271 όπου και σχετικά έγγραφα από το Ιστορικό Αρχείο Ύδρας· Μ. Τούρος - τόγλον, Μύκονος, δικαστική απόφαση αριθ. 148 έτους 1721, σ. 157.

18. Σύμφωνα με τις κωδικοποιήσεις εθιμικού δικαίου του νησιωτικού χώρου τα κοινοτικά κριτήρια ήταν αποκλειστικώς αρμόδια για την επίλυση των "πολιτικῶν ὑποθέσεων", των ιδιωτικών δηλαδή διαφορών των υποδούλων. Βλ. σχετικά εθιμικές διατάξεις Σύρου έτους 1763, Ιω. και Παν. Ζέπων JGR, τ. VIII, Αθήναι 1931, σ. 501· Νάξου έτους 1810, Ιω. και Παν. Ζέπων JGR, τ. VIII, Αθήναι 1931, σ. 530· Θήρας και Ανάφης έτους 1797, ο.π., σ. 514· Α. Λιγνού, Αρχείον της Κουνότητος 'Υδρας 1778-1832, ΣΤ' (έτη 1818-1821), Πειραιεύς 1925, σ. 43 επ. (στη συνέχεια: Αρχείον 'Υδρας) καθώς και ρητή διάταξη στον Κώδικα Κύθνου έτους 1799 (Α. Βαλληνδα, Κυθνιακά, Ερμούπολις Σύρου 1882, σ. 85). Η αναγκαιότητα της εκδόσεως καταψηφιστικής ή καταδικαστικής δικαστικής αποφάσεως προκειμένου να αποδειχθεί ή να διαπιστωθεί η ύπαρξη δικαιώματος προστατευτέου μέσω της διαδικασίας της αναγκαστικής εκτελέσεως προκύπτει με σαφήνεια από το διαθέσιμο υλικό. Ειδικότερα, όπως αναφέρεται στο κείμενο έγγραφης χρεωστικής ομολογίας που καταρτίσθηκε στη Σίφνο το έτος 1812: "... προσέτι ὑπόσχεται ὁ ἄνωθεν ἥλιας (δηλαδή ο οφειλέτης), ἐάν καὶ ἥθελε βιασθῆ ἡ ἀρχόντισσα καὶ πάει εἰς κρίσιν τὴν ὁμολογίαν νὰ πληρώνῃ ὁ ἥλιας, ὅλα τὰ ντάνα τῆς κρίσης" (Γ. Πετρόπουλος, Νομικά έγγραφα Σίφνου, αριθ. εγγρ. 62 έτους 1812, στιχ. 11-13, σ. 271 καθώς και αριθ. εγγρ. 63, στιχ. 13-14, σ. 275). Για τη Μύκονο ειδικά βλ. Γ. Α. Πετρόπουλος, Νοταριακά πράξεις Μυκόνου των ετών 1663-1779, Μνημεία του Μεταβυζαντινού Δικαίου (Παράρτημα της Επιστημονικής Επετηρίδος της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών), 3, Αθήναι, 1963, αριθ. 58, 197, 605, 1261, 1376, 1647 (στη συνέχεια: Νοταριακά πράξεις Μυκόνου)· Μ. Τούρος τόγλον, Μύκονος, αριθ. 13, 17, 52, 84, 99, 147, 150. Για τη Σύρο βλ. Α. Δρακάνη, Σύρος, αριθ. εγγρ. 53 έτους 1743.

19. Ιακώβης Τ. Βισβίζη, "Δικαστικά αποφάσεις του 17ου αιώνος εκ της νήσου Μυκόνου", Επετηρίς Α.Ι.Ε.Δ., τευχ. 7, Αθήναι 1957, δικ. αποφ. αριθ. 3 έτους 1656 (στη συν-

ήταν κατ' αρχήν οι τελεσίδικες ή ανέκκλητες²⁰ αποφάσεις των κοινοτικών κριτηρίων²¹ δεδομένου ότι η άσκηση του τακτικού ένδικου μέσου της εφέσεως ("ἀπελα-

έχεια: Δικαστικά αποφάσεις Μυκόνου). Γ. Πετρόπουλος, Νοταριακά πράξεις Μυκόνου, αριθ. 1036, 1313, 1694, 1728, 1743, 1752, 1754, 1757, 1792· Μ. Τορτόγλου, Μύκονος, δικ. αποφ. αριθ. 15 έτους 1673.

20. Ενδεικτικά αναφέρουμε τις αποφάσεις του δικαστηρίου των προεστώτων της Ύδρας, οι οποίες ήταν ανέκκλητες. Το δικαστήριο αυτό απαρτιζόταν αφ' ενός μεν από κριτές που είχαν εκλεγεί από την ολομέλεια των προεστώτων του νησιού αφ' ετέρου δε από τον τοπικό διοικητή του νησιού. Το ανέκκλητο δε των αποφάσεών του όριζε ο από 1/5/1818 Αστικός και Ναυτεμπορικός Νόμος της Ύδρας ο οποίος αποτέλεσε έγγραφη κωδικοποίηση των ήδη εθιμικών κρατούντων στο νησί (άρθρα 12 και 14). Η κριθείσα ενώπιον του πολιτικού δικαστηρίου των προεστώτων της Ύδρας υπόθεση επανεκδικαζόταν μόνο σε περίπτωση διαφωνίας μεταξύ κριτών και διοικητού από ένα ευρύτερο δικαστήριο προεστώτων, το οποίο και επέλευε αποφασιστικά τη διχογνωμία που είχε προκύψει (άρθρα 1, 8 του ίδιου νόμου). Για το ζήτημα βλ. αναλυτικότερα Ι. Λυκούρη, Διοίκησις και Δικαιοσύνη, σ. 192, 193.

21. Κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο οι αποφάσεις των εκκλησιαστικών δικαστηρίων ακόμα και στα ζητήματα αστικού δικαίου για τα οποία ο κλήρος διέθετε αναγκαστική δικαιοδοσία (σύσταση-λύση του γάμου με διαζύγιο, εκ διαθήκης διαδοχή, ορισμένα ζητήματα εξ αδιαθέτου διαδοχής) δεν παρήγαγαν εκτελεστότητα λόγω του χαρακτήρα της εκκλησιαστικής δικαιοδοσίας ως εκούσιας δικαιοδοσίας (*jurisdictio voluntaria*). Για το ζήτημα βλ. G. Gειβ., Παρουσίαση, σ. 68. Εκτελεστότητα στις εκκλησιαστικές δικαστικές αποφάσεις προσέδιδε η έκδοση σχετικής σουλτανικής διαταγής από την αρμόδια αρχή του κυριάρχου στην οποία προσέφευγε κατά περίπτωση η Εκκλησία (Μ. Γεών, Κανονικαί Διατάξεις, τ. 1, Κωνσταντινούπολις 1888, σ. 325· I. Βασδράβελλη, Ιστορικόν Αρχείον Βεροίας, Θεσσαλονίκη 1942, σ. 209· M. Τορτόγλου, "Απονομή δικαιοσύνης στη Θεσσαλονίκη κατά την Τουρκοκρατία. Συμβολή στη μελέτη του μεταβυζαντινού δικαίου", *Μελετήματα Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου*, Αθήνα 1993, τ. Β', σ. 242 (στη συνέχεια: Απονομή δικαιοσύνης). Εξ άλλου η μη εκτελεστότητα των αποφάσεων των εκκλησιαστικών δικαστηρίων οδήγησε στην επιβολή της εκκλησιαστικής ποινής του αφορισμού σε περίπτωση μη συμμορφώσεως των διαδίκων προς το διατακτικό των αποφάσεων (Μ. Τορτόγλου, Απονομή δικαιοσύνης, σ. 254 σημ. 21 και την εκεί αναφερόμενη βιβλιογραφία). Αντικρουόμενες είναι οι απόψεις που έχουν υποστηριχθεί σχετικά με τον χαρακτήρα της εκκλησιαστικής δικαιοδοσίας ως "διαιτητικής" ή "δικαστικής" κατά τη βυζαντινή περίοδο. Για το ζήτημα βλ. αναλυτικότερα Α. Χριστοφίλοπουλος, "Η δικαιοδοσία των εκκλησιαστικών δικαστηρίων επί ιδιωτικών διαφορών κατά την βυζαντινήν περίοδον", *Δίκαιον και Ιστορία-Μικρά Μελετήματα*, Αθήναι 1973, σ. 253-254· Σπ. Τρωϊάνος, "Η εκκλησιαστική δικονομία μέχρι τον θάνατο του Ιουνιανού", Αθήναι 1964, σ. 13· I. Λυκούρη, Διοίκησις και Δικαιοσύνη, σ. 138· N. Πανταζόπουλος, "Εκκλησία και Δίκαιον εις την χερσόνησον του Αίμου επί τουρκοκρατίας", *Επιστημονική Επετηροίς Σχολής Νομικών και Οικονομικών Επιστημάτων Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Η'* (Μνημόσυνον Περικλέους Βιζουκίδου), 1960-1963, σ. 715.

σιό")²² είχε ανασταλτικό χαρακτήρα (*effectus suspensivus*)²³. Η ανασταλτική δύναμη της εφέσεως προκύπτει από τη στερεότυπη έκφραση που αναγράφεται στο κάτω μέρος των προσβαλλόμενων δικαστικών αποφάσεων: "Ἄλελλάρει τὴν ἄνωθεν ἀπόφασι εἰς ὅλα τῆς τὰ μέρη φυλάζοντας τὰ δικαιώματά του εἰς πᾶσα καιρὸν καὶ κριτῆριον"²⁴. Ωστόσο, κατά τη δικαστηριακή πρακτική της υπό εξέταση περιόδου, εκτελεστές ήταν και αρχετές πρωτόδικες αποφάσεις²⁵ παρά το γεγονός ότι δεν υφίστατο, – κατά τα ισχύοντα στο σύγχρονο δικονομικό δίκαιο –, διαδικασία κηρύξεως των οριστικών δικαστικών αποφάσεων ως προσωρινώς εκτελεστών. Τούτο προκύπτει

22. Το ένδικο μέσο της εφέσεως ασκείτο με δύο τρόπους: είτε δια της σχετικής δηλώσεως του εγκαλούντος ενώπιον του κατέηλλιέρη η οποία κατεχωρείτο στο κάτω μέρος της προσβαλλόμενης πρωτόδικης αποφάσεως (Μ. Τοντόγλου, Μύκονος, αριθ. 25, 30, 85, 87, 97, 124, 129) είτε με ιδιαίτερο δικόγραφο που κατετίθετο στην κοινοτική κατέηλλαρία (Μ. Τοντόγλου, Μύκονος, σ. 14 σημ. 24).

23. Για τον ανασταλτικό χαρακτήρα της εφέσεως κατά το ρωμαϊκό δίκαιο βλ. Β. Οικονομίδος - Μ. Λιβαδά, Εγχειρίδιον της Πολιτικής Δικονομίας, 2, έκδ. 6η Αθήναι 1905, § 234, σημ. 1, 2 (στη συνέχεια: Εγχειρίδιον).

24. Μ. Τοντόγλου, Μύκονος, αριθ. 25, 30, 85, 87, 97, 124, 129. Πρβλ. επίσης μια δικαστική υπόθεση έτους 1823 από τη νήσο Σίφνο. Πρόκειται για υπόθεση που εκδικάζεται σύμφωνα με τον Νόμο "Περὶ Οργανισμού Δικαστηρίων" της 2 (14) Μαΐου 1822 (για τον οποίο βλ. σημ. 3). Σύμφωνα με τις δικονομικές διατάξεις του νόμου αυτού ο ενάγων επικοινωνεί απ' ευθείας με το δικαστήριο, το οποίο και ενημερώνει περιληπτικά τον εναγόμενο για το περιεχόμενο της αγωγής, κατά παρέκκλιση από το γαλλικό δικονομικό σύστημα που σε γενικές γραμμές ακολουθησε ο νόμος (G. Gειβ, Παρουσίαση, σ. 133). Στη παρούσα υπόθεση ο ηττηθείς πρωτοδίκως διάδικος (και οφειλέτης) εφεσιβάλλει με το "χοντροπροτέστο" της 5/2/1823 την πρωτόδικη απόφαση του Αντεπαρχικού κριτηρίου σε ανώτερο δικαστήριο (Γ. Πετρόπολης, Νομικά έγγραφα Σίφνου, αριθ. εγγρ. 39, στιχ. 23-24, σ. 167-168). Ο νικήσας διάδικος (και δανειστής) με το "ξαναπροτεστάρισμα" της 7/2/1823 (Γ. Πετρόπολης, Νομικά έγγραφα Σίφνου, αριθ. εγγρ. 40, σ. 169) ζητά από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο τη δημόσια παρακαταθήκη του βεβαιωθέντος χρέους, ως ασφαλιστικό μέτρο, μέχρι την έκδοση της αποφάσεως του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου ("Σᾶς παρακαλοῦμεν Κύριε ἀντέπαρχε, νὰ τῷ εἰδοποιήσετε τό παρόν καὶ ἐπομένως νὰ δεποζιτάρῃ κατὰ νόμον, καὶ ἔπειτα ἡς ἀπελάρῃ εἰς ἀνώτερον κριτῆριον", στιχ. 30-32). Κατά την άποψη που διατυπώνει ο Γ. Πετρόπολης ακολουθείται στο προκείμενο ζήτημα, τόσο όσον αφορά την τήρηση των προθεσμιών εφέσεως και αντεφέσεως, όσο και τα αιτήματα των διαδίκων περὶ καταβολῆς των δικαστικών εξόδων και δημόσιας παρακαταθήκης ή εγγυήσεως, η διαδικασία του ιταλικού δικονομικού δικαίου (Γ. Πετρόπολης, Νομικά έγγραφα Σίφνου, σ. 160-161 και την βιβλιογραφία που παρατίθεται σχετικά με το ιταλικό δικονομικό σύστημα).

25. Πρβλ. Μ. Τοντόγλου, Μύκονος, αριθ. 17 έτους 1674 (εκτελεστή πρωτόδικη απόφαση του βοεβόδα της Μυκόνου Ιωάννη Μαυροκορδάτου), 52 έτους 1704 (τίθεται ακίνητο του οφειλέτη σε πλειστηριασμό με πρωτόδικη δικαστική απόφαση κοινοτικού κριτηρίου), 147 έτους 1721 (εκτελεστή πρωτόδικη απόφαση κοινοτικού κριτηρίου), 148 έτους 1721 (εκτελεστή πρωτόδικη απόφαση κοινοτικού κριτηρίου) κ.ά.

από το γεγονός ότι η άσκηση του τακτικού ένδικου μέσου της εφέσεως δεν ήταν, όπως συνάγεται από το υλικό που έχουμε στη διάθεσή μας, ιδιαίτερα συχνή²⁶ λόγω των εξόδων, που συνεπαγόταν για τον εκκαλούντα η σχετική διαδικασία²⁷. Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι οι αποφάσεις των κοινοτικών κριτηρίων ήταν εκτελεστές παρά το γεγονός ότι δεν παρήγαγαν ουσιαστικό δεδικασμένο (με τη δύναμη νόμιμου αμάχητου τεκμηρίου), ακόμα και αν ήταν τελεσίδικες²⁸.

Η διαταγή της πολιτείας προς τα αρμόδια όργανα για την εκτέλεση της δικαστικής αποφάσεως αναγράφεται συνήθως στα σχετικά δικαστικά έγγραφα με τη μορφή συγκεκριμένου εκτελεστήριου τύπου²⁹. Απόγραφο, αντίγραφο δηλαδή του πρωτότυπου του εκτελεστού τύπου, ετηρείτο στην "κατζηλαρία"³⁰ των νησιωτικών κοινοτήτων και από αυτό, στη συνέχεια, εκδίδετο γνήσιο αντίγραφο προς επίδοση στον οφειλέτη, η επιταγή προς εκτέλεση³¹.

26. Σε σύνολο 209 δικαστικών αποφάσεων κοινοτικών κριτηρίων της Μυκόνου εφεσιβάλλονται μόνον οι 7 (βλ. παραπάνω σημ. 22).

27. Για την εκδίκαση των εφέσεων αρμόδια δικαιοδοτικά όργανα ήταν κατά κανόνα στα νησιά των Κυκλαδών κατά τον 17ο και 18ο αιώνα οι δραγομάνοι του στόλου (Μ. Τούρογλου, "Τινά περί ανακλήσεως διαθηκών εις την Νάξον κατά τον 18ον αιώνα (Παρατηρήσεις επί αποφάσεως δραγομάνου του στόλου)", *Μελετήματα Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου*, Α', Αθήνα-Κομοτηνή 1984, σ. 132· Μ. Τούρογλου, Μύκονος, σ. 5).

28. Η έκδοση ακόμα και τελεσίδικης δικαστικής αποφάσεως (όταν εθιμικά ήταν αποδεκτή η άσκηση εφέσεως) δεν δημιουργούσε δεδικασμένο και συνεπώς ο ενάγων μπορούσε πάντα να προσφύγει σε άλλο δικαστήριο, είτε ανώτερο, όπως τα τουρκικά δικαστήρια, είτε και ομοιόβαθμο, όπως τα κοινοτικά κριτήρια, για την επανεκδίκαση της ίδιας υποθέσεως (Γ. Μάρκος Ερνέστος, Ο ελληνικός λαός, σ. 85, 93· Ι. Λυκούρης και Δικαιοσύνη, σ. 195-198· Ν. Πανταζόπουλος, Από της "λογίας" παραδόσεως εις τον Αστικόν Κώδικα, Αθήνα 1947, σ. 85 σημ. 4 και 86 σημ. 6 (στη συνέχεια: Από της "λογίας" παραδόσεως)· Μ. Τούρογλου, Μύκονος, δικ. αποφ. αριθ. 189 έτους 1772, 201 έτους 1817· Α. Δρακάκη, Σύρος, αριθ. εγγρ. 65, σ. 369, αριθ. εγγρ. 66, σ. 369-370 και σ. 97-101).

29. Πρβλ. τη δικαστική απόφαση του "σερασκέρη τῶν βασιλικῶν φρεγάδων" του έτους 1755 στην οποία εμπεριέχεται συγκεκριμένος εκτελεστήριος τύπος ("νὰ εἴναι τὸ αὐτὸ σῆπτι ὡς προστάζομεν εἰς τὴν ἐκσουσιά τοῦ...ἔζι νὰ πράξετε ἔξαπαντος" Γ. Πετρόπουλος, Νομικά έγγραφα Σίφνου, αριθ. εγγρ. 3, στιχ. 15-16, σ. 19). Βλ. επίσης τη δικαστική απόφαση του Αντεπαρχικού Κριτηρίου Σίφνου έτους 1823 όπου επίσης περιλαμβάνεται συγκεκριμένος εκτελεστήριος τύπος ("τὸ διορίζομεν καὶ ἀποφασίζομεν ὁ Φρασές Δαμῆ νὰ πληρώσῃ πρὸς τὸν Κύριον Κωνσταντίνον πάον τὸν αριθμὸν τῶν 639:20 κατὰ ταῦτα ἔξεδόθη ἡ παροῦσα" Γ. Πετρόπουλος, Νομικά έγγραφα Σίφνου, αριθ. εγγρ. 36, στιχ. 10-12, σ. 165).

30. Για τις κατζηλαρίες των κοινών της Νάξου ("κοιναὶ καγκελλαρίαι") βλ. Ιακώβης Βισβίζης, "Οι κοινοὶ καγκελλάριοι της Νάξου επί τουρκοκρατίας", *Ανάτυπον εκ του Αρχείου Ιδιωτικού Δικαίου*, τ. ΙΒ', Αθήναι 1945, σ. 5, 7-9.

31. Στη Νάξο του 17ου αιώνα ο νοτάριος, για τη βεβαίωση της εκδόσεως της καταψηφιστικής δικαστικής αποφάσεως και ύστερα από αίτηση των διαδίκων, συνέτασσε ιδιαίτερη

Αξίζει να σημειωθεί ότι όλες ανεξαιρέτως οι δικαστικές αποφάσεις δεν ήταν αυτοδικαίως εκτελεστές. Η διαδικασία της αναγκαστικής εκτελέσεως ήταν άμεσα συνυφασμένη με το τυπικά ισχύον αλλά και ουσιαστικά εφαρμοζόμενο κατά περιοχή δικαιοδοτικό και διοικητικό σύστημα του κατακτητού. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι η εκτελεστότητα των δικαστικών αποφάσεων των οθωμανών καδήδων³² εξηρτάτο συνήθως, από την έκδοση ιδιαίτερης διαταγής του Ηγεμόνος, ως ανώτατης δικαστικής αρχής³³, η οποία καθόριζε κατά περίπτωση όλες τις λεπτομέρειες της εκτελέσεως³⁴, εφ' όσον ο ηττηθείς διάδικος δεν συμμορφωνόταν οικειοθελώς. Άλλα και οι αποφάσεις των κοινοτικών κριτηρίων στερούνταν κατά περίπτωση εκτελεστότητας εάν και εφ' όσον ο κατά διοικητική περιφέρεια Ηγειών, ως ανώτατη αρχή, ή ο διορισθείς με

πράξη όπου αναγραφόταν διεξοδικά το σκεπτικό και το διατακτικό της αποφάσεως. Η ιδιαίτερη αυτή νοταριακή πράξη κατεχωρείτο από τον νοτάριο στη κατέηλλαρία της κοινότητας από όπου και εκδίδονταν γνήσια αντίγραφα για νόμιμη χρήση προς κάθε ενδιαφερόμενο (Α. Σιφωνιώ - Καράπα, Γ. Ροδολάκη, Λ. Αρτεμιάδη, Ο Κώδικας του νοταρίου Νάξου Ιωάννου Μηνιάτη 1680-1689 (χφ. Γ.Α.Κ. 86), *Επετηρίς Κ.Ε.Ι.Ε.Δ.*, τ. 29-30 (1982-1983), Αθήναι 1990, αριθ. εγγρ. 194 (στη συνέχεια: Ο Κώδικας Ιω. Μηνιάτη). Πρβλ. επίσης την προαναφερθείσα (σημ. 24) δικαστική απόφαση του Αντεπαρχικού Κριτηρίου Σίφνου έτους 1823 της οποίας το κείμενο σώζεται στο Αρχείο της οικογενείας Μπάου ως απόγραφο του πρωτοτύπου της δικαστικής αποφάσεως ("ὅτι ἵσον ἀπαράλλακτον τῷ πρωτοτύπῳ", στιχ. 20-21). Το απόγραφο υπογράφεται από τον πρόεδρο του δικαστηρίου, δηλαδή τον Αντέπαρχο Σίφνου και Σερίφου Παναγιώτη Καραϊώαννη. Για τη σύσταση του Αντεπαρχικού Κριτηρίου το οποίο έδρασε ως πρωτοβάθμιο δικαστήριο στη Σίφνο κατά τα έτη 1822-1823 με βάση τη διάταξη της § 4 του τίτλου Ε΄, τμ. Θ΄ του Προσωρινού Πολιτεύματος της Επιδαύρου βλ. Α. Μάυρη, Τα κατά την Αναγέννησιν της Ελλάδος, 2, Πειραιεύς 1839, σ. 61 επ. Επίσης για τον τρόπο συνθέσεως και λειτουργίας του βλ. Γ. Πετρόπουλος, Νομικά έγγραφα Σίφνου, σ. 149-152.

32. Ο Καδής εδίκαζε όλες τις εμπορικές και πολιτικές διαφορές κάθε είδους και βαθμού, οι δε αποφάσεις του δεν μπορούσαν να ανατραπούν από τα δικαστήρια των υποδούλων παρά μόνο από μεταγενέστερες αποφάσεις άλλων οθωμανών κριτών. Ο δικαιοδοτικός πάντως ζόλος των καδήδων, της "έξωτικής κρίσεως" όπως αποκαλούνταν, στο νησιωτικό χώρο των Κυκλαδων ήταν περιορισμένος λόγω και της μη διαμονής τους στα νησιά. Για το ζήτημα βλ. Γ. Μάυρη, Ο ελληνικός λαός, τ. Α΄, σ. 64· Ν. Πανταζόπουλος, Από της "λογίας" παραδόσεως, σ. 116 σημ. 67· Ι. Λυχούρη, Διοίκησις και Δικαιοσύνη σ. 124-126· A. Δρακάκη, Σύρος, σ. 76-80· B. Slot, *Archipelagus turbatus. Les Cyclades entre colonisation latine et occupation Ottomane c. 1500-1718*, Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut te Istanbul 1982, σ. 26.

33. Α. Μάυρη, Τα κατά την Αναγέννησιν της Ελλάδος, τ. 11, Αθήναι 1852, σ. 309.

34. Ι. Λυχούρη, Διοίκησις και Δικαιοσύνη, σ. 251 όπου και σχετικές περιπτώσεις από το Ιστορικό Αρχείο Υδρας.

διαταγή του Ηγεμόνος Διοικητής³⁵, αποφάσιζε να παρέμβει αποφασιστικά στην κοινόμενη ή ήδη κριθείσα υπόθεση και να ασκήσει την ανώτατη δικαστική εξουσία, που του είχε ανατεθεί καθώς και την εξουσία του ως εκτελεστή των κοινοτικών αποφάσεων³⁶.

Οι διαιτητικές αποφάσεις των αιρετοκριτών³⁷, με τις οποίες, κατ' εφαρμογή των τοπικών εθίμων, επιλύονταν ανέκκλητα κάθε είδους ιδιωτικές διαφορές, ήταν κατά κανόνα αυτοδικαίως εκτελεστές στον βαθμό που οι διαιτητές – κριτές λειτουργούσαν ως πραγματικοί αιρετοκριτές (βάσει συμφωνίας των διαδίκων ότι θα συμμορφωθούν προς το περιεχόμενο της αποφάσεώς τους) και όχι ως απλοί συμβιβαστές των αντίδικων μερών ή ως πραγματογνώμονες στα πλαίσια εκκρεμούς διαγνωστικής διαδικασίας³⁸. Απαντώνται πάντως και αρκετές περιπτώσεις κατά τις

35. Ι. Λυκούρη, Διοίκησις και Δικαιοσύνη, σ. 86.

36. Ι. Λυκούρη, Διοίκησις και Δικαιοσύνη, σ. 253, 269-271 όπου και σχετικές περιπτώσεις από το Ιστορικό Αρχείο Ύδρας· Γ. Πετρόπουλος, Νοταριακαί πράξεις Μυκόνου, αριθ. εγγρ. 1036, στιχ. 2, σ. 618 ("κατά τὴν ὁρδινία τοῦ ὑψηλοτάτου ἀφεντός πρεβεδόρου Τήνου").

37. Για την αιρετοκρισία γενικότερα βλ. Έθιμα Νάξου έτους 1810, ό.π., κεφ. Θ', σ. 543· Ν. Γ. Μοσχοβάκη, Το εν Ελλάδι Δημόσιον Δίκαιον επί τουρκοκρατίας, Αθήναι 1882, σ. 57· Ν. Πανταζόπουλος, Από της "λογίας" παραδόσεως, σ. 104 σημ. 38· Το υιδίον, "Τοιπλή διαμάχη δικαίων κατά την επίλυσιν κληρονομικής διαφοράς επί Τουρκοκρατίας", *Επιστημονική Επετηροίς Σχολής Νομικών και Οικονομικών Επιστημών Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, ΙΒ', τευχ. Ε' (Αφιέρωμα εις Χαράλαμπον Ν. Φραγκίσταν), Θεσσαλονίκη 1969, σ. 549· I. Visvizi, L' administration communale. L' Hellénisme Contemporain, Τόμος επί τη πεντακοσιοστή επετείω από της Αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως (29 Μαΐου 1953), σ. 201· Ι. Λυκούρη, Διοίκησις και Δικαιοσύνη, σ. 299-305· N. Ροζάκον, "Θέματα εθιμικής διαιτησίας από τη Λακωνία", *Πελοποννησιακά*, τ. Β' (1957), σ. 287 επ.: A. Δρακάκη, Σύρος, σ. 15-107· M. Τουρόγλου, Μύκονος, σ. 3, 8. Πρβλ. Digesta, ἔκδ. Th. Mommsen, Corpus Juris Civilis, τ. I, Berolini 1920, 4, 8, 13 (στη συνέχεια: D.)· Basilica, H.-J. Scheltema-N. Van der Wal-D. Holwerda, Basilicorum Libri LX, Groningen, 1955-1958, 7, 2, 13 (στη συνέχεια: B.)· Const. Harmenopuli, Manuale legum sive Hexabiblos cum appendicibus et legibus agrariis, ἔκδ. G. E. Heimbach, Lipsiae 1851 (ανατ. Aalen 1969, 1, 4, 51 (στη συνέχεια: Εξάβιβλος)· Νομικόν ποιηθέν και συνταχθέν εις απλήν φράσιν υπό του Πανιερωτάτου Ελλογιμωτάτου Επισκόπου Καμπανίας Κυρίου Θεοφίλου του εξ Ιωαννίνων (1788), κριτική ἔκδ. υπό Δ. Σ. Γκίνη, Θεσσαλονίκη 1960, κεφ. ΛΔ', Περὶ αιρετῶν κριτών, σ. 250 επ. (στη συνέχεια: Νομικόν Θεοφίλου Επισκόπου Καμπανίας).

38. Σχετική είναι η περίπτωση διαιτητικής αποφάσεως η οποία παράγει αυτή καθεαυτή εκτελεστότητα διότι η διαιτητική επίλυση της διαφοράς βασίζεται σε "κομπρομέσο", συνυποσχετικό δηλαδή υπογεγραμμένο από τους αντιδίκους με το οποίο δεσμεύονται ότι θα συμμορφωθούν προς το περιεχόμενο της διαιτησίας (M. Τουρόγλου, Μύκονος, αριθ. 189 έτους 1772, στιχ. 14-16). Πρβλ. και Έθιμα Νάξου, ό.π., σ. 223 όπου αναφέρεται σχετικά: "εἰς τὰς ὑποθέσεις αἵτινες εἶναι περιπλεγμέναι καὶ δυσδιάλυτοι...διορίζονται αἱρετοί

οποίες όταν το σχετικό συνυποσχετικό της διαιτησίας συντασσόταν ενώπιον του κατζηλλιέρη και μαρτύρων, έπειτα, προκειμένου η εκδοθείσα απόφαση να παράγει εκτελεστότητα, να επικυρωθεί από τους προεστώτες, οι οποίοι ήταν αρμόδιοι για την εκτέλεση του περιεχομένου της³⁹. Στις περιπτώσεις αυτές η επικύρωση της διαιτητικής αποφάσεως από τους προεστώτες επείχε θέση εκτελεστήριου τύπου.

Β. Εκείνα που, μολονότι δεν είχε μεσολαβήσει η έκδοση σχετικής καταδικαστικής αποφάσεως, βεβαίωναν το ιδιωτικό χρέος του οφειλέτη και αυτομάτως γεννούσαν την υποχρέωσή του να συμμορφωθεί. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται τα συμβολαιογραφικά⁴⁰ ή ακόμα και ιδιωτικά⁴¹ έγγραφα εφ' όσον αυτά όχι μόνον απε-

κριται ἐκλεγόμενοι ἀπό τὰ διαιφερόμενα μέρη, οἱ όποιοι ἂμα λαβόντες τὸ τῆς αἰρετοκρισίας ἔγγραφον ἔχουν εἰς τὸν ἑαυτὸν τους δύναμιν κριτῶν καὶ τότε ἡ ἐκδοθεῖσα παρ' αὐτῶν ἀπόφασις εἶναι ἀνέκκλητος". Επίσης, Νομικὸν Θεοφίλου Επισκόπου Καμπανίας, σ. 250: "....καὶ διὰ γράμματος ἐκκλησιαστικοῦ συνοδικοῦ ψηφίζονται αἴρετοι κριται καὶ ὑπόσχονται αὐτοὶ, ὅποι τοὺς ἐδιάλεξαν εἰς δ.πι ἀποφασίσουν νὰ στέρξουν". Πρβλ. Α. Λιγνού, Αρχείον Υδρας, τ. Β' (1803-1806), Πειραιεύς 1921, σ. 131-132, 154, 303-304, 417-418 και Τονιδίον, Αρχείον Υδρας, τ. Γ' (1807-1809), Πειραιεύς 1922, σ. 64-65, 65-66.

39. Η επικύρωση αποτελούσε τυπικό στοιχείο δεδομένου ότι οι αποφάσεις των αιρετών κριτών γίνονταν κατά κανόνα αποδεκτές από τα διάφορα δικαιοδοτικά όργανα χωρίς να διενεργείται νέα κατ' ουσίαν έρευνα της υποθέσεως. Πρβλ. Α. Δρακάη, Σύρος, σ. 344· Ι. Λυκούρη, Διοίκησις και Δικαιοσύνη, σ. 257 όπου και σχετικές περιπτώσεις από το Ιστορικό Αρχείο Υδρας (Α. Λιγνού, Αρχείον Υδρας, τ. Γ', σ. 336-337). Για τον λόγο αυτό άλλωστε η κατάπτωση ποινικής φύτρας επαπειλείται συνήθως, ως μέσον εξαναγκασμού, σε περίπτωση μη συμμορφώσεως. Πρβλ. Μ. Τονιδόγλου, Μύκονος, σ. 89 σημ. 13 όπου δημοσιεύεται ανέκδοτο συνυποσχετικό του έτους 1663 από τη νήσο Μύκονο). Το ίδιο ισχυει και στις "διαιτητικές" αποφάσεις του κλήρου, οι οποίες εκδίδονταν στα πλαίσια της συμβιβαστικής αρμοδιότητας που είχε παραχωρηθεί με "βεράτια", όπου η συμμόρφωση επεβάλλετο δια της ποινής του αφορισμού (Μ. Τονιδόγλου, Απονομή δικαιοσύνης, σ. 239).

40. Τα συμβολαιογραφικά έγγραφα αναγνωρίζονταν κατ' αρχήν εκτελεστά εφ' όσον περιελάμβαναν ειδικό δρόμο ή μνεία εκτελεστότητας ("χωρίς κανένα λόγον κρίσεως"). Πρβλ. σχετικά Α. Σιφωνιόν - Καράπα, Γ. Ροδολάκη, Λ. Αρτεμιάδη, Ο Κώδικας Ιω. Μηνιάτη, αριθ. εγγρ. 71, σ. 225. Για την αναγκαστική εκτελεστότητα των συμβολαιογραφικών πράξεων γενικότερα βλ. Β. Οικονομίδου - Μ. Λιβαδά, Εγκερίδιον, τ. 1, σ. 86 σημ. 5.

41. Περίπτωση ιδιωτικού χρεωστικού εγγράφου το οποίο αποτελεί αυτό καθεαυτό τίτλο εκτελεστό απαντάται στη Σίφνο κατά τις αρχές του 19ου αιώνα. Πρόκειται για ιδιωτική χρεωστική ομολογία η οποία έχει συνταχθεί κατά το έτος 1808 και υπογράφεται από δύο μάρτυρες. Στην ομολογία αυτή σαφώς αναφέρεται ότι ο οφειλέτης υπόσχεται να επιστρέψει το κεφάλαιο και τους τόκους στον δανειστή "χωρίς...λόγου κρίσεως" (Γ. Πετρόπουλος, Νομικά έγγραφα Σίφνου, αριθ. 99, στιχ. 6-7), χωρίς δηλαδή να μεσολαβήσει η

δείκνυαν δικαίωμα επιδεκτικό προστασίας δι' αναγκαστικής εκτελέσεως αλλά συμπεριελάμβαναν όντως και ειδικό όρο εκτελεστότητας⁴². Στις περιπτώσεις αυτές, όπου αναγνωρίζεται ή αποδίδεται δύναμη εκτελεστότητας σε διάφορα δημόσια ή ιδιωτικά έγγραφα δημιουργούνται εκτελεστοί τίτλοι με την ιδιωτική βούληση των συμβαλλομένων. Ειδικά δε όταν η σχετική συμφωνία περιλαμβάνεται σε ιδιωτικό έγγραφο είναι πιθανόν ότι τα συμβαλλόμενα μέρη αναγνωρίζουν έμμεσα τη διενέργεια, σε περίπτωση οριστικής αδυναμίας εξοφλήσεως του χρέους, όλων των σχετικών πράξεων της αναγκαστικής κατασχέσεως από τους ίδιους τους δανειστές, χωρίς τη σύμπραξη δημοσίων οργάνων (έμμεση αυτοδικία)⁴³.

Το όλο ζήτημα της αναγνωρίσεως δυνάμεως εκτελεστότητας στις χρεωστικές ομολογίες, νοταριακές ή ιδιωτικές, είναι σε άμεση συνάρτηση με την ευρύτατη, κατά

έκδοση σχετικής καταδικαστικής αποφάσεως. Κατά την άποψη που διατυπώνει στο προκείμενο ζήτημα ο Γ. Πετρόπουλος, ο όρος κατάγεται μάλλον από τον λατινικό "sine causae cognitione" και όχι από τον ελληνιστικό "καθάπερ ἐκ δίκης" (Γ. Πετρόπουλος, Νομικά έγγραφα Σίφνου, αριθ: 99, σ. 407-408 και τη βιβλιογραφία που παρατίθεται· ειδικότερα δε για τη όντα "καθάπερ ἐκ δίκης" σε περιπτώσεις ενεχυροδασίας βάσει εκτελεστικής όντας στο αρχαίο ελληνικό δίκαιο βλ. Δ. Π. Παππούλια, Η εμπράγματος ασφάλεια κατά το ελληνικόν και ρωμαιϊκόν δίκαιον, τ. Α', Λειψία 1909, σ. 109-113 (στη συνέχεια: Εμπράγματος ασφάλεια). Εξ άλλου ανάλογη είναι η περίπτωση η οποία απαντάται σε δικαστική απόφαση κοινοτικού κριτηρίου της Σύρου της 7/7/1720. Με την απόφαση αυτή αναγνωρίζεται η κυριότητα ενυπόθηκου δανειστή στο υποθηκευμένο ακίνητο του οφειλέτη εφ' όσον δεν εμφανίστηκε κανένας υποψήφιος αγοραστής του ακινήτου αυτού μετά τη δημόσια γνωστοποίηση της επικείμενης εκποιήσεώς του. Το ενδιαφέρον στοιχείο στην υπόθεση αυτή είναι ότι η διαδικασία της αναγκαστικής εκτελέσεως πραγματοποιείται χωρίς να έχει προηγηθεί έκδοση καταψηφιστικής δικαστικής αποφάσεως ως εκτελεστού τίτλου. Εκτελεστό δε τίτλο αποτελούν, όπως αναγράφεται, "τὰ σκοτία", δηλαδή τα ιδιωτικά χρεωστικά ομόλογα του ενυπόθηκου δανειστή (Α. Δρακάκη, Σύρος, αριθ. εγγρ. 40, σ. 346-347· για τον όρο "σκοτίττο" βλ. Δ. Βαγιάκας, "Συμβολή εις την μελέτην της δημιόδους νομικής ορολογίας", *ZENION Festschrift für P.J.Zepos*, III, Athen-Freiburg-Köln, 1973, σ. 529). Σχετικά με την αναγνωρίζομενη από το εθνικό δίκαιο της εποχής νομική ισχύ των ιδιωτικών εγγράφων βλ. αναλυτικότερα σημ. 50.

42. Απαντώνται πάντως και αρκετές περιπτώσεις αναγνωρίσεως των χρεωστικών ομολογιών ως εκτελεστών χωρίς να προκύπτει σαφώς από το περιεχόμενο των σχετικών εγγράφων εάν αυτές οι χρεωστικές ομολογίες περιείχαν όντα εκτελεστότητας. Προβλ. Α. Λιγνού, Αρχείον Ύδρας, Α' (178-1802), Πειραιεύς 1921, σ. 90-91, 198.

43. Για την έκταση της εφαρμογής της αρχής της αυτονομίας της ιδιωτικής βουλήσεως ακόμα και όταν πρόκειται για δικονομικές συμφωνίες βλ. Γ. Ράμμου, Εγχειρίδιον, τ. 1, § 143, 150, 209 και τ. 3 § 353 και κυρίως Σ. Δεληστόπουλος, Η αυτονομία της ιδιωτικής βουλήσεως εν τη Πολιτική Δικονομία. Αι δικονομικαὶ συμβάσεις, Αθήνα 1965, σ. 17 επ. και passim.

τους μεταβυζαντινούς χρόνους, καθιέρωση της έγγραφης συστάσεως των δανειακών συμβάσεων.

Το συστατικό έγγραφο του δανείου, το οποίο συνήθως συντασσόταν με την παρουσία ενός ή περισσότερων μαρτύρων⁴⁴, έφερε είτε τη μορφή ομολογίας (ενυπόθηκης ή μη)⁴⁵ είτε τη μορφή συναλλαγματικής ("πόλιτζας")⁴⁶. Ο έγγραφος τύπος της συμβάσεως του δανείου, – ήδη επιβεβλημένος από την ελληνιστική περίοδο⁴⁷ –, ενσωμάτωνε την οφειλή κατά τόπο ανεξάρτητο της υποκρυπτόμενης "causa"⁴⁸. Οι χρεωστικές ομολογίες συντάσσονταν είτε ενώπιον νοταρίου ή κατ' ιλλιέρη της κοινότητας, οπότε υπογράφονταν και από αυτόν καταχωρούμενες στη συνέχεια στο τη-

44. Η έλλειψη μαρτύρων δεν καθιστούσε άκυρο το δάνειο (Γ. Πετρόπουλος, Νομικά έγγραφα Σίφνου, αριθ. εγγρ. 19, σ. 75). Αποτελούσε όμως συνηθισμένο φαινόμενο οι ομολογίες δανείων να υπογράφονται από δύο έως τρεις μάρτυρες (Μ. Τορτόγλου, Μύκονος, δικ. αποφ. αριθ. 15 έτους 1673, στιχ. 13). Πρβλ. επίσης Π. Ζέπον, Συνταγμάτιον Νομικόν Αλεξάνδρου Ιωάννου Υψηλάντη Βοεβόδα Ηγεμόνος πάσης Ουγγροβλαχίας 1780, *Πραγματείαι της Ακαδημίας Αθηνών*, τ. Δ', αριθ. 2, Αθήναι 1936, τιτλ. XXIV, § α' (στη συνέχεια: Συνταγμάτιον Νομικόν)· Γραπτά έθιμα Νάξου έτους 1810, ο.π., Κεφ. IA', σ. 546.

45. Όπως προκύπτει από πλήθος νοταριακών πράξεων του δημόσιου νοτάριου Ιωάννου Μηνιάτη, στη Νάξο του 17ου αιώνα, η αρχική έλλειψη του έγγραφου τύπου συστάσεως των δανειακών συμβάσεων καθώς και των συμβάσεων εμπράγματης ασφάλειας αναπληρωνόταν με τη μεταγενέστερη σύνταξη νοταριακού εγγράφου, το οποίο περιελάμβανε τις σχετικές ένορκες δηλώσεις των μαρτύρων (ύστερα από πρόσκληση του δανειστή) και υπογραφόταν από τον ίδιο τον νοτάριο και δύο "αντιμάρτυρες" (Α. Σιφωνίου - Καράπα, Γ. Ροδόλακη, Λ. Αρτεμιάδη, ο Κώδικας Ιω. Μηνιάτη, αριθ. εγγρ. 52, 53 έτους 1680 κ.ά.). Οι εξώδικες αυτές μαρτυρίες είχαν εγκυρότητα και πλήρη αποδεικτική ισχύ έναντι παντός κριτηρίου (Μ. Τορτόγλου, "Μάρτυρες και "Αντιμάρτυρες" στο Μεταβυζαντινό Δίκαιο. Επιδράσεις Αττικού Δικαίου", *Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών*, τ. 65 (1990), σ. 131).

46. Πρβλ. Πολιτικός Κώδικες Ουγγροβλαχίας, Ιω. και Παν. Ζέπων, JGR, τ. VIII, Αθήναι 1931, Κεφ. Θ' "Περί πολιτζών", σ. 385 (στη συνέχεια: Πολιτικός Κώδικες Ουγγροβλαχίας).

47. Για την όμολογία ή συγγραφή δανείου ως συστατικό και όχι απλώς αποδεικτικό τύπο του δανείου κατά το ελληνιστικό και βυζαντινό δίκαιο βλ. Γ. Πετρόπουλος, Νομικά έγγραφα Σίφνου, αριθ. εγγρ. 34, σ. 140, 268 επ. όπου και σχετική βιβλιογραφία. Πρβλ. και Ε. Σπ. Παπαγιάννη, "Η νομολογία των εκκλησιαστικών δικαστηρίων της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου σε θέματα περιουσιακού δικαίου. I. Ενοχικό δίκαιο-Εμπράγματο δίκαιο", *Forschungen zur Byzantinischen Rechtsgeschichte. Athener Reihe*, Αθήνα 1992, σ. 99 επ. [στη συνέχεια: Νομολογία εκκλησιαστικών δικαστηρίων (I)].

48. Βλ. Γ. Πετρόπουλος, Νομικά έγγραφα Σίφνου, σ. 306-307· Α. Σιφωνίου - Καράπα, Γ. Ροδόλακη, Λ. Αρτεμιάδη, ο Κώδικας Ιω. Μηνιάτη, αριθ. εγγρ. 71. Πρβλ. επίσης Εξάβιβλος, 3, 5, 1.

ρούμενο στην "κοινή" καγκελλαρία "καθολικό"⁴⁹ είτε ιδιωτικώς, από κοινούς γραφείς, οπότε υπογράφονταν από τους συμβαλλόμενους (ορισμένες δε φορές μόνον από τον οφειλέτη ως εκδότη) και τους μάρτυρες⁵⁰. Το έγγραφο της ομολογίας δεν ενσωμάτωνε απλώς την απαίτηση αλλά αποτελούσε συστατικό στοιχείο της συμβάσεως του δανείου. Για τον λόγο αυτό με την πώληση και την παράδοση του εγγράφου της ομολογίας εξεχωρείτο ταυτοχρόνως και η ενσωματουμένη στο έγγραφο απαίτηση καθώς και οι αγωγές, που απέρριπταν από αυτήν, και τις οποίες πλέον ο αγοραστής της ομολογίας μπορούσε να εγείρει κατά του οφειλέτη⁵¹. Για τον ίδιο λόγο άλλωστε για την απόσβεση του δανείου δεν αρκούσε η καταβολή του χρέους αλλά απαιτείτο και η καταστροφή της ομολογίας ή η αναγραφή επάνω σε αυτήν ότι το χρέος εξοφλήθηκε⁵². Όταν το έγγραφο της ομολογίας δεν ήταν νοταρικό, δεν είχε

49. Πρβλ. Γραπτά έθιμα Νάξου έτους 1810, ό.π., κεφ. Ε΄. λζ΄, μις΄, σ. 538, 540. Στη Μύκονο πάντως, αν και η καταχώριση των εγγράφων στον κατζηλλιερικό κώδικα δεν ήταν υποχρεωτική, η προσκόμιση του πρωτοτύπου της δανειακής συμβάσεως στην κατζηλλαρία εξασφάλιζε, σύμφωνα με τα συναλλακτικά ήθη, τη γνησιότητα του σχετικού εγγράφου. Στις περιπτώσεις αυτές ο κατζηλλιέρης κρατούσε στο αρχείο του αντίγραφο του πρωτοτύπου της συμβάσεως ή το ίδιο το πρωτότυπο οπότε και παρέδιδε πιστό αντίγραφο τούτου στον ενδιαφερόμενο προς διασφάλιση των δικαιωμάτων του (Ι α κ. Βισβίζη, "Τα έγγραφα δικαιοπραξιών της Μυκόνου του 17ου και 18ου αιώνος", *Επετηρίς Α.Ι.Ε.Δ.*, 5 (1954), σ. 132-133). Για το συμβολαιογραφικό έργο που επιτελούσε η καγκελλαρία των νησιωτικών κοινοτήτων βλ. σημ. 62.

50. Όπως προκύπτει έμμεσα από τα γραπτά έθιμα Νάξου του έτους 1810, παρά το γεγονός ότι υπήρχαν κατζηλλιέρηδες και νοτάριοι επισήμως επιφορτισμένοι με τη σύνταξη δικαιοπρακτικών εγγράφων, τα ιδιωτικά έγγραφα, εκείνα δηλαδή που συντάσσονταν από κοινούς γραφείς, ήταν αποδεκτά από τους συμβαλλόμενους ως έγκυρα και ισχυρά τουλάχιστον μέχρι τον 19ο αιώνα ("... θεσμοθετοῦμεν, ὥστε ἀπό τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἔξῆς, ὅσα γράμματα εἶναι ἀναγκαῖον νὰ φυλάττωνται νὰ μὴν ἡμπορῆ ὁ προστιχῶν νὰ τὰ γράψῃ, εἰ μὴ μόνον οἱ κοινοὶ Καγκελλάριοι καὶ οἱ πρωτονοτάριοι...", ό.π., Κεφ. Β΄ τγ΄, σ. 533 = Λ. Χρυσανθόπουλος, Συλλογή τοπικών της Ελλάδος συνηθειών, Αθήναι 1853, σ. 145 επ. (στη συνέχεια: Συλλογή). Το γεγονός αυτό πιστοποιεί άλλωστε και η πληθώρα των συμβάσεων που συντάσσονταν από ιδιώτες. Για το ζήτημα της ισχύος των ιδιωτικών εγγράφων παρά την επαπειλούμενη από τα κωδικοποιημένα έθιμα των νήσων ακυρότητά τους βλ. επίσης Γ. Πετρόπουλος, Νομικά έγγραφα Σίφνου, σ. 41-42.

51. Για το ζήτημα της εκποιήσεως των χρεωστικών ομολογιών και τη σύμπτωση των σιφνιακών και φραγκικών νομικών αντιλήψεων στο θέμα αυτό βλ. Γ. Πετρόπουλος, Νομικά έγγραφα Σίφνου, αριθ. εγγρ. 2, σ. 8-11, αριθ. εγγρ. 3, σ. 13.

52. Γ. Πετρόπουλος, Νομικά έγγραφα Σίφνου, σ. 9-11, 55, 73, 83, 84, 95, 142-Δ. Γκόφα, "Θαλασσοδάνεια, σερμαγιές, βλησίδια. Τρεις μιօρφές χρηματοδότησης της θαλάσσιας επιχείρησης στα μεταβυζαντινά χρόνια", *Μελέτες Ιστορίας του Ελληνικού δικαίου των συναλλαγών αρχαίου, βυζαντινού, μεταβυζαντινού. Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας*, αριθ. 133, Αθήναι, 1933, σ. 403 σημ. 5.

δηλαδή συνταχθεί από νοτάριο ή δεν είχε επισημοποιηθεί από αυτόν, αναφερόταν ωητά στο έγγραφο η παράδοσή του στον δανειστή⁵³. Καθώς η σύνταξη του εγγράφου από ιδιώτη δεν παρείχε το εχέγγυο της αυθεντίας των νοταριακών εγγράφων, η εγχείριση του εγγράφου απέβλεπε στην πλήρη κατοχύρωση των δικαιωμάτων του δανειστή ο οποίος πλέον μπορούσε να προβάλλει την απαίτησή του τόσο κατά του οφειλέτη (ενδεχομένως και κατά της συζύγου του)⁵⁴ όσο και κατά των κληρονόμων του.

Είναι αμφίβολο εάν, κατά τους μεταβυζαντινούς χρόνους, η δικαστική ομολογία, η άνευ ενστάσεων δηλαδή αναγνώριση των αξιώσεων του δανειστή από τον οφειλέτη ενώπιον του δικαστηρίου, αποτελούσε αυτή καθεαυτή εκτελεστό τίτλο⁵⁵. Η επιβολή πάντως του όρου από τα κοινοτικά κριτήρια σε περίπτωση ελλείψεως εγ-

53. Στη Σίφνο τούτο ίσχυε κατ' αρχήν στα "ἀπειπωλητικά γράμματα", στα πωλητήρια δηλαδή συμβόλαια (Γ. Πετρόπουλος, Νομικά έγγραφα Σίφνου, σ. 29-30, 38-42). Κατά κανόνα πάντως απαντάται και σε χρεωστικές ομολογίες όπου σαφώς αναφέρεται ότι το έγγραφο της ομολογίας παραδίδεται στα χέρια του δανειστή "εἰς ἐνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν" ή αλλιώς "νὰ ἔχῃ τὸ κῦρος καὶ τὴν ἴσχυν ἐν παντὶ τόπῳ καὶ κριτηρίῳ". Το ίδιο ίσχυε και σε χρεωστικές ομολογίες των κοινοτήτων οι οποίες υπογράφονταν από τους "προεστῶτες, ἐπιτρόπους ή ἐπιστάτες τοῦ Κοινοῦ" που ήταν αλληλεγγύως υπόχρεοι για την εξόφληση του χρέους και σφραγίζονταν με τη σφραγίδα της κοινότητας (Γ. Πετρόπουλος, Νομικά έγγραφα Σίφνου, αριθ. εγγρ. 13, σ. 61, στιχ. 10-11, αριθ. εγγρ. 16, στιχ. 5-7, αριθ. εγγρ. 18, στιχ. 9-10, αριθ. εγγρ. 20, στιχ. 8-10, αριθ. εγγρ. 17, στιχ. 11-13, αριθ. εγγρ. 18, στιχ. 9-10, αριθ. εγγρ. 20, στιχ. 9-10, αριθ. εγγρ. 25, σ. 96, αριθ. εγγρ. 53, στιχ. 9, 54, στιχ. 7 κ. ά.). Κατά την άποψη δε που υποστηρίζει ο Γ. Πετρόπουλος βασιζόμενος στα ιδιωτικά συμβόλαια της Σίφνου η παράδοση του εγγράφου στον δανειστή αποτελεί, καθώς και η έγγραφη κατάρτιση της συμβάσεως, συστατικό και όχι απλώς αποδεικτικό τύπο της συμβάσεως (Γ. Πετρόπουλος, Νομικά έγγραφα Σίφνου, σ. 29 επ.). Για τον λόγο δε αυτό η απόσβεση του χρέους επέρχεται όχι μόνο με την απλή σημείωση της εξοφλητικής πράξεως στο κάτω ή πίσω μέρος του εγγράφου αλλά απαιτείται επί πλέον και η καταστροφή του χρεωστικού εγγράφου της ομολογίας ή η επιστροφή του στον εκδότη (Γ. Πετρόπουλος, Νομικά έγγραφα Σίφνου, αριθ. εγγρ. 16, σ. 68· Π. Ζερλέντος, Σύστασις του κοινού των Μυκονίων, Ερμούπολις 1924, σ. 57, στιχ. 20). Αντίθετοι με την άποψη αυτή είναι οι Π. Ζερλέντος ("Η παράδοσις δι' εγγράφου εν τῷ βυζαντινῷ καὶ τῷ μεταβυζαντινῷ δίκαιῳ", *Tόμος επί τη εξακοσιετηρίδι του Αρμενοπούλου*, Θεσσαλονίκη 1952, σ. 229 επ. (στη συνέχεια: Παράδοσις δι' εγγράφου) και Ιακώβης Βισβίζης ("Ναξιακά νοταριακά έγγραφα των τελευταίων χρόνων του Δουκάτου του Αιγαίου (1538-1577)", *Επετηρίς Α.Ι.Ε.Δ.*, 4, Αθήναι 1951, σ. 111 (στη συνέχεια: Ναξιακά νοταριακά έγγραφα).

54. Βλ. σημ. 160.

55. Β. Οικονομίδης - Μ. Λιβαδά, Εγχειρίδιον, τ. 3, σ. 179, σημ. 1/τ. 1, σ. 350 σημ. 8, σ. 428 σημ. 3/τ. 2, σ. 340-344, τιδίως σ. 342 σημ. 10. Για την καθοριστική σημασία της ομολογίας της οφειλής κατά το στάδιο *in jure* στο φωμαϊκό δίκαιο βλ. Δ. Γκόφα, Ιστορία και Εισηγήσεις § 120, III, ΔΙΒ.

γράφου χρεωστικής ομολογίας, ως καθοριστικού αποδεικτικού μέσου για τη βεβαιώση των επίδικων απαιτήσεων⁵⁶, μας ωθεί να συμπεράνουμε ότι η ενώπιον του δικαστηρίου ένορκη αποδοχή από τον οφειλέτη των χρηματικών αξιώσεων του δανειστή οδηγούσε στην άρση κάθε αμφισβητήσεως σχετικά με την ύπαρξη του επίδικου δικαιώματος, το οποίο πλέον καθίστατο επιδεικτικό αναγκαστικής εκτελέσεως.

II. Δεύτερη βασική προϋπόθεση του επιτρέπτου ή παραδεκτού της αναγκαστικής εκτελέσεως είναι η ύπαρξη δικαιώματος επιδεικτικού ικανοποιήσεως δι' αναγκαστικής εκτελέσεως. Τούτο σημαίνει ότι το δικαίωμα, για την ικανοποίηση του οποίου ελάμβανε χώρα η αναγκαστική εκτέλεση, έπρεπε να αναγνωρίζεται από το ουσιαστικό δίκαιο και να ενσαρκώνει απαίτηση, η οποία να είναι βέβαιη και εκκαθαρισμένη. Ως βέβαιη θεωρείτο η απαίτηση, η οποία δεν εξηρτάτο από αναβλητική αίρεση ή προθεσμία⁵⁷ ενώ ως εκκαθαρισμένη η απαίτηση, η οποία ήταν προσδιορισμένη με απόλυτη ακρίβεια ως προς το είδος και την ποσότητα του αντικειμένου της παροχής. Ο δανειστής έφερε το βάρος να αποδείξει με δημόσιο ή ιδιωτικό έγγραφο την πλήρωση της αναβλητικής αιρέσεως ή την πάροδο της προθεσμίας (αναβλητικής ή διαλυτικής).

Προδικασία

Η προδικασία (επίδοση επιταγής προς εκτέλεση, προθεσμία εκτελέσεως), όπως άλλωστε και η κύρια διαδικασία (σύνταξη κατασχετήριας εκθέσεως, επιδόσεις), δεν τηρείτο με ακρίβεια. Αρχετές είναι οι περιπτώσεις, όπου κατά το χρονικό διάστημα μεταξύ της καταδικαστικής ή καταψηφιστικής δικαστικής αποφάσεως, η οποία επείχε θέση εκτελεστού τίτλου, και της διαδικασίας του αναγκαστικού πλειστηριασμού οι διαδικαστικές ενέργειες του επισπεύδοντος δανειστή ή των οργάνων εκτελέσεως προσδιορίζονταν από την ίδια δικαστική απόφαση⁵⁸.

56. Λόγω ελλείψεως έγγραφης συστάσεως της δανειακής συμβάσεως επιβάλλεται από το κοινοτικό κριτήριο ορκοδοσία σε δικαστικές αποφάσεις της Μυκόνου των ετών 1701, 1710 (Μ. Το ρ ο γ λ ο ν , Μύκονος, αριθ. 31 έτους 1701, 104 έτους 1710, 106 έτους 1710). Επιπροσθέτως δε, όταν οι συμβαλλόμενοι είναι ιερωμένοι, επιβάλλεται από το δικαστήριο για την πλήρη απόδειξη της συμβάσεως ένορκη μαρτυρία τοίτου προσώπου (Μ . Το ρ ο γ λ ο ν , Μύκονος, αριθ. 128 έτους 1720). Πρβλ. επίσης δικαστική απόφαση της Μυκόνου έτους 1823 η οποία, εκτός των άλλων, βασίσθηκε και στην ενώπιον του δικαστηρίου προφορική ομολογία του οφειλέτη (Γ. Π ε τ ρ ο ρ ο υ λ ο ν , Νοταριακαί πράξεις Μυκόνου, αριθ. εγγρ. 36, στιχ. 6-7, σ. 165) καθώς και σχετικό συνυποσχετικό από τη νήσο Νάξο έτους 1680 το οποίο επιβάλλει την ορκοδοσία ενώπιον αιρετών κριτών (Α. Σ ι φ ω - νιού - Κ α ρ α π α , Γ. Ρ ο δ ο λ α κ η , Λ. Α ρ τ ε μ ι α δ η , Ο Κώδικας Ιω. Μηνιάτη, αριθ. 42 έτους 1680).

57. Μ. Το ρ ο γ λ ο ν , Μύκονος, αριθ. 27, 104.

58. Πρβλ. Μ. Το ρ ο γ λ ο ν , Μύκονος, δικ. αποφ. αριθ. 15 έτους 1673, 76 έτους

Σε όσες πάντως περιπτώσεις διακρίνουμε την τήρηση κάποιας έστω και απλουστευμένης προδικασίας, η προδικασία αυτή, που ετηρείτο ακριβώς λόγω της ελλείψεως σαφών δικονομικών κανόνων, χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη ανομοιομορφία εγκείμενη στο ότι τα δικαιοδοτικά όργανα, τα οποία είναι κατά κανόνα επιφορτισμένα και με το έργο της εκτελέσεως των αποφάσεων επιχειρούν να ανεύρουν τους καταλληλότερους σε κάθε ειδική περίπτωση τρόπους, με τους οποίους θα εξαναγκαστεί ο υπόχρεος σε εξόφληση των δικαστικά πλέον βεβαιωθεισών υποχρεώσεών του⁵⁹. Οι υποδεικνυόμενοι από τα κοινοτικά κριτήρια τρόποι αναγκαστικής εκτελέσεως χαρακτηρίζονται συχνά από επιείκεια προς τον οφειλέτη που εκδηλώνονται με διάφορες γι' αυτόν εναλλακτικές δυνατότητες ικανοποιήσεως του δανειστή αλλά και επαναληπτικές προθεσμίες προς εκτέλεση⁶⁰. Είναι πάντως χαρακτηριστικό, ότι ακριβώς λόγω της ελλείψεως διακρίσεως μεταξύ αφ' ενός μεν δικαιοδοτικών οργάνων, αφ' ετέρου δε εκτελεστικών οργάνων, οι διαδικασίες εξαναγκασμού των οφειλετών περιγράφονται κατά τρόπο λεπτομερή μέσα σε κείμενα δικαστικών αποφάσεων. Οι δικαστικές αυτές αποφάσεις εκδίδονται συνεπώς όχι μόνον για να άρουν αποφασιστικά τις επίδικες διαφορές αλλά και για να περιγράψουν με κάθε λεπτομέρεια τον τρόπο εκτελέσεως των βεβαιωθεισών αξιώσεων του δανειστή καθώς και των αναγκαστικών μέτρων που θα πρέπει να ληφθούν σε ενδεχόμενη περίπτωση δυστροπίας του οφειλέτη⁶¹.

1706, 128 έτους 1720, 147 έτους 1721, 148 έτους 1721, 188 έτους 1772.

59. Στις νησιωτικές κοινότητες του Αιγαίου η δραστηριότητα των κοινοτικών κριτηρίων στον τομέα της επιλογής των μέσων αναγκαστικής εκτελέσεως και στον καθορισμό της διαδικασίας που θα έπρεπε να ακολουθηθεί σε κάθε περίπτωση είναι ιδιαίτερως ευρεία, ενώ εξ άλλου και το διαγνωστικό δικαστικό τους έργο εκτυλίσσεται στα πλαίσια της εδραιωμένης πλέον κατά τον 17ο-18ο αι. αυτοδιοικήσεως, μέσω των διαφόρων ειδικών προνομιακών ορισμών ("ακτιναμέδων") του κατακτητή (Μ. Τ ο ρ ο γ λ ο ν, Απονομή δικαιοσύνης, σ. 246 σημ. 40). Οι σποραδικές περιπτώσεις παρεμβάσεων αξιωματούχων του κατακτητή στο εκτελεστικό έργο των προεστώτων δεν αναιρεί τον κανόνα ότι οι κοινοτικές αρχές ήταν επιφορτισμένες, εκτός από τα δικαστικά, και με εκτελεστικά καθήκοντα τουλάχιστον στις περιπτώσεις που επιλύονταν ιδιωτικές διαφορές των υποδούλων.

60. Α. Λιγνού, 'Αρχείον 'Υδρας, τ. ΣΤ' (1818-1821), Πειραιεύς 1925, σ. 264-265, 389, 445. Το ίδιο πνεύμα επιείκειας προς τον οφειλέτη είναι έκδηλο και στις αποφάσεις των εκκλησιαστικών δικαστηρίων της βυζαντινής περιόδου που επέλυναν διαφορές μεταξύ δανειστών και οφειλετών (Ε. Παπαγιάννη, Νομολογία εκκλησιαστικών δικαστηρίων (I), σ. 207-210).

61. Πρβλ. σχετικά δικαστική απόφαση του βοεβόδα της Μυκόνου Μιχαήλ Καναβούτζου έτους 1673 με την οποία ορίζεται λεπτομερώς η διαδικασία εκτελέσεως για την ικανοποίηση της βεβαιωθείσης ήδη με την ίδια απόφαση χρηματικής αξιώσεως του δανειστή (Μ. Τ ο ρ ο γ λ ο ν, Μύκονος, δικ. αποφ. αριθ. 15). Βλ. επίσης Γ. Πετρόπουλος, Νοταριακαί πράξεις Μυκόνου, αριθ. 1694 έτους 1778, 1743 έτους 1779, 1752 έτους 1779,

Στην Ύδρα οι επιδόσεις των σχετικών εγγράφων της προδικασίας της αναγκαστικής εκτελέσεως γίνονταν μέσω της κοινοτικής "Καγκελλαρίας" της νησιωτικής κοινότητας, της ολομέλειας δηλαδή των προεστώτων⁶², στην οποία από το έτος 1808 και μετά, όταν δηλαδή άρχισε να εφαρμόζεται μεγαλύτερη τυπικότητα στις τηρούμενες από τα δικαιοδοτικά όργανα διαδικασίες, αποστέλλονταν τα σημαντικότερα δικαστικά έγγραφα προκειμένου να καταχωρηθούν στο τηρούμενο "καθολικό", από το οποίο και εκδίδονταν αντίγραφα σε κάθε ενδιαφερόμενο⁶³. Συνεπώς η επιταγή προς εκτέλεση, η επίδοση δηλαδή αντιγράφου από απόγραφο του εκτελεστού τίτλου προς τον οφειλέτη, με την οποία ετίθετο προθεσμία προς αυτόν για την εκούσια εξόφληση των υποχρεώσεών του, γινόταν με την επιμέλεια μεν του επισπεύδοντος δανειστή αλλά μέσω της κοινοτικής καγκελλαρίας⁶⁴. Θεσμοθετημένη προθεσμία για τη συνέχιση της αναγκαστικής εκτελέσεως (προθεσμία εκτελέσεως) δεν θα πρέπει να υφίστατο καθώς η χρονική της διάρκεια καθορίζόταν κατά περίπτωση⁶⁵.

1754 έτους 1779, 1757 έτους 1779, 1792 έτους 1779.

62. Η "Καγκελλαρία" ως συλλογικό όργανο απαρτιζόταν από το σύνολο των εκλεγέντων από το Κοινό προεστώτων, ήταν δε επιφορτισμένη με νομοθετικές, διαιτητικές, δικαιοδοτικές (από τα 1802 και μετά) αλλά και εκτελεστικές αρμοδιότητες. Επί πλέον δε η "καγκελλαρία" επιτελούσε και συμβολαιογραφικό έργο με την επικύρωση των ιδιωτικών εγγράφων από το σύνολο των προεστώτων προσδίδοντας έτσι επίσημο και αυθεντικό χαρακτήρα σε αυτά. Εξ άλλου και η έγγραφη ανταλλαγή των ισχυρισμών, ενστάσεων κ.λπ. των διάδκων μετά την έκδοση της εκτελεστής καταψηφιστικής δικαστικής αποφάσεως διεξήγετο μέσω της "καγκελλαρίας", δεδομένου ότι υπήρχε ταύτιση δικαιοδοτικών οργάνων και οργάνων εκτελέσεως. Για το ζήτημα βλ. αναλυτικά Ι. Λ υ κ ο ύ ο . Διοίκησις και Δικαιοσύνη, σ. 182-183, 295, 318-322.

63. Ι. Λ υ κ ο ύ ο . Διοίκησις και Δικαιοσύνη, σ. 295 και πιο πάνω σημ. 31.

64. Πρβλ. Α. Λ ι γ ν ο ύ , Αρχείον Ύδρας, τ. Ε' (1813-1817), Πειραιεύς 1924, σ. 260-261. Πρόκειται για έκδοση αντιγράφου από απόγραφο εκτελεστού τίτλου από την καγκελλαρία της Ύδρας προκειμένου να επιδοθεί τούτο από τον επισπεύδοντα την αναγκαστική εκτέλεση δανειστή στον τοίτο, στα χέρια του οποίου πρόκειται να γίνει η κατάσχεση. Το αντίγραφο τούτο εκδόθηκε από την κοινοτική καγκελλαρία τη 17/4/1816 (φέρει τη σφραγίδα της) αποτελεί δε, καθώς αναγράφεται στο τέλος του εγγράφου, "ΐσον", γνήσιο δηλαδή αντίγραφο του απογράφου, του αντιγράφου δηλαδή του πρωτοτύπου του εκτελεστού τίτλου. Καθώς προκύπτει δε από το συγκεκριμένο έγγραφο, το απόγραφο φυλασσόταν μέσα σε ειδικό κατάστιχο, το λεγόμενο "καθολικό", στην καγκελλαρία ("τό ίσον τοῦτο ἔχεδόθη ἀπό τοῦ καθολικοῦ φυλαττομένου ἐπὶ τῇ κοινῇ καγκελλαρίᾳ").

65. Πρβλ. ωστόσο Μολδαβικός Κώδιξ, Παράρτημα. Περί δημοσίας διαπράσεως, § 2α ("Διαιρεῖται ἡ δημοσία διάπρασις εἰς δύω εἰδη· ἢτοι α') "Οταν ὑποβληθῇ εἰς τὴν δημοσίαν διάπρασιν διὰ δικαστικῆς ἀποφάσεως ἡ περιουσία τῶν χρεωστῶν, τῶν μὴ βουλομένων πληρῶσαι, ἢ μὴ ἔχοντων ἄλλον τρόπον πληρωμῆς μετά τὰς τρεῖς συνήθεις διορίας τοῦ κριτηρίου").

Κύρια διαδικασία

Μετά τις προπαρασκευαστικές ενέργειες της αναγκαστικής εκτελέσεως και εφ' όσον πλέον είχαν παρέλθει άπρακτες οι ορισθείσες προθεσμίες για εκούσια εξόφληση των εκτελούμενων χρηματικών αξιώσεων του επισπεύδοντος δανειστή μπορούσε πλέον να αρχίσει η κύρια διαδικασία της αναγκαστικής εκτελέσεως.

Όπως προκύπτει από το διαθέσιμο νομικό υλικό των δύο τελευταίων αιώνων της μεταβυζαντινής δικαικής περιόδου (17ος–18ος αιώνας)⁶⁶ δύο ήσαν τα επιτρεπόμενα μέσα της αναγκαστικής εκτελέσεως για την είσπραξη χρηματικών αξιώσεων, η αναγκαστική κατάσχεση της κινητής και ακίνητης περιουσίας του οφειλέτη και η προσωπική κράτηση⁶⁷. Από τα μέσα αυτά στην παρούσα μελέτη θα μας απασχολήσει ειδικότερα η αναγκαστική κατάσχεση, η υλική δηλαδή και νομική δέσμευση των κινητών ή ακινήτων περιουσιακών αντικειμένων του υπόχρεου οφειλέτη, η οποία ως βασική έννομη συνέπεια επέφερε τη στέρηση του δικαιώματος ή της εξουσίας διαθέσεως του κατασχέθεντος πράγματος του καθ' ου η εκτέλεση (*jus alienandi*). Η αναγκαστική κατάσχεση, η οποία επιβαλλόταν, εφ' όσον συνέτρεχαν όλες οι προϋποθέσεις της αναγκαστικής εκτελέσεως (ύπαρξη εκτελεστού τίτλου κ.λπ.)⁶⁸,

66. Κατά την άποψη που έχει διατυπώσει ο Δ. Γκίνης, η λήξη του Μεταβυζαντινού Δικαίου (όπως και η έναρξή του) δεν είναι ενιαία για όλα τα τμήματα του ελλαδικού χώρου καθώς συνδέεται άμεσα με την απελευθέρωσή τους από τον τουρκικό ζυγό η οποία αποτελεί και το χρονικό σημείο επέκτασης της ελληνικής νομοθεσίας στα τμήματα αυτά (Δ. Γκίνη, *Περίγραμμα Ιστορίας του Μεταβυζαντινού Δικαίου, Πραγματεία της Ακαδημίας Αθηνών*, τ. 26, Αθήναι 1966, σ. 9 (στη συνέχεια: Περίγραμμα)).

67. Για την προσωπική κράτηση ως μέσον αναγκαστικής εκτελέσεως στο αρχαίο ελληνικό και ρωμαϊκό δίκαιο βλ. M. Kasten, *Das Römische Zivilprozessrecht*, § 20, σ. 94 επ.: B. Οικονίδον - M. Λιβαδά, *Εγχειρίδιον*, τ. 3, σ. 178, σημ. 4. Στο μεταβυζαντινό δίκαιο βλ. I. Λυκούρη, *Διοίκησις και Δικαιοσύνη*, σ. 261, 269, 270· M. Τορτόγλου, "Η εξασφάλιση των δικαιωμάτων στα μεταβυζαντινά δικαιοπρακτικά έγγραφα. Επιβιώσεις αρχαίων ελληνικών δικαίων", *Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών*, τ. 71 (1996), σ. 126-135 (στη συνέχεια: Η εξασφάλιση των δικαιωμάτων).

68. Εκθέσεις κατασχέσεως βλ. στον A. Λιγνό, *Αρχείον Ύδρας, τ. Γ'* (1807-1809), Πειραιεύς 1922, σ. 89, 461. Από τις περιπτώσεις επιβολής αναγκαστικής κατασχέσεως θα πρέπει να διακριθούν οι περιπτώσεις εκείνες όπου με απόφαση του αρμοδίου δικαιοδοτικού οργάνου επιβάλλεται η συντηρητική κατάσχεση των πραγμάτων του οφειλέτη, ως ασφαλιστικό μέτρο που σκοπό έχει τη μέλλουσα διασφάλιση της απαιτήσεως μέχρι να επιλυθεί δικαστικά η διαφορά (οπότε και θα συντρέχουν πλέον οι προϋποθέσεις της αναγκαστικής κατασχέσεως). Πρβλ. A. Λιγνό, *Αρχείον Ύδρας, τ. Β'* (1803-1806), Πειραιεύς 1921, σ. 270-271 ("νὰ σεκβεστραρισθῇ καὶ τὸ καράβι αὐτῶν ἄχρις οὐ νὰ λάβῃ τέλος ἡ τοιαύτη τούτων διαφορά"), σ. 316 (... νὰ φυλάττετε ἀπαρατούπτως τὸ τοιοῦτον σεκονέστρον καὶ νὰ διαμένωσιν ντεπόζιτον εἰς τὴν κοινὴν καντζελλαρίαν σας τὰ ὅσα ἀσπρα ἐκ τοῦ καραβίου τούτου ηθελε σᾶς ἐγχειρίσει ...ἄχρις οὐ νὰ θεωρηθῇ ἡ μεταξὺ αὐτῶν διένεξις καὶ διαφορά") καθώς

αποτελούσε τη βάση της προδικασίας του αναγκαστικού πλειστηριασμού, που επακολουθούσε με βασικό σκοπό τη ρευστοποίηση των κατασχέθεντων⁶⁹.

Αμφίβολο είναι εάν η αναγκαστική κατάσχεση, ως πρώτη πράξη της κύριας διαδικασίας της αναγκαστικής εκτελέσεως, είχε, κατά την υπό εξέταση περίοδο, πλήρως διαμορφωθεί ως πράξη ασκήσεως δημόσιας εξουσίας, με την οποία τα δικαιοδοτικά-εκτελεστικά όργανα της εποχής δέσμευναν τα περιουσιακά στοιχεία του υπερήμερου οφειλέτη για την ικανοποίηση βεβαιωθεισών ιδιωτικών αξιώσεων⁷⁰. Και τούτο διότι ορισμένες κωδικοποιημένες εθιμικές διατάξεις της εποχής αλλά και αρκετά δικαστικά/νοταριακά έγγραφα παρέχουν μαρτυρίες περὶ δεσμεύσεως της περιουσίας του υπερήμερου οφειλέτη από τους ίδιους τους δανειστές (αδιακρίτως εάν αυτοί είναι προνομιούχοι ή απλώς εγχειρόγραφοι), οι οποίοι και κατευθύνουν πλέον όλη τη διαδικασία της αναγκαστικής κατασχέσεως, και όχι από δικαιοδοτικά-εκτελεστικά όργανα επιφορτισμένα με συγκεκριμένες διαδικαστικές πράξεις (σύνταξη εκθέσεως κατασχέσεως, μεσεγγύηση των κατασχέθεντων, γνωστοποίηση της επιβληθείσης κατασχέσεως) προκειμένου να θέσουν τα κατασχέθεντα υπό την πρόνοια και την επίβλεψη της δικαστικής αρχής. Στις περιπτώσεις επομένως αυτές οι δανειστές δεν παρέχουν απλώς εντολή ή εξουσιοδότηση προς κάποια αρμόδια όργανα εκτελέ-

και σ. 370, 379, 391, 395-396, 411—412.

69. Πρβλ. περιπτώσεις μεσεγγυήσεως που αναφέρονται σε εκθέσεις κατασχέσεως έτους 1807 και 1809 του Ιστορικού Αρχείου Ύδρας και οι οποίες αποτελούν σαφώς περιπτώσεις μεσεγγυήσεως κατασχέθεντων κινητών πραγμάτων του οφειλέτη (Α. Λιγνού, Αρχείον Ύδρας, τ. Γ' (1807-1809), Πειραιεύς 1922, σ. 89, 461). Διαφορετικές είναι οι περιπτώσεις μεσεγγυήσεως των περιουσιακών στοιχείων του οφειλέτη που απαντώνται στο ίδιο Αρχείο και οι οποίες αποτελούν περιπτώσεις επιβολής της μεσεγγυήσεως ως αυτοτελούς ασφαλιστικού μέτρου. Πρβλ. Α. Λιγνού, Αρχείον Ύδρας, τ. Δ' (1810-1812), Πειραιεύς 1923, σ. 37-38. Στην υπόθεση αυτή ο Σουλεϊμάν Αγάς (βοϊβόντας Αθήνας) απευθύνεται στους "προεστῶτες καὶ ἀρχοντες τῆς νῆσου Υδρας" για να προκαλέσει τη δικαστική τους παρέμβαση προκειμένου να εξοφληθεί από τον υπερήμερο οφειλέτη ενυπόθηκη χρεωστική ομολογία. Μέχρι την πλήρη δε εξόφληση της ομολογίας υποδεικνύεται από τον βοεβόδα η λύση της μεσεγγυήσεως των υποθηκευθέντων πραγμάτων του οφειλέτη προκειμένου να διασφαλισθεί η εξόφληση του χρέους από τα πράγματα αυτά ("...αἱ ὅποιαι πρέπει νὰ βαλθοῦν εἰς φύλαξιν καὶ ἀλικόντισμα ἀπὸ τὴν εὐγενείαν σας ἔως τὴν τελείαν ξεπληρωμῆν, διὰ νὰ μὴν ηθελαν ἀκολουθῆσαι ζημίαι καὶ οἱ ταραχαί.."). Επίσης τούτοις, Αρχείον Ύδρας, τ. Ε', σ. 260-261 ("προμηνύω αὐτῷ τὸ παρόν μου ἀσάλευτον σεκουέστρον ἐπάνω εἰς τὰ γρόσια αὐτὰ 3900, διὰ νὰ ἐγνωρίσῃ ἐμὲ ἀπὸ τῆς ὡρας ταύτης χρεντιτόρον ἀληθῆ καὶ νόμιμον...") καθώς και τούτοις, Αρχείον Ύδρας, τ. ΣΤ', σ. 305 ("προστάξεσαι ἐκ τῆς πολιτικῆς διοικήσεως νὰ κρατήσης τὰ γρόσια αὐτὰ χίλια, ἔως οὗ νὰ σοὶ ἐλθῇ δευτέρα προσταγή...").

70. Για τη φύση της κατασχέσεως ως πράξεως εξουσίας στη σύγχρονη θεωρία του δικονομικού δικαίου βλ. Γ. Μητσόπουλον, "Ματαίωσις διαδικασίας πλειστηριασμού δηλώσει επισπεύδοντος", *Δίκη*, 8 (1977), σ. 292-293 και την εκεί αναφερόμενη βιβλιογραφία.

σεως για την επιχείρηση των διαφόρων πράξεων της αναγκαστικής κατασχέσεως, αλλά αναλαμβάνουν οι ίδιοι τη διενέργεια των πράξεων αυτών. Δεν αρκούνται επομένως στον όρο του "επισπεύδοντος" δανειστού, περιοριζόμενοι στην παροχή της παραγγελίας προς εκτέλεση – κατά το ισχύον σήμερα σύστημα της πρωτοβουλίας των διαδίκων –, αλλά αναλαμβάνουν οι ίδιοι την εξουσία προς διενέργεια όλων των σχετικών πράξεων της αναγκαστικής κατασχέσεως μέχρι την έναρξη της διαδικασίας του αναγκαστικού πλειστηριασμού.

Στη γραπτή κωδικοποίηση των εθίμων της Θήρας και της Ανάφης του έτους 1797, η υλική και νομική δέσμευση των περιουσιακών στοιχείων του υπόχρεου οφειλέτη αποδίδεται με τον όρο "ζάπτι"⁷¹, το "ζάπτι" δε τούτο έχει, καθώς αναφέρεται, "τὴν δύναμιν ὡσὰν νὰ ἥτο γινόμενον μὲ τελείαν πωλησίαν"⁷². Κατά την άποψή μας, τούτο δεν σημαίνει ότι οι δανειστές καθίστανται αυτοδικαίως κύριοι της περιουσίας του οφειλέτη. Τα περιουσιακά στοιχεία απλώς αποσπώνται από τη νομή και κατοχή του καθ' ου η εκτέλεση (ή του τρίτου διακατόχου) και περιέχονται στη νομή και κατοχή των δανειστών μέχρι τη μεταβίβαση της κυριότητας είτε δια κατακυρώσεως των πλειστηριαζόμενων πραγμάτων στον υπερθεματιστή (επί δημοσίου αναγκαστικού πλειστηριασμού) είτε δια της συμβάσεως αγοραπωλησίας, που συνομολογείτο μεταξύ δανειστών και τρίτου αγοραστή. Προς την άποψη αυτή συνηγορούν τα ακόλουθα:

α) Οι συμβάσεις ενεχύρου, βάσει των οποίων ο δανειστής σε περίπτωση υπερημερίας του οφειλέτη καθίσταται αυτοδικαίως κύριος του ενεχυρασθέντος πράγματος (*pactum commissorium*), απαντώνται κατ' εξαίρεση μόνον κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο στον κυκλαδικό χώρο⁷³,

β) Ο όρος "όμογνωμόνως" των γραπτών εθίμων της Θήρας είναι ταυτόσημος με τον όρο "συνελθόντες" ή "συναχθέντες", που απαντάται κατά την ίδια χρονική περίοδο σε ορισμένα συμβόλαια αγοραπωλησίας της νήσου Σίφνου. Στα συμβόλαια αυτά οι δανειστές, καθώς ενεργούν ως ομάδα, εκποιούν περιουσία του υπερήμερου οφειλέτη σε τρίτους αγοραστές⁷⁴,

71. "ζάπτι": από το τουρκικό *zapt* που σημαίνει κατοχή.

72. Πρβλ. γραπτά έθιμα Θήρας και Ανάφης έτους 1797, θ. π., Κεφ. Θ' (περὶ χρεωφειλεμάτων), § 11 όπου ορίζεται ότι: "Οταν οἱ δανεισταὶ ὄμογνωμόνως πιάσουν τὴν περιουσίαν τοῦ χρεωφειλέτου, διὰ νὰ ἔπληρωθοῦν τὰ χρέη τους, τὸ ζάπτι αὐτῶν τῶν δανειστῶν ἔχει τὴν δύναμιν ὡσὰν νὰ ἥτο γινόμενον μὲ τελείαν πωλησίαν καὶ δὲν ἔχουν εἰς τὴν αὐτὴν περιουσίαν δικαίωμα κατ' οὐδένα τρόπον οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ πλησίον, εἰμὴ μόνον ἀν εἰς διορίαν ἐνὸς μηνὸς ἔπληρωσονν ὁλοκλήρως τὸ χρέος των" (Λ. Χρυσανθόπουλος, Συλλογή, σ. 162=Ζέπων, JGR, VIII, Αθήναι 1931, σ. 514).

73. Για το ζήτημα αυτό βλ. παρακάτω σ. 160.

74. Πρβλ. σχετικό συμβόλαιο αγοραπωλησίας του έτους 1816 όπου σαφώς αναφέρεται

γ) Η έκφραση "*Oταν οἱ δανεισταὶ ὅμογνωμόνως πιάσουν τὴν περιουσίαν τοῦ χρεωφειλέτου*" των γραπτών εθίμων της Θήρας, ταυτίζεται με την αντίστοιχη έκφραση που περιλαμβάνεται σε πλήθος δικαστικών αποφάσεων των κοινοτικών κοινηρίων της Μυκόνου της ίδιας χρονικής περιόδου. Ειδικότερα, όπως προκύπτει από τα σχετικά κείμενα, με τις καταψηφιστικές αυτές δικαστικές αποφάσεις παρέχεται στον δανειστή δικαίωμα "ενεχυριάσεως" της ακινήτου περιουσίας του οφειλέτη. Συνεπώς ο επισπεύδων την αναγκαστική εκτέλεση δανειστής, με την εγκατάστασή του στη νομή του πράγματος, το δεσμεύει υλικά και νομικά υποχρεούμενος στη συνέχεια να κινήσει τη διαδικασία εκποιήσεώς του είτε με δημόσιο αναγκαστικό πλειστηριασμό είτε με ιδιωτική πώληση ("ελεύθερη" εκποίηση)⁷⁵.

ότι "συνελθόντες οἱ κρετιτόδοι του... πωλοῦμεν τελεία... εἰς τὸν..." (Γ. Πετρόπουλος, Νομικά έγγραφα Σίφνου, εγγρ. αριθ. 9, στιχ. 2-4, σ. 49 καθώς και εγγρ. αριθ. 51, στιχ. 2-4, εγγρ. αριθ. 55, στιχ. 11-15).

75. Βλ. σχετικά Μ. Τονόργλον, Μύκονος, σ. 198 όπου σε απόφαση κοινοτικού κοινηρίου του έτους 1772 αναφέρονται τα ακόλουθα: "... αὐτὰ τὰ δύο πράγματα ἃς τὰ πγιάσουν διὰ τὰ ἄσπρα των καὶ ἃς τὰ κάμουν ὡς θέλουν καὶ βούλονται.... ως πράγμα ἐδικόν των πουλώντας τὰ αὐτὰ τὰ /ἄνωθεν ἀτοί των θέλει πάρει κάθε εἰς ἐκεῖνο ὅπου τοῦ ἀγγίζει κατὰ τὴν ὁμολογίαν των" (στιχ. 9-15). Καθώς προκύπτει από το κείμενο της αποφάσεως αυτής οι δανειστές δεν γίνονται αυτοδικαίως κύριοι του πράγματος. Απλώς αναλαμβάνουν τη νομή υποχρεούμενοι στη συνέχεια να εκποιήσουν το πράγμα (δεν διευκρινίζεται εάν η εκποίηση πρόκειται να γίνει με ιδιωτική πώληση ή με δημόσιο πλειστηριασμό) και να διανείμουν σύμμετρα το τίμημα της πωλήσεως. Ταυτόσημο είναι και το περιεχόμενο των δικαστικών αποφάσεων της Μυκόνου με αριθ. 76 έτους 1706, στιχ. 33-35, αριθ. 128 έτους 1720, στιχ. 23-25, αριθ. 147 έτους 1721, αριθ. 148 έτους 1721. Στη τελευταία μάλιστα αυτή απόφαση ορίζονται "στιμαριστάδες" "διὰ νὰ πάγουν ν' ἀποξετιμήσουν τὸ αὐτὸ αμπέλι". Επειδή όμως η ορισθείσα τιμή συμπίπτει με το ποσό του δανείου, όπως αυτό περιγράφεται στη χρεωστική ομολογία, ο δανειστής γίνεται κύριος του πράγματος. Εξ άλλου παρόμοια περίπτωση απαντάται σε απόφαση του Μητροπολίτη και του Επάρχου Άνδρου του έτους 1821 (Δ. Παχάλη, "Τουρκοκρατούμεναι Κυκλαδες. Η δικαιοσύνη εν Άνδρῳ επί τουρκοκρατίας", Αρχείον Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών, 19 (1939), σ. 196 σημ. 2) με την οποία ο δανειστής παραπέμπεται στη νομή των πραγμάτων του οφειλέτη μέχρι την οριστική εξόφληση του χρέους ("μοῦ ἔκαμε ζάπτι μονορσαλά διὰ νὰ κάμω ζάπτι τὸ πατρικὸν πρᾶγμα... νὰ τὸ καρποτρόχο ἔος νὰ λάβο τὰ ἄσπρα μου..."). Ανάλογη είναι επίσης η περίπτωση που αναφέρεται σε προσταγή του "σερασκέρη τῶν βασιλικῶν φρεγάδων" (ως του ανώτερου δικαστικού ἀρχοντα ενώπιον του οποίου εκκαλούντο συνήθως οι αποφάσεις των προεστώτων) του έτους 1755 όπου ο δανειστής εγκαθίσταται στη νομή του ακινήτου του οφειλέτη ("νὰ τὸ κάμη ζάρτι", στιχ. 11) μέχρι την αποτληρωμή του χρέους (Γ. Πετρόπουλος, Νομικά έγγραφα Σίφνου, αριθ. εγγρ. 3, σ. 13-19). Κατά την άποψη που διατυπώνει ο Γ. Πετρόπουλος πρόκειται για αναλογική εφαρμογή της διαδικασίας της "missio in possessionem" του ωμαϊκού δικαίου, η οποία εφαρμοζόταν σε περίπτωση αφάνειας (contumacia) του οφειλέτη πέρα από ορισμένο χρόνο, δεδομένου ότι στα νησιά των Κυκλαδων ίσχυε το ιταλικό αστικό δικο-

Πρόκειται για "ενεχυρίαση" εκ δικαστικής αποφάσεως των πραγμάτων του οφειλέτη που παρουσιάζει εμφανή αντιστοιχία προς το pignus judiciale ή pignus in causa judicati captum του ρωμαϊκού δικαίου⁷⁶. Στον βαθμό δε που με τον τρόπο αυτό επέρχεται η βασικότερη έννοιμη συνέπεια της κατασχέσεως – η απαγόρευση δηλαδή διαθέσεως ή απαλλοτριώσεως από τον καθ' ου η εκτέλεση των κατασχεθέντων δι' επαχθούς ή χαριστικής αιτίας καθώς και η σύσταση άλλου δικαιώματος εμπράγματης ασφάλειας επάνω σε αυτά – θεωρούμε ότι αυτή η "ενεχυρίαση", ως αποτέλουσα το συνηθέστερο μέσο εκτέλεσεως των δικαστικών αποφάσεων, ισοδυναμεί με την αναγκαστική κατάσχεση του σύγχρονου δικαίου. Κατά συνέπεια η επίδοση αντιγράφου της καταδικαστικής αποφάσεως στον καθ' ου η εκτέλεση επέφερε ως έννοιμη

νομικό δίκαιο (Γ. Π ε τ ο ό π ο υ λ ο ν, Νομικά έγγραφα Σίφνου, αριθ. εγγρ. 3, σ. 15 και την εκεί αναφερόμενη βιβλιογραφία). Ωστόσο με το ίδιο αυτό έγγραφο ορίζεται ότι, εάν τελικά ο οφειλέτης δεν μπορέσει να εξοφλήσει το χρέος, τότε το ακίνητο θα περιέρχεται πλέον οριστικά στην κυριότητα του δανειστή ("ἄλλως καὶ δὲν ἥθελε πλερώσει τὸ αὐτὸ χρέος νὰ εἶναι τὸ αὐτὸ σπῆτι ὡς προστάζομεν εἰς τὴν ἐκσουσία τοῦ κωνσταντάκη μπάο...", στιχ. 14-15. Το στοιχείο αυτό επομένως, διαφοροποιεί τη διαδικασία αυτή από την ιταλική, κατά την οποία, εφ' όσον ο δανειστής ανέμενε τον οφειλέτη πέρα από ένα ορισμένο χρονικό διάστημα, εγκαθίστατο πλέον στην πλήρη νομή αλλά όχι στην κυριότητα του πράγματος. Νομίζω λοιπόν ότι πρόκειται μάλλον περί επιβολής αναγκαστικής κατασχέσεως ("..καὶ μὲ τὸ νὰ τὸ ἔχῃ ἀδελφὸς καὶ ζῆ δὲν τὸ ἔκαμα ζάρτι οἱ χρεωφειλέται καὶ ἐρήμοσαν", στιχ. 8-9) μέχρι την οριστική εξόφληση του χρέους. Αξίζει όμως να τονισθεί ότι με την προσταγή αυτή ορίζεται ότι, σε περίπτωση οριστικής αδυναμίας εξοφλήσεως του χρέους, το κατασχεθέν ακίνητο θα περιέλθει αυτοδικαίως στην κυριότητα του δανειστή, χωρίς να μεσολαβήσει διαδικασία εκποιήσεως του πράγματος είτε με αναγκαστικό πλειστηριασμό είτε με "ελεύθερη" εκποίηση.

76. Για το pignus in causa judicati captum επί των κινητών και ακινήτων πραγμάτων του οφειλέτη, το οποίο επιβαλλόταν με εντολή του πραίτορος κατά τη διαδικασία "extra ordinem" του ρωμαϊκού δικαίου βλ. Γ. Π ε τ ο ό π ο υ λ ο ν, Ιστορία και Εισηγήσεις, σ. 1444· B. Οι κονομίδοι, Στοιχεία του Αρτικού Δικαίου. B'. Εμπράγματα δίκαια, Αθήνα 1931, § 167, σ. 382 σημ. 1α (στη συνέχεια: Εμπράγματα δίκαια)· Δ. Γ κ ό φ α, Ιστορία και Εισηγήσεις, § 125, VI, Bβ. Πρβλ. επίσης D. 20, 4, 10· D. 42, 1, 15 7& 31· D. 21, 2, 50 & 74 § 1· Codex Justinianus, έκδ. P. Krueger, Corpus Juris Civilis, τ. II, Berolini 1877, 7, 53, 3 (στη συνέχεια: C.)· C. 8, 22 (23), 2· B. 9, 3, 31· B. 25, 7, 17· B. 25, 5, 8· Synopsis Basilicorum, Ιω. και Π. Ζέπων, JGR, τ. V, εκ της εκδόσεως C. E. Zachariae von Lingenthal, Αθήναι 1931, 5, 14, 22 (στη συνέχεια: Syn. Bas.)· Πείρα Ευσταθίου του Ρωμαίου. Επιτομή Νόμων, Ιω. και Π. Ζέπων, JGR, τ. IV, Αθήναι, 1931, 35, 3, 19 (στη συνέχεια: Πείρα). Από το μεταβυζαντινό δίκαιο βλ. Νομικόν Πρόγραμμον συνταχθέν υπό Μιχαήλ Φωτεινοπούλου εις Βουκουρεστίου (1765-1777), έκδ. Π. I. Ζέπου-V. Georgescu-A. Σιφωνιού-Καράπα, Επετηροίς K.E.I.E.D., τ. 24-26 (1977-1979), Αθήναι 1982, Βιβλ. A', <57> (Περί δανείων και χρέους), τη'. (στη συνέχεια: Νομικόν Πρόγραμμον). Για την απόκτηση δικαιώματος υποθήκης επί των κατασχεθέντων πραγμάτων του οφειλέτη κατά το αττικό δίκαιο βλ. Δ. Π α π ο ύ λ ι α, Εμπράγματος ασφάλεια, § 17 I, σ. 103.

συνέπεια την αυτοδίκαιη ακυρότητα κάθε διαθέσεως της κατασχεθείσης περιουσίας έναντι τόσο του καθ' ου η εκτέλεση όσο και των τρίτων (λόγω άλλωστε και της μη τηρήσεως βιβλίων κατασχέσεων).

Σε περιπτώσεις διασφαλίσεως του χρέους με συμβατική γενική υποθήκη η ελεύθερη διάθεση των βεβαρυμένων πραγμάτων περιορίζεται ήδη από τη σύσταση του χρέους και συνεπώς ο οφειλέτης δεν δύναται να διαθέτει ελεύθερα τη βεβαρυμένη με γενική υποθήκη περιουσία του ακόμα και αν δεν έχει μεσολαβήσει η τυπική διαδικασία της αναγκαστικής εκτελέσεως (ύπαρξη τίτλου εκτελεστού κ.λπ.)⁷⁷. Η ρήτρα της γενικής υποθήκης, με την οποία ο οφειλέτης υποθηκεύει όχι μόνον ορισμένα περιουσιακά στοιχεία του περιοριστικώς απαριθμούμενα αλλά το σύνολο της περιουσίας του⁷⁸, απαντάται σε πλήθος δανειστικών ομολόγων της μεταβυζαντινής περιόδου (π.χ. "ὑποσχόμενος μὲ δλα μου τὰ καλά ἔως τὴν τελείαν ἀποληρωμήν κεφαλαίου καὶ δεδουλευμένου διαφόρου", "διὰ σιγουριτὰ τοῦ ἄνωθεν... ὀμπλιγάρουνται αὐτοὶ καὶ τὰ καλά τους")⁷⁹. Το κύριο χαρακτηριστικό των ρητρών αυτών

77. Βλ. σχετικά Α. Δρακάκη, Σύρος, αριθ. εγγρ. 81 έτους 1778, σ. 386-387. Πρόκειται για διαμαρτυρία τεσσάρων δανειστών που υποβάλλεται στην κατζελλαρία Σύρου και αναφέρεται στην πώληση ακινήτου από τον οφειλέτη πριν από την εξόφληση του χρέους. Από το έγγραφο προκύπτει ότι ο οφειλέτης εστερείτο του δικαιώματος διαθέσεως των υποθηκευμένων πραγμάτων ήδη από της συστάσεως του χρέους ("ἔστω καὶ ὁ ἄνω Γιώργης νὰ βρίσκεται σὲ χρέος δὲν ἦτονε ἀμπτίλος νὰ πωλήσῃ τὸ πρᾶγμα"). Αν και δεν διευκρινίζεται εάν το σχετικό ακίνητο ήταν υποθηκευμένο ή όχι, το πιθανότερο είναι ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση το χρέος είχε εξασφαλισθεί με γενική υποθήκη στην ακίνητη περιουσία του οφειλέτη. Πρβλ. επίσης Α. Δρακάκη, Σύρος, αριθ. 126. Πρόκειται εδώ για προικοσύμφωνο κατατεθειμένο στην κατζελλαρία Σύρου κατά το έτος 1812 από το περιεχόμενο του οποίου προκύπτει ότι η προίκα συνομολογείται υπό την αίρεση της εξοφλήσεως από τον προικιζόμενο των χρεών του προικοδότη ("....Ἐάν ὅμως δὲν πληρώσῃ τὸ χρέος, νὰ εἴναι τὸ παρόν προικοχάρτι ναῦλον καὶ ἀνωφέλετον ..."). Τα χρέη δε αυτά έχουν εξασφαλισθεί με γενική υποθήκη επί των προικών. Ανάλογη είναι και η λειτουργία της γενικής υποθήκης που απαντάται σε κρητικό συμβόλαιο του έτους 1630 (Σ. Ξανθούδη, Κρητικά συμβόλαια Ενετοκρατίας 1575-1643. Χριστιανική Κρήτη, τ. Α' (1912), εγγρ. LIII, σ. 141) για την οποία βλ. αναλυτικότερα στον Γ. Πετρόπουλο (Νομικά έγγραφα Σίφνου, σ. 90-91, 93) καθώς επίσης και το περιεχόμενο της γενικής υποθήκης που προκύπτει από δανειστικό νοταριακό συμβόλαιο έτους 1537 (Ι. Καλιτσόννακη, "Ανέκδοτα Κρητικά συμβόλαια εκ της Ενετοκρατίας", *Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών*, 3 (1928), δημοσιευμένο συμβόλαιο 30 σ. 489 επ. (στη συνέχεια: Ανέκδοτα Κρητικά συμβόλαια), όπου χαρακτηριστικά αναφέρεται: "καὶ κοντεταριζεται νὰ μιν μπορι να πουλεισυ κανενα του πραμα ειτες το κρασι του δσάν από τὰ αλα του καλά ἔος οὐ να πλεροθῇ ο ριθὲν ἄρχος" (στιχ. 11 επ.).

78. Δεσμεύεται δε όχι μόνον η παρούσα αλλά και η μέλλουσα περιουσία του οφειλέτη ("παρόντα καὶ μέλλοντα", "πρεξέντε καὶ ἐρχόμενα"). Πρβλ. B. 25, 2, 1=D 20, 1, 1: "Τῇ γενικῇ υποθήκῃ καὶ τὰ ἐπικτώμενα ὑπάγονται".

79. Σύσταση γενικής υποθήκης ανευρίσκουμε σε χρεωστικές ομολογίες του 17ου αι-

είναι ότι από τη συνομολόγηση της σχετικής συμβάσεως ο οφειλέτης στερείται πλέον του δικαιώματος διαθέσεως του ενυπόθηκου αντικειμένου διατηρεί όμως, εκτός από την κυριότητα, τη νομή και κάρπιωση της υποθηκευμένης περιουσίας⁸⁰. Ένα άλλο ενδιαφέρον χαρακτηριστικό των ρητών γενικής υποθήκης είναι ότι οι ρήτρες αυτές ορίζουν σαφώς ότι η κατάσχεση δεν θα πρέπει να εκτείνεται πέρα από το ποσό που απαιτείται για την ικανοποίηση της απαιτήσεως του δανειστή μαζί με τους τόκους. Καθιερώνεται επομένως ο εξασφαλιστικός χαρακτήρας της γενικής υποθήκης⁸¹. Σε περίπτωση αδυναμίας του οφειλέτη να εξοφλήσει το χρέος, παραμένει αδιευκρίνιστο εάν ο δανειστής είχε δικαίωμα να ζητήσει από το δικαστήριο τη σύσταση εμπράγματης ασφάλειας σε ορισμένα πλέον αντικείμενα της περιουσίας του υπόχρεου οφειλέτη (σύσταση ειδικής υποθήκης με βάση δικαστική απόφαση)⁸² ή μπορούσε να προβεί στη διαδικασία κατασχέσεως οποιουδήποτε ακινήτου του οφειλέτη κατατασσόμε-

ώνα από τη νήσο Σύρο (Α. Δρακάκη, Σύρος, αριθ. εγγρ. 17, σ. 320 (χρεωστικό ομόλογο για διασφάλιση ναυτικού δανείου έτους 1631 με ρήτρα αλληλεγγύου ευθύνης των τοιών οφειλετών), αριθ. εγγρ. 126, σ. 439-440 (προίκιση υπό την αίρεση της εξοφλήσεως από τον προικιζόμενο των χρεών του προικοδότη, που έχουν εξασφαλισθεί με γενική υποθήκη επί των προικών). Επίσης σε χρεωστικά ομόλογα του 19ου αιώνα από τη νήσο Σίφνο (Γ. Πετρόπουλος, Νομικά έγγραφα Σίφνου, αριθ. εγγρ. 19, σ. 74 (χρεωστική ομολογία έτους 1820), αριθ. εγγρ. 25, σ. 96 (χρεωστική ομολογία έτους 1822) καθώς και σε δανειστικά ομόλογα του 16ου αιώνα από τη νήσο Κρήτη (Ι. Καλιτσούνακη, Ανέκδοτα Κρητικά συμβόλαια, σ. 483 (χρεωστικά συμβόλαια έτους 1565)). Περιπτώσεις συμβατικής γενικής υποθήκης απαντώνται και σε έγγραφα της βυζαντινής περιόδου, από όπου προκύπτουν και κάποιες ενδιαφέρουσες μαρτυρίες για "διπλή" εξασφάλιση του δανειστή τόσο με γενική όσο και με ειδική υποθήκη (Ε. Παπαγιάννη, Νομολογία εκκλησιαστικών δικαστηρίων (1), σ. 195 σημ. 7, σ. 203-204).

80. Για τη γενική υποθήκη, όπως αυτή εμφανίζεται στα δικαιοπρακτικά έγγραφα της νήσου Σίφνου, και τη σχέση της με τη ρωμαϊκή προελεύσεως (*promissio per debito*) γενική υποθήκη του ιταλικού δικαίου βλ. Γ. Πετρόπουλος, Νομικά έγγραφα Σίφνου, σ. 87-88. Σύμφωνος με την ιταλική καταγωγή του θεσμού και οι Α. Δρακάκης (Σύρος, σ. 188) και Ιακ. Βισβίζης (Δικαστικά αποφάσεις Μυκόνου, σ. 91). Ο θεσμός, εκτός από τη Σίφνο, απαντάται και στη Σύρο (Α. Δρακάκη, Σύρος, αριθ. εγγρ. 118, στιγ. 17-18, σ. 431), Τήνο (Ν. Γ. Αρμάκαλα, Οικονομικά της Τήνου 1715-1822, Αθήναι 1922, σ. 43) Νάξο (Ιακ. Βισβίζης, Ναξιακά νοταριακά έγγραφα, σ. 137). Πρβλ. επίσης Β. 25, 2, 1=D. 20, 1, 1· B. 25, 5, 2=D. 20, 4, 2· B. 25, 5, 34 (33)=C. 8, 17, 6· Syn. Bas. 5, 24, 7 και 10, 3, 14.

81. Άλλωστε η χρήση της γενικής υποθήκης προϋποθέτει την ικανοποίηση του δανειστή μόνο μέχρι το ύψος της απαιτήσεώς του διαφορετικά θα επήρχετο πλήρης καταστροφή του οφειλέτη. Είναι δε πιθανόν ότι η ευρύτατη χρήση της γενικής υποθήκης συνετέλεσε στη γενικότερη καθιέρωση του εξασφαλιστικού χαρακτήρα της εμπράγματης ασφάλειας κατά την υπό εξέταση περίοδο. Πρβλ. Δ. Παππούλη, Εμπράγματος ασφάλεια, σ. 162.

82. Κατά τα ισχύοντα στο ιταλικό δικονομικό δίκαιο. Βλ. σχετικά Γ. Πετρόπουλος, Νομικά έγγραφα Σίφνου, σ. 87-88, 90, 91.

νος με τους λοιπούς ενυπόθηκους δανειστές στη διαδικασία εκποιήσεως με δημόσιο αναγκαστικό πλειστηριασμό⁸³. Συνεπώς, παρά το γεγονός ότι η γενική υποθήκη ως μορφή εμπράγματης ασφάλειας, στοχεύει στη μεγαλύτερη δυνατή εξασφάλιση της απαιτήσεως του δανειστή, η δε χρήση της είναι κατά την υπό εξέταση περίοδο εκτεταμένη, η ειδικότερη νομική της λειτουργία παραμένει ασαφής, τόσο όσον αφορά το ζήτημα του τρόπου ικανοποίησεως του ενυπόθηκου δανειστή όσο και άλλα ειδικότερα ζητήματα αναγκαστικής εκτελέσεως (σειρά κατατάξεώς του σε σχέση με άλλους ενυπόθηκους δανειστές, που έχουν εξασφαλισθεί με ειδική υποθήκη κ.λπ.)⁸⁴.

Συναφής με τη χρήση της γενικής υποθήκης ως μορφής εμπράγματης ασφάλειας είναι η ειδική ρήτρα διασφαλίσεως του αντισυμβαλλόμενου για την περίπτωση εκνικήσεως του μεταβιβαζόμενου πράγματος, που απαντάται σε πλήθος μεταβυζαντινών δικαιοπρακτικών εγγράφων. Πρόκειται για αμφοτεροβαρείς συμβάσεις, συνήθως αγοραπωλησίες, όπου ο πωλητής διαβεβαιώνει τον αγοραστή για την έλλειψη νομικών ελαττωμάτων του εκποιούμενου ακινήτου εγγυόμενος με όλη την περιουσία του, κινητή και ακίνητη, παρούσα και μέλλουσα, ότι θα εξασφαλίσει τον αγοραστή για κάθε ζημία, που θα προκύψει στο μέλλον σε περίπτωση εκνικήσεως του πράγματος. Ειδικότερα, όπως αναγράφεται στα ναξιακά νοταριακά έγγραφα αγοραπωλησιών του 16ου αιώνα: "όμπληγάρεται ...δ πουλιτής και λέγει δτι αύτος και οι κληρονόμοι του και τά καλά του, δπου και ἀν ἐθέλασιν εύρεθεί, κινητά και

83. Στη Σύρο πάντως, ο οφειλέτης εκηρύσσετο σε κατάσταση υπερχρεώσεως, όταν αδυνατούσε να εξοφλήσει χρέος εξασφαλισμένο με γενική υποθήκη επί της κινητής και ακίνητης περιουσίας του. Στην περίπτωση αυτή εφαρμοζόταν πλέον η διαδικασία του "κουραμά", της καθολικής δηλαδή αναγκαστικής εκτελέσεως (Α. Δ α κ α η , Σύρος, σ. 232 σημ. 4). Ασαφής πάντως παραμένει η σειρά ικανοποίησεως των ενυπόθηκων δανειστών που είχαν εξασφαλισθεί με γενική υποθήκη σε σχέση με τους ενυπόθηκους που είχαν εξασφαλισθεί με ειδική υποθήκη επί ορισμένων αντικειμένων της πλειστηριαζόμενης περιουσίας. Πρβλ. τη διάταξη B. 25, 5, 2=D. 20, 4, 2 (Syn. Bas. 10, 3, 8) σύμφωνα με την οποία ο προγενέστερος δανειστής ο οποίος εξασφαλίσθηκε με γενική υποθήκη προτιμάται από τον δανειστή ο οποίος έχει εξασφαλισθεί με ειδική υποθήκη επί των ίδιων πραγμάτων και εάν ακόμα οι απαιτήσεις του μπορούν να ικανοποιηθούν από τα υπόλοιπα πράγματα της υποθηκευμένης περιουσίας. Ομοίως Εξάβιβλος, 3, 5, 45· Νομικόν Πρόχειρον, Βιβλ. A', <59>. Περί ενεχύρων, ιβ'. Πρβλ. ωστόσο απόφαση πατριαρχικού δικαστηρίου του έτους 1400 η οποία τηρεί τη χρονολογική τάξη κατά την κατάταξη των ενυπόθηκων δανειστών, αδιακρίτως αν πρόκειται για γενική ή ειδική υποθήκη (Ε. Π α γι α ν ν η , Νομολογία εκκλησιαστικών δικαστηρίων (I), σ. 206 σημ. 58, 59).

84. Η ίδια ασάφεια για τη λειτουργία αυτής της μορφής εμπράγματης ασφάλειας ενυπάρχει και στις περιπτώσεις γενικής υποθήκης που προκύπτουν από εκκλησιαστικά έγγραφα της βυζαντινής περιόδου. Για το ζήτημα βλ. Ε. Π α γι α ν ν η , Νομολογία εκκλησιαστικών δικαστηρίων (I), σ. 205.

άκινητα, νὰ ἔναι ἀπηλογιτάδαις, ωεσποντεδώροι, παγαδώροι καὶ καθολικοὶ πληρωτάδαις εἰς ὅλ(α) ταντάνα ηντερέσα, ὅποῦ ἐθέλασιν ἀκαδέρει τοῦ ἀγοραστῆ καὶ τῶν διαδόχων του⁸⁵. Αν καὶ θα μπορούσε να υποστηριχθεί η ἀποψη ὅτι στις περιπτώσεις αυτές γίνεται σύσταση γενικής υποθήκης επί της περιουσίας του πωλητῆ, κλίνουμε περισσότερο προς την εκδοχή ὅτι στις περιπτώσεις αυτές γίνεται μάλλον αναφορά στην ευθύνη, που ἔχει ο πωλητής ἐναντί του αγοραστή για τυχόν ύπαρξη νομικών ελαττώματων του πράγματος⁸⁶ καὶ κατ' επέκταση στη δυνατότητα του αγοραστή να κάνει χρήση των θεμιτών μέσων αναγκαστικής εκτελέσεως κατά του συνόλου της περιουσίας του πωλητή⁸⁷ σε περίπτωση μη εμπρόθεσμης καὶ επαρκούς ικα-

85. Ι α κ . Β ι σ β ι ζ η , Ναξιακά νοταριακά έγγραφα, αριθ. εγγρ. 12 της 9/3/1539, στιχ. 40-45, σ. 26, 13 της 23/2/1538, στιχ. 29-35, σ. 27, 17 της 2/3/1539, στιχ. 35-40, σ. 32, 18 της 9/3/1539, στιχ. 29-34, σ. 33, 19 της 16/3/1539, στιχ. 30-35, σ. 34 κ.ά. Η ίδια ορήτρα απαντάται καὶ σε συμβόλαια αγοραπωλησίας της νήσου Χίου κατά τον 18ο αιώνα (Γ. Α. Π ε τ ο ρ ο - π ο ν λ ο ν , Νοταριακά πράξεις Χίου των ετών 1724-1780, *Μνημεία του Μεταβυζαντινού Δικαίου (Παράρτημα της Επιστημονικής Επετηρίδος της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών)*, 5, Αθήναι 1962, αριθ. 162, στιχ. 17-19, 163, στιχ. 10-12, 166, στιχ. 18-19, 167, στιχ. 17-18, 168, στιχ. 18-19, 169, στιχ. 17-19, 170, στιχ. 17-19, 176, στιχ. 50-52, 178, στιχ. 19-21, 179, στιχ. 19-21, 182, στιχ. 17-19, 184, στιχ. 18-20, 187, στιχ. 18-21, 188, στιχ. 19-21, 193, στιχ. 19-22, 194, στιχ. 15-19, 195, στιχ. 16-18, 199, στιχ. 18-19 κ.ά.) καθώς καὶ της νήσου Σύρου κατά τον 17ο αιώνα (Α. Δ ο α κ ά κ η , Σύρος, αριθ. εγγρ. 12 της 7/11/1620, στιχ. 8, σ. 315).

86. Τα νομικά ελαττώματα αφορούσαν κατ' αρχήν είτε το πρόσωπο του πωλητή (κυρίως πώληση από μη κύριο) είτε το ίδιο το πωλούμενο πράγμα. Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ὅτι στα μεταβυζαντινά έγγραφα οι περιπτώσεις διαρρήξεως των πωλήσεων λόγω νομικού ελαττώματος που αφορούσε το πρόσωπο του αγοραστή, δηλαδὴ λόγω ελλείψεως στο πρόσωπο του αγοραστή των προϋποθέσεων που προέβλεπε το δίκαιο της προτιμήσεως, απαντώνται με ιδιαίτερη συχνότητα. Στις περιπτώσεις αυτές το τίμημα της πωλήσεως επιστρέφοταν στο αγοραστή ο οποίος επίσης είχε το δικαίωμα αποζημιώσεως για τις δαπάνες βελτιώσεως του πράγματος. Για το ειδικότερο αυτό ζήτημα βλ. σχετικά Έθιμα Νάξου έτους 1810, ὄ.π., Κεφ. Ε΄, μγ΄, σ. 539· Έθιμα Θήρας έτους 1797, ὄ.π., σ. 505· Α. Δ ο α κ ά κ η , Σύρος, σ. 218-225· Ξ. Α ν τ ω ν ι ά δ η , "Το ιδιοκτησιακό καθεστώς καὶ η αγοραπωλησία ακινήτων στην Τουρκοκρατούμενη Σκύρο (Συμβολή στην ἔρευνα του μεταβυζαντινού ελληνικού δικαίου)", *Επετηρίς ΚΕΙΕΔ*, 29-30 (1990), σ. 73, 75-78· Λ. Π α π α ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά - δ η , Η νομική προστασία της γονικής περιουσίας στη Μύκονο (17ος-18ος αι.), διδ. διατομή (πολυγρ. Μέρος πρώτο, κεφ. Α΄ § 2 III). Πρβλ. επίσης Εξάβιβλος, 3, 3, 105, 106· Συνταγμάτιον Νομικόν, XXXII, δ΄, ε΄, θ΄· Νομικόν Πρόχειρον, Βιβλ. Β΄, <38>, ε΄.

87. Την ἀποψη περὶ συστάσεως γενικής υποθήκης σε αναλογία με τα ισχύοντα στο ιταλικό δίκαιο (promissio per debito) υποστηρίζουν οι Γ. Π ε τ ο ρ ο - π ο ν λ ο ος (Νομικά έγγραφα Σίφνου, σ. 87-88) καὶ Μ. Τ ο ν ο τ ό γ λ ο ν (Η εξασφάλιση των δικαιωμάτων, σ. 124). Εξ ἀλλού σύμφωνα καὶ με τα Ενετικά Στατούτα κάθε εγγραφή συμβολαίου συνεπαγόταν σύσταση γενικής ή ειδικής υποθήκης κατά τη συμφωνία των συμβαλλομένων (Δ.

νοποιήσεως της νόμιμης απαιτήσεώς του περί επιστροφής του τιμήματος της πωλήσεως και των τυχόν δαπανών βελτιώσεως του πράγματος. Και τούτο διότι η τόσο ευρεία χρήση ρητών γενικής υποθήκης στα δικαιοπρακτικά έγγραφα, θα συνεπαγόταν μεγάλη ανασφάλεια στις συναλλαγές εφ' όσον, όπως προαναφέρθηκε, ο πωλητής έχανε το δικαίωμα να διαθέτει όλη την κινητή και ακίνητη περιουσία του ήδη από τη συνομολόγηση της σχετικής συμβάσεως.

Αναγκαστικός πλειστηριασμός

I. Έννοια-περιπτώσεις εφαρμογής

Η διαδικασία της αναγκαστικής εκτελέσεως για την ικανοποίηση χρηματικών απαιτήσεων επερατούτο κατά κανόνα με τη ρευστοποίηση των κατασχεθέντων πραγμάτων μέσω της διαδικασίας του δημοσίου αναγκαστικού πλειστηριασμού. Πρόκειται για τη "διά δημοσίου τρόπου" εκποίηση ή "δημοσία διάπρασι"⁸⁸ ή "ἰκάντος" ή "κάντος"⁸⁹ (κατά την έκφραση, που χρησιμοποιείται τον 17ο αιώνα) ή "σουλτάν μεζάτι"⁹⁰ (κατά την έκφραση που χρησιμοποιείται στη Μύκονο τον 18ο αιώνα), τη δημόσια δηλαδή πώληση των περιουσιακών στοιχείων του οφειλέτη με πλειοδοσία, που τελείται υπό το κύρος και τη διεύθυνση των αρμόδιων αρχών. Η εκποίηση αυτή διεξάγεται παρά τη θέληση του κυρίου του πράγματος, η δημοσιότητα δε που τη συνοδεύει αποσκοπεί στην αποτροπή συμπαγνιών και στην επίτευξη υψηλού πλειστηριασμάτος, που να ικανοποιεί τόσο τα συμφέροντα των δανειστών όσο και τα συμφέροντα του οφειλέτη, στον οποίο θα περιέλθει τελικά το περίσσευμα, που θα απομείνει μετά την ικανοποίηση του επισπεύδοντος και των άλλων αναγγελθέντων δανειστών.

Στη Μύκονο του 17ου αιώνα, όπως προκύπτει από τις πράξεις, που συντάσσει ο κατζηλλιέρης Μυκόνου παπα-Γεράσιμος Βίδος, η αναγκαστική εκτέλεση διέπεται κατά κανόνα, κατά το διαδικαστικό στάδιο του αναγκαστικού πλειστηριασμού, από την αρχή της κινήσεως της διαδικασίας από τον επισπεύδοντα δανειστή (σύστημα

Μανίν, Περί της αστικής, εμπορικής και ποινικής των Ενετών νομοθεσίας, Μετ. Μ. Σ. Ιδρωμένου, Κέρκυρα 1889, σ. 70). Την εκδοχή περί απλής αναφοράς στη δυνατότητα χρήσεως των μέσων αναγκαστικής εκτελέσεως υποστηρίζει ο Ιακ. Βισβίζης (Ναξιακά νοταριακά έγγραφα, σ. 137).

88. Μολδαβικός Κώδιξ, Παράρτημα. Περί δημοσίας διαπράσεως, σ. 251 επ.

89. "Ἰκάντος": από το ιταλ. incanto, πλειστηριασμός

90. "Μεζάτι": από την τουρκική λέξη mezat, πλειστηριασμός. Πρβλ. Συνταγμάτιον Νομικόν, τίτλ. XXXII, ιδ'· Μολδαβικός Κώδιξ, Παράρτημα. Περί δημοσίας διαπράσεως, σ. 251 επ. Για την τουρκική προέλευση των διατάξεων του Μολδαβικού Κώδικα σχετικά με τον δημόσιο πλειστηριασμό βλ. Π. Ζέπον, Συνταγμάτιον Νομικόν, σ. 78 σημ. 2.

πρωτοβουλίας των διαδίκων)⁹¹. Κατά τον 18ο αιώνα, όπως προκύπτει από τις νοτιοιακές πράξεις του δημόσιου νοτάριου Μυκόνου Γρηγορίου Αρτακηνού, η διαδικασία του αναγκαστικού πλειστηριασμού τυποποιείται περισσότερο καθώς ο επισπεύδων δανειστής προκαλεί μεν την έκδοση σχετικής δικαστικής αποφάσεως του βοεβόδα⁹² ή κοινοτικού κριτηρίου⁹³, η δικαστική όμως αρχή είναι εκείνη, η οποία προβαίνει στην ενεργοποίηση της λοιπής διαδικασίας του πλειστηριασμού ενεργούσα, αφ' ενός μεν ως δικαστικό όργανο, αφ' ετέρου δε ως άμεσο όργανο εκτελέσεως⁹⁴.

Σε περιπτώσεις συμβατικού ενεχύρου⁹⁵ ο αναγκαστικός πλειστηριασμός δεν

91. Το σύστημα αυτό ετηρείτο και επί της καθολικής αναγκαστικής εκτελέσεως, του "κουραμᾶ" (Α. Δρακάκη, Σύρος, σ. 232). Πρβλ. επίσης Έθιμα Θήρας και Ανάφης έτους 1797, ο.π., Κεφ. Θ', σ. 514.

92. Γ. Πετρόπουλος, Νοτιοιακές πράξεις Μυκόνου, αριθ. 197, 1036, 1157, 1175, 1313.

93. Μ. Τουρτόγλου, Μύκονος, αριθ. 52 έτους 1704.

94. Βλ. πιο κάτω σ. 173.

95. Η τυποποιημένη διάκριση των μορφών της εμπράγματης ασφαλείας μεταξύ "κυρίως ένεχυρου" (όταν έχει γίνει παράδοση της νομής του πράγματος στον δανειστή) και "ύποθήκης" (όταν η νομή κατακρατείται από τον οφειλέτη) η οποία απαντάται στο επίσημο βυζαντινορωμαϊκό δίκαιο (D. XIII, 7, 9=B. 25, 1, 9 § 2· Πείρα, ΙΘ', β'· Syn. Bas. 5, 24, 3§ 3) απονεί κατά τους μεταβυζαντινούς χρόνους. Τούτο προκύπτει τόσο από τις γραπτές πηγές του μεταβυζαντινού δικαίου όπου με τον όρο "ένέχυρο", "ένεχυρίασις" αποδίδεται γενικώς η εμπράγματη ασφάλεια [Εξάβιβλος 3, 5, 26 ("Κοινῷ δὲ ὀνόματι καὶ τὸ διδόμενον καὶ τὸ ὑποτιθέμενον ἔνέχυρον λέγεται")· Συνταγμάτιον Νομικόν, XXIV § δ' ("Οταν τις δανεισθῇ ἔνέχυρον ἀκίνητον πρᾶγμα...")· Πολιτικός Κώδιξ Ουγγροβίλαχίας, Τμ. Γ, κεφ. IA' § 1, 13, 14, 17· Μολδαβικός Κώδιξ, § 582 επ. ("Περὶ του δικαίου του ενεχύρου")· Νομικόν Πρόχειρον, Βιβλ. Α', <59>. Περὶ ενεχύρων, α', (...καὶ ὑπόκειται σιωπηρῶς ὡς ἔνέχυρον")] καθώς και από τις απαντήσεις των δημογεροντιών των νησιωτικών κοινωνήτων στα ερωτήματα του Υπουργείου Δικαιοσύνης έτους 1833 όπου οι όροι "ἀμανάτι", "ένέχυρο", "ύποθήκη" χρησιμοποιούνται αδιακρίτως για την απόδοση του δικαίου της εμπράγματης ασφάλειας, ανεξάρτητα από τις μορφές που προσλαμβάνει αυτή κατά περίπτωση (παράδοση ή μη της νομής του πράγματος στον δανειστή) καθώς και από το ειδικότερο αντικείμενό της (κινητά, ακίνητα). Βλ. σχετικά Ι α κ. Βιβλίζη, "Τα ερωτήματα του Υπουργείου της Δικαιοσύνης του έτους 1833 περὶ των νομικών εθίμων και επ' αυτών απαντήσεις των τοπικών αρχών", *Επετηρίς ΕΚΕΙΕΔ.* 9 (1962), σ. 78, 80, 89, 90, 93, 95, 96, 99, 101, 104, 106, 109 (στη συνέχεια: Ερωτήματα (1962). Θα πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι η ασάφεια σχετικά με την ορολογία που εχρησιμοποιείτο στον τομέα της εμπράγματης ασφάλειας χαρακτηρίζει και ορισμένες νομικές πηγές της βυζαντινής περιόδου (Ε. Παπαγιάννη, Νομολογία εκκλησιαστικών δικαστηρίων (I), σ. 197, σημ. 12, 13. Πρβλ. επίσης B. 25, 1, 1=D. XIII, 7, 1=Syn. Bas., E, XXIV, § 1 ("οὐ μόνον παραδόσει, ἀλλὰ καὶ ψιλῷ συμφώνῳ συνίσταται τὸ ἔνέχυρον"). Εξ άλλου ιδιαιτέρως ευρεία ήταν η έννοια του ενεχύρου και στο αρχαίο ελληνικό δίκαιο όπου

αποτελούσε αναγκαία συνέπεια της αναγκαστικής κατασχέσεως. Και τούτο γιατί, σύμφωνα με τα εθιμικώς κρατούντα, ο επισπεύδων δανειστής είχε τη διακοιτική ευχέρεια να εκποιεί τη βεβαρυμένη κινητή και ακίνητη περιουσία του οφειλέτη με δύο εναλλακτικούς τρόπους⁹⁶. Ειδικότερα η πώληση του ενεχυροδασθέντος πράγματος γινόταν είτε α) μέσω της διαδικασίας του δημόσιου αναγκαστικού πλειστηριασμού είτε β) με την έγγραφη κατάρτιση συμβολαίου αγοραπωλησίας μεταξύ δανειστή και τρίτου αγοραστή ("ελεύθερη" εκποίηση)⁹⁷. Εφ' όσον είχε επιλεγεί ο δεύτερος τρόπος εκποίησεως του βεβαρυμένου πράγματος, το τίμημα προσδιορίζόταν συνήθως "δι' ἀποκοπῆς"⁹⁸, από ειδικούς εκτιμητές, ειδήμονες της αξίας των κτημάτων ("ἀποκοπές"), που συνήθως διορίζονταν από το δικαστήριο ύστερα από αίτηση του επισπεύ-

εξέφραζε γενικώς την εμπράγματη ασφάλεια, ανεξάρτητα εάν είχε γίνει παράδοση της νομής του πράγματος στον δανειστή ή εάν η νομή είχε κατακρατηθεί από τον οφειλέτη ή ακόμα εάν επρόκειτο περί της "πράσεως ἐπὶ λύσει", περί καταπιστευτικής δηλαδή μεταβιβάσεως της κυριότητας του πράγματος στον δανειστή μέχρι την εξόφληση του χρέους (Δ. Π α π ο ύ - λ ι α , Εμπράγματος ασφάλεια, σ. 13-18).

96. Πρβλ. C. 2, 36 (37), 3· C. 7, 53, 3. C. 8, 22 (23)· B. 25, 7, 59=C. 8, 33, 3. Σύμφωνα με τις διατάξεις αυτές δεν είναι υποχρεωτική η δικαστική ανάμιξη στην πώληση του ενεχύρου αλλά η επιλογή του τρόπου πωλήσεως του εναπόκειται στην ελεύθερη κρίση του δανειστή. Εξ αλλού, όπως προκύπτει από σχετικές δικαστικές αποφάσεις εκκλησιαστικών δικαστηρίων της βυζαντινής περιόδου, ο συνηθέστερος τρόπος ικανοποίησεως του δανειστή σε περίπτωση αδυναμίας του οφειλέτη να εξοφλήσει το χρέος ήταν η "ελεύθερη" εκποίηση του πράγματος (Ε. Π α π α γ i á ν ν η , Νομολογία εκκλησιαστικών δικαστηρίων (I), σ. 199 σημ. 25). Για τη διαδικασία "ελεύθερης" εκποίησεως του βεβαρυμένου (ενυποθήκου) πράγματος από τον δανειστή κατά το αττικό δίκαιο βλ. Δ. Α. Τ σ i κ ρ i κ á s , Ιστορικές και συγκριτικές αναφορές στη διαδικασία για την ικανοποίηση ενυπόθηκων απαιτήσεων, *Ερευνητικό Ινστιτούτο Δικονομικών Μελετών*, Αθήνα 1998, σ. 18 όπου και σχετικές βιβλιογραφικές αναφορές.

97. Βλ. σχετικά δύο περιπτώσεις που απαντώνται στη Σίφνο το έτος 1816, όπου οι "χρετιτόροι" του αποβιώσαντος οφειλέτη "συνελθόντες" ή "συναχθέντες" πωλούν περιουσία του οφειλέτη σε τρίτο αγοραστή χωρίς να κινηθεί η διαδικασία του αναγκαστικού δημόσιου πλειστηριασμού, αν και δεν καθίσταται σαφές εάν οι δανειστές πωλούν ως κύριοι των πραγμάτων του οφειλέτου ή εμφανίζονται ως "αντιπρόσωποι" του κατά την πώληση (Γ. Π ε - τ ρ ό π ο υ λ ο ν , Νομικά έγγραφα Σίφνου, αριθ. εγγρ. 9, σ. 45-49, αριθ. εγγρ. 51, σ. 235-237). Για τα έγγραφα αυτά βλ. και πιο πάνω σημ. 74. Για το ζήτημα της έγγραφης καταρτίσεως του αγοραπωλητήριου συμβολαίου κατά τους μεταβυζαντινούς χρόνους βλ. Π. Ζέπον, Παράδοσις δι' εγγράφου, σ. 232-235· Γ. Π ε τ ρ ό π ο υ λ ο ν , Νομικά έγγραφα Σίφνου, σ. 28-42.

98. Α. Σ i φ ω ν i ο ύ - Κ a ρ á p a , Γ. R o d o l á k η , Λ. A q t e m i á d η , Ο Κώδικας Ιω. Μηνιάτη, αριθ. εγγρ. 163 έτους 1681, έτους 1681, σ. 335-336. Ειδικότερα για το είδος αυτό πωλήσεως στη Νάξο βλ. I a z . B i s b i z η , Ναξιακά νοταριακά έγγραφα, σ. 124.

δοντος δανειστή⁹⁹. Η απόφαση των "ἀποκοπῶν", όσον αφορά την εκτίμηση της εκποιούμενης περιουσίας και τον καθορισμό του δίκαιου και εύλογου τιμήματος της πωλήσεως, ήταν δεσμευτική για τα συμβαλλόμενα μέρη. Το πιθανότερο δε είναι ότι το τίμημα ελάμβανε ο πιστωτής απ' ευθείας από τον αγοραστή οπότε, ως ιδιοκτήτης πλέον αυτού, το καταλόγιζε στην απαίτησή του¹⁰⁰.

Ανεξάρτητα πάντως από τον συγκεκριμένο τόπο, που είχε επιλεγεί για την εκποίηση του ενεχυρασθέντος πράγματος, κατά τη ρευστοποίησή του εφαρμοζόταν η αρχή της αποδόσεως των υπερόχων στον καθ' ου η εκτέλεση ή στους επόμενους πιστωτές¹⁰¹. Αν δε η αξία του πράγματος δεν επαρκούσε για την εξόφληση του χρέους ο οφειλέτης παρέμενε υπόχρεος σε απόδοση του υπερβάλλοντος¹⁰². Τούτο συνάδει με το γεγονός ότι ο χαρακτήρας της υποθήκης κατά την εξεταζόμενη περίοδο παραμένει εξασφαλιστικός και όχι εναποτιμητικός¹⁰³. Είναι δε πιθανόν ότι προς την κατεύθυνση αυτή συνετέλεσε, παράλληλα με την ευρύτατη χρήση της γενικής υποθή-

99. Τόσο κατά το ιουστινιάνειο δίκαιο (C. 8, 33 (34), 3 § 6· Syn. Bas. E', XXIV, 7· Πείρα, XIX, 32) όσο και κατά το δίκαιο της Εκλογής των Ισαύρων (Ecloga, Das Gesetzbuch Leos III und Konstantinos' V, έκδ. H. Von L. Burgmann, [Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte, 10.] Frankfurt am Main 1983, 10, 2 (στη συνέχεια: E.) η δημόσια εκτίμηση του ενεχύρου ήταν επιβεβλημένη εφ' όσον αναμενόταν η πώλησή του έστω και χωρίς τη μεσολάβηση δημόσιου αναγκαστικού πλειστηριασμού. Για το ζήτημα βλ. αναλυτικότερα Ν. Π. Μάτση, "Η πώλησης του ενεχύρου κατά την Εκλογήν των Ισαύρων", *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών*, Έτος Λσ', Αθήναι 1968, σ. 43.

100. Για το ζήτημα αυτό επί πωλήσεων άνευ πλειστηριασμού κατά το ρωμαϊκό δίκαιο βλ. Β. Οικομίδος, Εμπράγματα δίκαια, σ. 345 σημ. 3.

101. "...εἰ δὲ καὶ δέν ἥθελε τὰ στείλειν, τῆς δίνειν ἔξουσία νὰ τὰ πουλῇ μὲ αποκοπὴ νὰ παίρνῃ τὰ ἄσ/πραν τῆς καὶ τὰ ἀποδέλοιπα νὰ εἶναι τῆς νοικονυμᾶς" (Α. Σιφωνίου - Καράπα, Γ. Ροδολάκη, Λ. Αρτεμιάδη, Ο Κώδικας Ιω. Μηνιάτη αριθ. εγγρ. 163 έτους 1681, σ. 336), "ὅσο τὸ στιμάρου τόσο νὰ τὸ παίρνῃ..." (Ιακ. Βισβίζη, Δικαστικά αποφάσεις Μυκόνου, αριθ. 16 έτους 1672). Ταυτόσημη είναι και η διευθέτηση του τρόπου ικανοποίησεως του δανειστή και στις αποφάσεις του πατριαρχικού δικαστηρίου κατά τη βυζαντινή περίοδο (Ε. Παπαγιάννη, Νομολογία εκκλησιαστικών δικαστηρίων (I), σ. 199 σημ. 25).

102. Ιακ. Βισβίζη, Δικαστικά αποφάσεις Μυκόνου, δικ. αποφ. Επιτρόπου Μυκόνου, η οποία εκδίδεται σύμφωνα με την υπόδειξη του καδή Παροναξίας και Μυκόνου αριθ. 16 έτους 1672, όπου αναφέρεται: "νὰ εἶναι ὀμπλιγάδα....νὰ τοῦ φεράρῃ τὸ ρέστος" (στιγ. 18, 19).

103. Για το ζήτημα βλ. επίσης Ι. Κισκήρα, Το Αστικόν Δίκαιον της Ύδρας (Συμβολαί εις την ἐρευναν της ιστορίας του ελληνικού και ρωμαϊκού δικαίου ως και των ἄλλων δικαιών της Αρχαιότητος, Β.), Αθήναι 1961, σ. 31· M. Τουρτόγλου, Η εξασφάλιση των δικαιωμάτων, σ. 123-124.

κης¹⁰⁴, και η γενικότερη ανασφάλεια, που επικρατούσε στις συναλλαγές λόγω της μη τηρήσεως δημόσιων βιβλίων¹⁰⁵.

Τέλος απαντώνται και περιπτώσεις, όπου ο δανειστής καθίσταται –σε περίπτωση αδυναμίας του οφειλέτη να εξοφλήσει το χρέος– αυτοδικαίως κύριος του πράγματος, χωρίς δηλαδή τη μεσολάβηση οποιασδήποτε άλλης διαδικασίας εκποίησεως του βεβαρυμένου πράγματος. Πρόκειται για υιοθέτηση της ρήτρας περί καταπιστευτέου όρου (*pactum commissorium*)¹⁰⁶, η οποία από το εθιμικό δίκαιο της εποχής γίνεται αποδεκτή σε δύο διακεκριμένες περιπτώσεις:

α) σε περίπτωση συστάσεως ενεχύρου ή πακτώσεως¹⁰⁷ όταν στη σύμβαση

104. Για την οποία βλ. παραπάνω σ. 152 επ.

105. Πρβλ. τις σχετικές απαντήσεις των δημογεροντιών στα ερωτήματα του Υπουργείου Δικαιοσύνης έτους 1833 (Ι α κ. Βισβίζη, Ερωτήματα (1962), σ. 78 (Σίφνος), 80 (Νάξος), Σύρος, Πάρος, Θήρα, 89 (Κίμωλος), 90 (Ιος), 93 (Αμοργός), 95 (Ανάφη), 96 (Αίγινα), 99 (Πόρος), 101 (Υδρα), 104 (Κίμωλος), 106 (Μέγαρα), 109 (Ναύπλιο). Βλ. επίσης προκήρυξη περί υποθηκεύσεως ακινήτων που γίνεται από τον οφειλέτη προφανώς σε αναπλήρωση της ατελούς δημοσιότητας των "ρετζίστρων" της κατζηλαρίας όπου καταχωρούνται οι υποθήκες (Α. Δρακάνη, Σύρος, αριθ. εγγρ. 129, σ. 443-444). Εξ άλλου η μη τήρηση ειδικών βιβλίων για την καταχώριση των υποθηκών προκύπτει και από πλήθος συμβολαίων αγοραπωλησίας όπου ο πωλητής διαβεβαιώνει τον αγοραστή ότι το εκποιούμενο ακίνητο δεν έχει στο παρελθόν υποθηκευθεί (Ι α κ. Βισβίζη, Ναξιακά νοταριακά έγγραφα, αριθ. εγγρ. 7, στιχ. 24-25, σ. 18, αριθ. εγγρ. 13, στιχ. 12-15, σ. 27 ("τό πως δὲν τὸ εἶχεν κανενὸς ὀμπληγάδον διὰ καμίαν ὑπόθεσιν"), αριθ. εγγρ. 18, στιχ. 12, σ. 32, αριθ. εγγρ. 22, στιχ. 14-15, σ. 39 ("τὸ δόπιον ἀμπέλ (ην) λέγει ὁ ριθεῖς Μαρίνος ὁ πουλιτῆς τὸ πως δὲν τὸ εἶχεν κανενὸς ὀμπληγάδον νομηναδαμέντε"), αριθ. εγγρ. 23, στιχ. 30-31, σ. 41 κ.ά.) καθώς και από την προσθήκη ποινικής ρήτρας η οποία κατέπιπτε σε βάρος του πωλητή σε περίπτωση ακυρώσεως της πωλήσεως (Α. Δρακάνη, Σύρος, σ. 228· Ι α κ. Βισβίζη, Ναξιακά νοταριακά έγγραφα, σ. 126· Μ. Τούρογλου, Η εξασφάλιση των δικαιωμάτων, σ. 119-121).

106. Αντιθέτως δεν εντοπίσθηκε ούτε μία περίπτωση συστάσεως εμπράγματης ασφάλειας με μεταβίβαση κυριότητας του ενεχύρου (fiducia cum creditore contracta). Για το είδος αυτό της εμπράγματης ασφάλειας ("πρᾶσις ἐπὶ λύσει", "ῶνη ἐπὶ πίστει") όπως εμφανίζεται στο αρχαίο ελληνικό και ελληνιστικό δίκαιο βλ. Δ. Παπούλια, Εμπράγματος ασφάλεια, σ. 29 επ.: L. Mitten, Grundzüge und Chrestomathie der Papyruskunde, Leipzig II, 1, 1912, σ. 135 επ.: Γ. Πετρόπουλος, Ιστορία και Εισηγήσεις, σ. 676 επ., 686.

107. Πρόκειται για παραλλαγή της κλασσικής συμβάσεως του ενεχύρου (πρβλ. B. 25, 1, 32=D. XIII, 7, 33 "Η ἀντίχρησις ἐνέχυρον ἔστι, καὶ διδοὺς τὸ χρέος ὃ χρεώστης κινεῖ τὴν περὶ τοῦ ἐνέχυρου ἀγωγήν") κατά την οποία από την κατάρτιση της συμβάσεως η νομή του ενεχύρου (ακινήτου ή κινητού πράγματος παραχωρείται στον δανειστή που λαμβάνει τους καρπούς του κτήματος έναντι τόκων του δανειακού κεφαλαίου. Οι συμβάσεις αυτές απαντώνται με ιδιαίτερη συχνότητα στον κυκλαδικό χώρο και φέρουν όλα τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της βυζαντινής "ἀντιχρήσεως". Για το ζήτημα αναλυτικότερα βλ. Α. Δρακάνη, Σύρος, σ. 191-3· Μ. Τούρογλου, Η εξασφάλιση των δικαιωμάτων, σ. 125 σημ 50, 51.

εμπράγματης ασφάλειας έχει συμπεριληφθεί ειδική συμφωνία μεταξύ δανειστή και οφειλέτη ότι σε περίπτωση μη εξοφλήσεως του δανείου ο δανειστής καθίσταται αυτομάτως κύριος του πράγματος¹⁰⁸. Οι ειδικές αυτές συμφωνίες θεωρούνταν ανίσχυρες κατά τις επίσημες διατάξεις του ιουστινιάνειου, μετατινιάνειου βυζαντινού δικαίου αλλά και του μεταβυζαντινού δικαίου¹⁰⁹. Οι πληροφορίες ωστόσο, που συνάγονται από το πηγαίο υλικό, που προέρχεται από τον κυκλαδικό κυρίως νησιωτικό χώρο των τελευταίων αιώνων της μεταβυζαντινής δικαιικής περιόδου¹¹⁰, μαρτυρούν

Για την "αντίχρηση", όπως αυτή προκύπτει εμφέσως από τον κώδικα του Πατριαρχείου κατά τον 14ο-15ο αιώνα βλ. Ε. Παπαγιάννη, Νομολογία εκκλησιαστικών δικαστηρίων (I), σ. 206.

108. Πάντως η νομική προστασία των εχόντων δικαιώματα προτιμήσεως επί της εκποιουμένης περιουσίας θα πρέπει να παρείχεται και στην περίπτωση αυτή. Συνεπώς εάν οι "πρόσωποι" προσέφεραν στον δανειστή την αξία του πράγματος η κυριότητα μεταβιβάζοταν σ' αυτούς. Πρβλ. σχετικά Α. Δρακάνη, Σύρος, αριθ. 123 έτους 1810 ("Καὶ μὲ τὸ νὰ εἶναι ἡ ἄνωθεν πακτωσίᾳ καμωμένη ἀπὸ ἔτος 1809 Φλεβαρίου 14 καὶ περάσοντας ὁ βάντες (υπόσχεση) ὡς τὴν σῆμερον μῆνες 10 ἀπὸ τὸν ἄνωθεν βάντε καὶ μὴν ἐμπορῶντας ὁ ἄνωθεν νὰ λάβῃ τὸ ἐδικό του, ἥγουν τὰ ἄνωθεν 48 γρόσια, ἐβιζαρίστησα ὅλοι οἱ πρόσωποι εἰς τὴν καγκελλαρία, ἀν τὸ θένε τὸ ἄνωθεν πρόμα, νὰ δώκουντε τὸν ἄνωθεν λογαριασμὸν καὶ νὰ πάρουντε τὸ ἄνωθεν πρόματη εἰς τὰ Λιγολά, καὶ μὴ θέλοντας τοῦ ἐδώκανε τὴν ρεφούδα τωνες ὅπως δέν τὸ θένε").

109. C. 8, 34, 3· Novellae, ἐκδ. R. Schoell, Corpus Juris Civilis, τ. III, Berolini 1912, IV, 3 (στη συνέχεια: N.)· G. E. Heimbach, Αθανασίου του Σχολαστικού Εμισηνού. Επιτομή των μετά τον Κώδικα νεαρών Διατάξεων κατά τίτλους συγκείμενη μετά και των εκάστου παρατίτλων, Ανέκδοτα, I, τιτλ. ΙΕ·· D. XIII, 7, 4=B. 25, 1, 4· B. 25, 7, 62 & 9, 7, 57· Syn. Bas., E·, XXIV, 28· Εξάβιβλος, 3, 5, 12· Συνταγμάτιον Νομικόν XXIV, δ·· Μολδαβικός Κώδιξ, Μέρος Β·, Κεφ. ζ·, § 604· Νομικόν Πρόχειρον, Βιβλ. Α·, <59>. Περὶ ενεχύρων, ε· & <61>. Περὶ χρεωφειλετών και δανειστών, ι·· Δ. Γκινη, Περίγραμμα, αριθ. 100 (Νομοκοριτήριο). Κατά το αττικό δίκαιο η σύσταση υποθήκης με εναποτιμητικό χαρακτήρα έπρεπε να συμφωνηθεί ειδικώς μεταξύ των συμβαλλομένων και τούτο διότι ο συγκεκριμένος αυτός τρόπος ικανοποιήσεως του δανειστή αποτελούσε εξαίρεση από τον επικρατήσαντα κατά τον 4ο π. χ. αιώνα γενικό κανόνα ότι η υποθήκη έχει κυρίως εξασφαλιστικό χαρακτήρα (Δ. Παππούλια, Εμπράγματος ασφάλεια, σ. 151-161. Για το ζήτημα της αυτοδίκαιης μεταβιβάσεως της κυριότητας του ενυπόθηκου πράγματος στον δανειστή σε περίπτωση υπερημερίας του οφειλέτη κατά το αττικό δίκαιο βλ. επίσης Σπ. Τρωΐάνος / Ι. Βελισσαρίου Ζαλόγια, Καράκωστα, Ιστορία Δικαίου από την αρχαιότητα στη νεώτερη Ελλάδα, Αθήνα-Κομοτηνή 1997, σ. 119). Αντιθέτως κυρίαρχος ήταν ο εναποτιμητικός χαρακτήρας της υποθήκης κατά το αρχαίο δίκαιο της Γόρτυνος (Δ. Παππούλια, Εμπράγματος ασφάλεια, σ. 143).

110. Πρόκειται για φήμα που απαντάται σε χρεωστικό έγγραφο της Άνδρου του έτους 1796 όπου αναφέρεται ότι ο δανειστής: "ἄν δέν λάβῃ τὰ ἀσπρά του, νὰ εἶναι τὸ πράγμα τέλειο ἐδικόν του" (Δ. Πασχάλη, "Νομικά έθιμα της νήσου Άνδρου", Ανάτυπον από το Αρχείον των Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών, 5 (1925), τευχ. Β·, έγγραφο έτους 1796, σ. 21-22). Ομοίως Μ. Τούρτογλου, Μύκονος, δικ. αποφ. αριθ. 15 έτους 1673: "ὅποιο

ότι ο καταπιστευτέος όρος είχε διατηρηθεί στην πρακτική των συναλλαγών της περιόδου αυτής¹¹¹, αν και η χρήση του από τους συμβαλλόμενους δεν ήταν ιδιαιτέρως συχνή. Στις περιπτώσεις αυτές εφαρμοζόταν συνήθως η εναποτιμητική αρχή, δεν γινόταν δηλαδή απόδοση των υπερόχων στον οφειλέτη¹¹². Στις περιπτώσεις δε εκείνες που η εναποτιμητική αρχή δεν είχε εφαρμογή, το πράγμα περιερχόταν μεν στον δανειστή επακολούθουσε όμως η δημόσια εκτίμηση της αξίας του πράγματος (πιθανόν από ειδικούς εκτιμητές), οπότε η διαφορά μεταξύ αξίας του πράγματος και χρέους απεδίδετο στον οφειλέτη¹¹³.

σκοίττο τοῦ δίδει παν/τοίαν ἔξουσίαν εἰς πάτα καιρὸν ὅπου ἥθελει γινόμενον χρ (έος) καὶ δὲν ἥθελεν τοῦ τὸ δώσει νὰ πιάνῃ ἀπὸ τὸ πράμα τῆς νὰ πλερώνεται", στιχ. 15-17. Από τη Νάξο του 17ου αιώνα βλ. ομοίως νοταριακό χρεωστικό ομόλογο έτους 1680 με το οποίο ο οφειλέτης δεσμεύεται έναντι του δανειστή: "καὶ ἂν ἵσως καὶ δὲν ἥθελε τοῦ τὰ δώσην εἰς τοὺς προορισμένους ἔξε μῆνες νὰ εἶναι καὶ νὰ γροικοῦνται...ἀπάνω εἰς τὸ μαστρο Γεώργιο/ τὸν ἄνωθεν τέλεια ξεπουλησίᾳ καθὼς εἶναι ὅλες οἱ καλές πουλησίες ὀλούννοῦ τοῦ κόσμου" (Α. Σιφωνιός - Καράπα, Γ. Ροδολάκη, Λ. Αρτεμιδη, Ο Κώδικας Ιω. Μηνιάτη, αριθ. εγγρ. 63, σ. 216-217) καθώς επίσης και τη νοταριακή πράξη I. Μηνιάτη με αριθ. 666 έτους 1687 (Α. Σιφωνιός - Καράπα, Γ. Ροδολάκη, Λ. Αρτεμιδη - μιάδη, Ο Κώδικας Ιω. Μηνιάτη, σ. 910). Επίσης χρεωστικά ομόλογα του 17ου αιώνα (προερχόμενα από τις Κυκλαδες καθώς και από τη νήσο Κρήτη) τα οποία περιλαμβάνουν "pactum commissorium" βλ. στον Μ. Τοντόγλου, Η εξασφάλιση των δικαιωμάτων, σ. 123-124. Για τη φήμη αυτή όπως απαντάται στα χρεωστικά ομόλογα της Σίφνου και τη σχέση της με το "pactum commissorium" του ρωμαϊκού δικαίου βλ. Γ. Πετρόπουλος, Νομικά έγγραφα Σίφνου, σ. 205.

111. Περιπτώσεις συμβατικού καταπιστευτέου όρου απαντώνται και στα κείμενα των εκκλησιαστικών αποφάσεων της βυζαντινής περιόδου (Ε. Παπαγιάννη, Νομολογία εκκλησιαστικών δικαστηρίων (I), σ. 200 σημ. 27). Οι καταπιστευτέοι όροι πάντως δεν γίνονται συνήθως αποδεκτοί από τα εκκλησιαστικά δικαστήρια στα πλαίσια ενός γενικότερου πνεύματος επιείκειας προς τους οφειλέτες που διείπε τις εκκλησιαστικές αποφάσεις (Ε. Παπαγιάννη, Νομολογία εκκλησιαστικών δικαστηρίων (I), σ. 205).

112. Δ. Γκίνη, Περίγραμμα Μεταβυζαντινού Δικαίου. Συμπλήρωμα πρώτον, Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών, τ. ΛΘ'-Μ', Αθήναι 1972-1973, αριθ. 80 (έντοκο δάνειο που έχει συνομολογηθεί στην Άνδρο το έτος 1796). [Στη συνέχεια: Περίγραμμα (Α')].

113. Πρβλ. τις ακόλουθες περιπτώσεις όπου, παρά την ύπαρξη της ειδικής αυτής συμφωνίας, ο δανειστής ευθύνεται σε απόδοση των υπερόχων στον οφειλέτη (Δ. Γκίνη, Περίγραμμα (Α')), αριθ. 33 (δάνειο που έχει ασφαλισθεί με υποθήκη επί προικών ακινήτου της οφειλέτριας στη Νάξο το έτος 1651). Μετά την πάροδο της ορισθείσας για την εξόφληση του δανείου προθεσμίας, το κτήμα περιέρχεται στην κυριότητα του δανειστή ο οποίος όμως υποχρεούται να καταβάλει το υπερβάλλον στην οφειλέτρια), αριθ. 42 (= Ιακ. Βιστζη, Δικαστικαί αποφάσεις Μυκόνου, αριθ. 16). Επίσης Α. Δρακάκη, Σύρος αριθ. εγγρ. 97, σ. 405, στιχ. 23-26: "νὰ ἀπομένουν τὰ ἄνωθεν πράγματα εἰς τέλεια πουλησίᾳ...περὸ μὲ τοῦτο νὰ στημάρωνται καὶ ἀν ἥθελε ἀκολουθήσει νὰ ἔχουντε άβανζουρα τὰ πράγματα, ὅπου νὰ στρέψῃ ὁ

Ιδιόρρυθμη περίπτωση επιβολής καταπιστευτέου όρου με δικαστική απόφαση αποτελεί η περίπτωση αποφάσεως κοινοτικού κριτηρίου της Μυκόνου έτους 1772¹¹⁴. Με την απόφαση αυτή παρέχεται στον οφειλέτη νέα προθεσμία, σαράντα ημερών, για την εκόνσια εξόφληση του χρέους. Με την πάροδο της προθεσμίας ορίζεται ότι το ακίνητο του υπερήμερου οφειλέτη θα περιέρχεται πλέον κατά πλήρη κυριότητα στον δανειστή "ώς πράγμα ἐδικό του και ἀγορά του" (στιχ. 34).

β) Σύμφωνα με τα γραπτά έθιμα Θήρας 1797: "ὅταν τις δανεισθῇ ἄσπρα και δώσῃ ἀμανάτια ἡ χωράφια, και εἰς διάστημα χρόνων δέκα πέντε δὲν τὰ ἀναζητήσῃ και νὰ ἔπληρωσῃ τὸ χρέος του, τότε νὰ μένῃ τὸ ἄνωθεν ἀμανάτιον εἰς τὴν ἔξουσίαν τοῦ δανειστοῦ"¹¹⁵. Με βάση την κωδικοποιημένη αυτή διάταξη του εθιμικού δικαίου της Θήρας ο δανειστής καθίσταται αυτοδικαίως κύριος του ενυπόθηκου αντικειμένου με την απαραίτητη προϋπόθεση ότι έχουν παρέλθει 15 έτη από τη σύσταση του δανείου και το χρέος παραμένει ανεξόφλητο. Από τα ανωτέρω συνεπώς προκύπτει εξ αντιδιαστολής ότι πριν από τη πάροδο δεκαπενταετίας από τη σύσταση του χρέους ο δανειστής δεν καθίσταται –σε περίπτωση υπερημερίας του οφειλέτη– αυτομάτως κύριος του πράγματος, έχει όμως το δικαίωμα να προκαλέσει τη διαδικασία αναγκαστικής εκτελέσεως μέσω της οποίας ικανοποιείται η αξιώση του διά της ρευστοποιήσεως της υποθηκευμένης περιουσίας¹¹⁶.

Από τις ανωτέρω περιπτώσεις θα πρέπει να διακριθούν εκείνες κατά τις οποίες με δικαστική απόφαση παραχωρείται, ως ασφαλιστικό μέτρο, η νομή των πραγμάτων του οφειλέτη στον δανειστή. Τούτο είχε ως έννομη συνέπεια τη νομή και

ἐκλαμπρότατος, νὰ τὸ στρέψῃ τῶν νοικοκύρηδων, ὅπου είχασι τὰ πράγματα, εἴτε ὁ, τινος ἥθελε τύχει ὅπου νὰ ἔχῃ κανένα νόμιμο ποσέσσο μέσα εἰς αὐτὰ τὰ πράγματα". Ενδιαφέρον είναι να σημειωθεί ότι και κατά το ιουνινιάνειο δίκαιο επιτρεπτή ήταν η ειδική εκείνη συμφωνία με την οποία είχε συνομολογηθεί ότι το ενέχυρο σε περίπτωση μη καταβολής του χρέους θα περιέρχεται στον δανειστή στην αξία της δημόσιας εκτιμήσεως του πράγματος (D. 20, 1, 16 § 9).

114. Μ. Το ρ τ ό γ λ ο υ , Μύκονος, δικ. αποφ. αριθ. 189. Λόγω της μη ισχύος ουσιαστικού δεδικασμένου επανεκδικάζεται (για τέταρτη συνεχή φορά) η ίδια υπόθεση (ίδιοι διάδικοι-ίδιο αντικείμενο) η οποία στο παρελθόν έχει κριθεί από διάφορες άλλες δικαστικές αρχές του νησιού (Καβαλιέρης Ψάρος, αιρετοί κριτές, καπετάν Πέτρος Αννίσκος). Παρόμοιο είναι και το περιεχόμενο άλλης δικαστικής αποφάσεως του έτους 1710, όπου επίσης επιβάλλεται από το δικάζον κριτήριο καταπιστευτέος όρος (Μ. Το ρ τ ό γ λ ο υ , Μύκονος, αριθ. 93 έτους 1710). Αντιθέτως το δικαστήριο δεν αποδέχεται αίτημα του ενάγοντος περί επιβολής καταπιστευτέου όρου σε υπόθεση που εκδικάσθηκε το έτος 1728 (Μ. Το ρ τ ό γ λ ο υ , Μύκονος, αριθ. 162 έτους 1728).

115. Λ. Χρυσανθόπουλος, Συλλογή, σ. 163=Ζέπων, JGR, τ. VIII, ὁ.π., Κεφ. I'.

116. Πρβλ. τη σχετική διάταξη των γραπτών έθιμων Θήρας και Ανάφης έτους 1797, Κεφ. Θ' περὶ χρεωφειλεμάτων § 11 για την οποία βλ. παραπάνω σημ. 72.

κάρπωση του πράγματος από τον δανειστή μέχρι την εξόφληση του χρέους¹¹⁷. Όπως μαρτυρά το πηγαίο υλικό που προέρχεται από τη νήσο Σύρο¹¹⁸, η δικαστική επιβολή του ασφαλιστικού αυτού μέτρου ήταν ιδιαιτέρως συχνή στον κυκλαδικό χώρο κατά την υπό εξέταση χρονική περίοδο, επιβάλλετο δε στις περιπτώσεις εκείνες κυρίως, όπου ο οφειλέτης απουσίαζε μεγάλο μεγάλο χρονικό διάστημα από τον τόπο του.

II. Διαδικασία

Όπως προκύπτει από τις κωδικοποιήσεις εθίμων των νησιωτικών κοινοτήτων του Αιγαίου καθώς και από τις απαντήσεις των δημογεροντιών στα ερωτήματα του Υπουργείου Δικαιοσύνης του έτους 1833 οι περιπτώσεις εκποιήσεως με αναγκαστικούς πλειστηριασμούς περιουσιών, που ήσαν υπερχρεωμένες με ιδιωτικά χρέη, πρέπει να ήταν αρχετές¹¹⁹. Στη Μύκονο ειδικότερα, όπως προκύπτει από το διαθέσιμο νοταριακό υλικό και τις δικαστικές αποφάσεις του νησιού, οι αναγκαστικοί πλειστηριασμοί που επισπεύδονται για ικανοποίηση βεβαιωθέντων ιδιωτικών χρεών διεξάγονται κατόπιν κηρύξεως, δημόσιας δηλαδή γνωστοποιήσεως του επικείμενου αναγκαστικού πλειστηριασμού¹²⁰. Η κήρυξη ("διαλάληση") επιβαλλόταν αδιακρίτως

117. Πρβλ. τον θεσμό της "ἐμβατείας" ("ἐμβάσεως", "ἐμβαδείας") του αρχαίου ελληνικού και ελληνιστικού δικαίου σύμφωνα με τον οποίο -κατά την επικρατήσασα ερμηνεία των σχετικών πηγών- ο ενεχυρούχος δυνάμει συμβάσεως δανειστής ελάμβανε, σε περίπτωση υπερημερίας του οφειλέτη, τη νομή του πράγματος, εκτός εάν είχε ειδικά συμφωνηθεί ότι ο δανειστής καθίσταται κύριος του πράγματος. Για το ζήτημα βλ. αναλυτικά Δ. Π α π ο ύ - λ ι α , Εμπράγματος ασφάλεια, σ. 131-139.

118. Βλ. σχετικά Α. Δ ρ α κ ἀ κ η , Σύρος, αριθ. εγγρ. 23, σ. 327-328 (απόφαση των επιτρόπων της Κοινότητας Σύρου της 1/10/1696 με την οποία παραχωρείται η νομή του χωραφιού του οφειλέτη στον δανειστή μέχρι την αποτληρωμή του χρέους), αριθ. εγγρ. 33 (απόφαση του κοινοτικού κριτηρίου Σύρου της 9/2/1719 με την οποία ο εξοφλήσας ολόκληρο το χρέος συνοφειλέτης λαμβάνει τη νομή των πραγμάτων του συνοφειλέτη του ο οποίος απουσιάζει από το νησί της Σύρου), αριθ. εγγρ. 47, σ. 353 (απόφαση κοινοτικού κριτηρίου της 24/4/1729 με την οποία η σύζυγος λαμβάνει τη νομή της περιουσίας του απουσιάζοντος από το νησί συζύγου σε ικανοποίηση απαυτήσεως διατροφής), αριθ. εγγρ. 64, σ. 368 (απόφαση του Επιτρόπου με την οποία παραχωρείται στον δανειστή η νομή των πραγμάτων του οφειλέτη), αριθ. εγγρ. 97, σ. 405, αριθ. εγγρ. 118, σ. 430.

119. Γ. Π ε τ ρ ό π ο υ λ ο υ , Νοταριακαὶ πράξεις Μυκόνου, αριθ. 197, 1036, 1157, 1175, 1313, 1376, 1694, 1728, 1752, 1754, 1757, 1792 καθώς και Μ. Τ ο ρ ο τ ρ γ λ ο υ , Μύκονος δικ. αποφ. αριθ. 15, 52, 84, 126. Σχετικά με τη διενέργεια πλειστηριασμών λόγω ιδιωτικών χρεών στη Θήρα βλ. γραπτά έθιμα Θήρας και Ανάφης έτους 1797 (Λ. Χ ρ υ σ α ν θ ρ ό π ο υ λ ο υ , Συλλογή, σ. 162=Ζέπων, JGR, VIII, Αθήναι 1931, Κεφ. Α', σ. 514), ενώ για ανάλογη διαδικασία στη Σίφνο κάνει διεξοδικά λόγο ο Γ. Πετρόπουλος ο οποίος μάλιστα θεωρεί ότι οι δικονομικοί κανόνες της διαδικασίας αυτής απηχούν ιταλικό αστικό δικονομικό δίκαιο (Γ. Π ε τ ρ ό π ο υ λ ο υ , Νομικά έγγραφα Σίφνου, σ. 47).

120. Σχετικά με την *proscriptio* του ρωμαϊκού δικαίου βλ. Δ. Γ κ ό φ α , Ιστορία και

σε πλειστηριασμούς κινητών ή ακινήτων περιουσιακών στοιχείων του καθ' ου η εκτέλεση. Αποτελούσε δε το κυριότερο μέσο δημοσιοποιήσεως του πλειστηριασμού καθώς αποσκοπούσε στην πληροφόρηση όλων των ενδιαφερομένων για την αγορά του πλειστηριαζόμενου πράγματος ώστε να επιτευχθεί, μέσω της δημιουργίας συνθηκών ελευθέρου συναγωνισμού, το μεγαλύτερο κατά το δυνατόν πλειστηριασμα και να αποφευχθούν ενδεχόμενες συμπατιγνίες κατά την πώληση. Προκειμένου δε ακριβώς να καταστεί δυνατή η ευρύτερη δημοσιοποίηση του επικείμενου αναγκαστικού πλειστηριασμού η "διαλάληση" διεξήγετο από τον κήρυκα ("καστελάνος της "κομμουνιτᾶς", "τελάλης" ή "διαλαλητῆς")¹²¹ σε δημόσιο τόπο, στην "πιάτζα την κομμούνα"¹²². Η "διαλάληση" αυτή θα πρέπει να περιελάμβανε όλα τα ουσιώδη στοιχεία του αναγκαστικού πλειστηριασμού (χρόνο, τόπος, τιμή πρώτης προσφοράς, ονόματα του υπερ' ου και του καθ' ου η εκτέλεση, προσδιορισμός του ακινήτου). Ωστόσο δεν γνωρίζουμε, – λόγω ελλείψεως στοιχείων από το διαθέσιμο υλικό –, κατά πόσον η κατάρτιση προγράμματος πλειστηριασμού αποτελούσε απαραίτητο στοιχείο της προδικασίας του.

Καθώς σαφώς προκύπτει από το νοταριακό υλικό της Μυκόνου αλλά και από τις κωδικοποιημένες εθιμικές διατάξεις των νησιωτικών κοινοτήτων του κυκλαδικού χώρου¹²³, βασικός σκοπός της "διαλαλήσεως" ήταν, μεταξύ άλλων, και η ευρύτερη

Εισηγήσεις, § 122 III β.

121. Ο όρος "καστελάνος" χρησιμοποιείται στη Μύκονο τον 17ο και στις αρχές του 18ου αιώνα. Βλ. Γ. Πετρόπουλος, Νοταριακαί πράξεις Μυκόνου, αριθ. 197, 237, 239, 961, 1007, 1036, 1157, 1175, 1313, 1334, 1376, 1441, 1647· Μ. Τουρόγλου, Μύκονος, δικ. αποφ. αριθ. 13 έτους 1668, 52 έτους 1704. Ο ίδιος στα τέλη του 18ου αιώνα αποκαλείται "τελάλης" ή "διαλαλητῆς". Πρβλ. Α. Δρακάνη, Σύρος, δικ. αποφ. αριθ. 108 έτους 1799· Γ. Πετρόπουλος, Νοταριακαί πράξεις Μυκόνου, αριθ. 1694, 1728, 1752, 1757, 1792.

122. Γ. Πετρόπουλος, Νοταριακαί πράξεις Μυκόνου, αριθ. 1313 έτους 1671. Πρβλ. επίσης Έθιμα Σύρου του 1695, Ζέπων, JGR, τ. VIII, Αθήναι 1931, σ. 499 ("...νὰ διαλαληθῇ μὲ τὸν καστελάνον ἐμπροστεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἅγ. Γεωργίου καὶ Ἅγ. Ιωάννου...").

123. Μ. Τουρόγλου, Μύκονος, δικ. αποφ. αριθ. 13 έτους 1668, στιχ. 8-10 ("ἐδιαλαλήσασι τὸ σπίτιν της καὶ ἔβαλάν το στὸ ἴκαντος διὰ τὴν ἄνωθεν κοντάνα. Καὶ μήν εὐρίσκοντας ἄλλος προσιμώτερος ἐδικός νὰ λάβῃ τὸ ἄνωθεν σπίτι..."), 105 έτους 1710, στιχ. 13, 14 ("καὶ λέγει πώς ἐδιαλάλησεν τὴν ἄνωθεν ταράτσα τρεῖς βολές ὅποιος ἀπὸ τοὺς ἐδικοὺς ἔχει δικαιώματα καὶ προτιμὴ νὰ ἔβηται τὴν ἐπάροι καὶ κανεὶς δὲν ἐμοβερίστη) καθώς και 15 έτους 1673, στιχ. 21, 22. Βλ. επίσης Γ. Πετρόπουλος, Νοταριακαί πράξεις Μυκόνου, νοταριακές πράξεις του κατζηλλιέρη Μυκόνου παπα-Γεράσιμου Βίδου τέλους 17ου αιώνα, αριθ. 57 έτους 1662, στιχ. 13, 237 έτους 1684, στιχ. 8, 239 έτους 1684, στιχ. 9, 605 έτους 1666, στιχ. 14, 961 έτους 1669, στιχ. 10, 11, 1036 έτους 1669, στιχ. 7, 8, 1157 έτους 1670, στιχ. 4, 1313 έτους 1761, στιχ. 11, 12, 1334 έτους 1671, στιχ. 6, 1376 έτους 1671, στιχ. 8,

γνωστοποίηση του επικείμενου αναγκαστικού πλειστηριασμού στους έχοντες δικαιώματα προτιμήσεως, στους "πρόσσιμους", προκειμένου αυτοί να ασκήσουν το εμπράγματο δικαιώμα προτιμήσεως¹²⁴. Ποιά όμως ήταν η συγκεκριμένη προθεσμία μέσα στην οποία έπρεπε να ασκηθούν τα δικαιώματα προτιμήσεως δεν γνωρίζουμε με ακρίβεια. Στη Μύκονο πάντως είναι πιθανόν ότι οριζόταν προθεσμία τριών ημερών¹²⁵, ενώ είναι σαφές ότι η πρόσκληση προς τους έχοντες δικαιώματα προτιμήσεως προκειμένου να ασκήσουν τα δικαιώματά τους επαναλαμβανόταν τρεις συνεχείς φορές¹²⁶. Για τους "πρόσσιμους" που απουσίαζαν από τον τόπο τους κατά τον χρόνο της διαλαλήσεως, φαίνεται ότι ίσχυε ιδιαίτερη προθεσμία από την επάνοδό τους στο νησί¹²⁷.

1441 έτους 1671, στιχ. 9, 1647 έτους 1670, στιχ. 6, 7 καθώς και του νοτάριου Γεωργού Αρτακηνού του 18ου αιώνα, αριθ. 1694 έτους 1778, στιχ. 9, 1728 έτους 1778, στιχ. 7, 1792 έτους 1779, στιχ. 14). Ανάλογα ίσχυαν και στη Σύρο (Α. Δ ο α κ ά κ η , Σύρος, σ. 233), Θήρα (έθιμα Θήρας και Ανάφης έτους 1797, Ζέπων, JGR, τ. VIII, Αθήναι 1931, Κεφ. Α', σ. 504), Νάξο (έθιμα Νάξου έτους 1810, Ζέπων, JGR, τ. VIII, Αθήναι 1931, Κεφ. Ε', λθ', σ. 538-539).

124. Πρόκειται για το εμπράγματο δικαιώμα αναστροφής της πωλήσεως του εκποιηθέντος ακινήτου περιουσιακού στοιχείου το οποίο διέθεταν οι πλησιέστεροι συγγενείς, οι κοινωνοί και οι ιδιοκτήτες των ομόδων ή γειτονικών ακινήτων. Σχετικά με τη διαμόρφωση του δικαιώματος προτιμήσεως ως εμπράγματον με τη Νεαρά έτους 922 μ.χ.του Ρωμανού του Λακατηνού βλ. Π. Ζέπον, "Τινά περί βυζαντινής προτιμήσεως κατά το δίκαιον των παραδουναβείων χωρών", *Μνημόσυνα Παππούλια*, Αθήναι 1934, σ. 293, 298 σημ. 20.

125. Γ. Πετρόπουλος, Νοταριακαὶ πράξεις Μυκόνου, αριθ. 1175 έτους 1670, στιχ. 4. Βλ. ομοίως έθιμα Θήρας και Ανάφης έτους 1797, δ. π. Κεφ. Α', σ. 504. Προβλ. επίσης Συνταγμάτιον Νομικόν, XXXII, ιγ' σε συνδυασμό με τη διάταξη ζ' απ' όπου προκύπτει προθεσμία τριάντα ημερών (για τους μη απουσιάζοντες) ή τεσσάρων μηνών (για τους απουσιάζοντες) η οποία αρχίζει από τη γνωστοποίηση της επικείμενης αναγκαστικής εκποίησεως. Από το διαθέσιμο υλικό πάντως δεν προκύπτει αν η ίδια προθεσμία ίσχυε και για την αναγελία των δανειστών.

126. Γ. Πετρόπουλος, Νοταριακαὶ πράξεις Μυκόνου, αριθ. 1036, 1376, 1694, 1728, 1752, 1792· M. Τοντόγλου, Μύκονος, δικ. αποφ. αριθ. 15, 105. Είναι σαφές εάν η τοιπλή αυτή κλήση απευθύνεται και προς τον οφειλέτη προκειμένου αυτός να εξαγοράσει το πράγμα. Σε περίπτωση συμβατικού ενεχύρου την τοιπλή κλήση του οφειλέτη προς πληρωμή προκειμένου ο δανειστής να προβεί, σε αρνητική περίπτωση, σε εκποίηση του πράγματος καθιέρωσε η Εκλογή των Ισαύρων (Ε. 10, 2) τροποποιώντας την αντίστοιχη διάταξη του Ιουστινιανείου Κώδικα που όριζε τη μία και μόνο κλήση του οφειλέτη από τον δανειστή (C. 8, 33 (34), 3 § 1).

127. M. Τοντόγλου, Μύκονος, δικ. αποφ. αριθ. 13 έτους 1668, σ. 27, στιχ. 11-15. Στην Κάρπαθο, σε περίπτωση εκποίησεως υπερχρεωμένου κτήματος μέσω της διαδικασίας του αναγκαστικού πλειστηριασμού, το δικαιώμα προτιμήσεως έπρεπε να ασκηθεί μέσα σε προθεσμία 31 ημερών για τους κατοικούντες στο νησί ή ενός έτους για τους απουσιάζοντες στο εξωτερικό (M.G. Μιχαηλίδος - Νουάρος, Νομικά έθιμα Καρπάθου, σ.

Ένα ερώτημα που ανακύπτει είναι σε ποιό ακριβώς στάδιο της διαδικασίας του αναγκαστικού πλειστηριασμού ήταν επιτρέπτη η προβολή των δικαιωμάτων προτιμήσεως. Από το διαθέσιμο υλικό προκύπτει αρχικά ότι δικαιώματα προτιμήσεως μπορούσαν να προβληθούν όχι μόνον κατά τη διάρκεια της προδικασίας του αναγκαστικού πλειστηριασμού αλλά και κατά το στάδιο της διενέργειάς του, κατά το οποίο, εάν οι έχοντες δικαιώματα προτιμήσεως προσέφεραν την καθορισθείσα τιμή της πρώτης προσφοράς, αναλάμβαναν το πράγμα¹²⁸. Μόνον εάν εκείνος, που είχε το δικαίωμα προτιμήσεως, δεν εμφανιζόταν διόλου ή εάν παραιτείτο από την άσκηση του δικαιώματος, το πλειστηριαζόμενο πράγμα κατακυρωνόταν σε άλλον στην τιμή της πρώτης προσφοράς ή σε ανώτερη προσφορά¹²⁹.

Αμφισβήτουμενο είναι κατά πόσον η άσκηση των δικαιωμάτων προτιμήσεως μετά την κατακύρωση του πράγματος σε τοίτον υπερθεματιστή ήταν εθιμικά αποδεκτή. Από την απάντηση της [δημογεροντίας] της Μυκόνου στα ερωτήματα του Υπουργείου Δικαιοσύνης έτους 1833 σχετικά με το ζήτημα αυτό –όπου σαφώς αντιδιαστέλλονται οι "μερικές" πωλήσεις, δηλαδή οι πωλήσεις που γίνονταν με ιδιωτική συμφωνία των συμβαλλομένων από τις πωλήσεις που γίνονταν με "δημοπρασία"¹³⁰– συνάγεται ότι δεν ήταν δυνατή η ανατροπή της διαδικασίας του πλειστηρια-

40, 41). Για το ζήτημα της προθεσμίας ασκήσεως δικαιωμάτων προτιμήσεως όταν διενεργούνταν δημόσιοι πλειστηριασμοί στη Σύρο βλ. έθιμα Σύρου έτους 1695, ο.π., σ. 499.

128. Γ. Π ε τ ρ ό π ο υ λ ο υ , Νοταριακαὶ πράξεις Μυκόνου, αριθ. 605, 1754. Πρβλ. Συνταγμάτιον Νομικόν XXXII, ιδ'. Κατά την άποψή μας αυτή θα πρέπει να είναι η έννοια της "εγγυήσεως" που αναφέρεται σε πρακτικό πτωχεύσεως του έτους 1799 από τη νήσο Σύρο: "...Ἐβαλε (ο Επίτροπος) κοινό τελάλη ὅποιος εἶναι ἐκεῖνος ὅπου ἔχει νὰ λαβαίνῃ... νὰ ἔλθῃ καὶ νὰ φανερωθῇ εἰς τὴν Κατζελλαρίαν μὲ τὴν ὁμολογία του... κι ἀκόμα ὅποιος εἶναι πρόσσιμος, νὰ γένῃ ἐγγυητής, νὰ πάρῃ πράγματα" (Α. Δ ρ α κ ἄ κ η , Σύρος, σ. 418-419).

129. Πρβλ. σχετικά Συνταγμάτιον Νομικόν, XXXII, ιδ' · Νομικόν Πρόχειρον, Βιβλ. Β' <38>. Περὶ προτιμήσεως, α' .

130. "Εἰς τὰς μερικάς πωλήσεις πρῶτον ἐπροτιμῶντο...". Επίσης, "Δέν ἐπροτιμᾶτο δέ οὐδεὶς ἔαν διὰ δημοπρασίας ἐτελειοῦτο ἡ πώλησις" (Ι α κ . Βιβλίζη , "Τα ερωτήματα του Υπουργείου Δικαιοσύνης του έτους 1833 περὶ των νομικών είμων καὶ επ' αυτών απαντήσεις των τοπικών αρχών", Επετηρίς Κ.Ε.Ι.Ε.Δ., 7 (1957), σ. 10 (στη συνέχεια: Ερωτήματα (1957)). Με τη λέξη "μερικές" αντιδιαστέλλονται εδώ οι πωλήσεις ακινήτων που γίνονταν με ιδιωτική συμφωνία των συμβαλλομένων μερών, από τις εκποιήσεις περιουσιών που γίνονταν "διὰ δημοσίου τρόπου". Πρβλ. και έθιμα Νάξου έτους 1810, ο.π., Κεφ. Ε', λη', σ. 538 (ομοίως και στα δηλωθέντα αρχαία έθιμα της Νάξου από τον έπαρχο Ι. Μαμούνη στα 1833, Γ. Μάον ρεό , Ο ελληνικός λαός, σ. 222). Λ. Χρυσανθόπουλος, Συλλογή, σ. 87· Ι. Δελαρόκης, "Συμβολή στη μελέτη των εθίμων της Νάξου", Ναξιακόν Αρχείον, 2 (1947), σ. 39· γραπτά έθιμα Σύρου έτους 1812, ο.π., σ. 501· έθιμα Θήρας έτους 1797, ο. π., Κεφ. Α', σ. 504). Πάντως κατ' εξαίρεση όλες οι πωλήσεις που είχαν γίνει με σκοπό την καταδολίευση του πλησιέστερου συγγενούς, ανατρέπονταν αδιακρίτως αν

σμού κατόπιν εγέρσεως δικαιωμάτων προτιμήσεως όταν αυτή είχε ολοκληρωθεί¹³¹. Από την απάντηση αυτή σε συνδυασμό και με τις άλλες πληροφορίες που προκύπτουν από το υπό εξέταση υλικό σχετικά με τις προθεσμίες ασκήσεως των δικαιωμάτων προτιμήσεως επί αναγκαστικού πλειστηριασμού¹³², συμπεραίνεται, ότι δεν ήταν δυνατή κατά κανόνα η άσκηση δικαιωμάτων προτιμήσεως μετά την περάτωση της διαδικασίας του πλειστηριασμού, μετά δηλαδή την κατακύρωση¹³³. Η κατακύρωση συνεπώς του πλειστηριαζόμενου ακινήτου ως διαδικαστική πράξη, με την οποία τελείωνε η διαδικασία του αναγκαστικού πλειστηριασμού, είχε ως έννομη συνέπεια την απόσβεση των τυχόν υφιστάμενων εμπράγματων δικαιωμάτων προτιμήσεως (συγγενών, συνιδιοκτητών, συμπλιαστών). Εξαίρεση πιθανόν να ίσχυε μόνο στην ειδική εκείνη περίπτωση, όπου ο έχων δικαίωμα προτιμήσεως απουσίαζε από το νησί κατά τον χρόνο της κατακυρώσεως του πλειστηριαζόμενου πράγματος σε τότε υπερθεματιστή. Ενδεικτικά αναφέρουμε μια δικαστική υπόθεση από το νησί της Μυκόνου, η οποία εκδικάζεται από κοινοτικό κριτήριο το έτος 1710. Στην υπόθεση αυτή ο ενάγων, ο οποίος επικαλείται δικαίωμα προτιμήσεως επί του εκπλειστηριασθέντος πράγματος, στρέφεται με διεκδικητική αγωγή κατά της υπερθεματίστριας. Το ενδιαφέρον στοιχείο εδώ είναι ότι ο "πρόσσιμος" κατά την κατακύρωση απουσίαζε από το νησί¹³⁴. Η εναγομένη προβάλλει με τη σειρά της το νομικό επιχείρημα, ότι παρήλθε η αποκλειστική προθεσμία των σαράντα ημερών εντός της οποίας ο ενάγων έπρεπε να ασκήσει το εμπράγματο δικαίωμα της προτιμήσεως. Η παραπάνω

επρόκειτο για εκούσιες ή αναγκαστικές εκποιήσεις (Ι α κ . Βισβίζη , Ερωτήματα (1957), σ. 10).

131. "Δέν ἐπροτιμᾶτο οὐδεὶς ἐάν διὰ δημοπρασίας ἐτελειοῦτο ἡ πώλησις" (Ι α κ . Βισβίζη , Ερωτήματα (1957), σ. 10). Αντίστοιχη διάταξη περιλαμβάνεται και στον Μολδαβικό Κώδικα, "Εἰς τὰ πράγματα τὰ πωλούμενα δημοσίως διὰ πλειστηριασμοῦ δὲν ἔχει χώραν τὸ τῆς προτιμήσεως δίκαιον" (Μολδαβικός Κώδικες, § 1437 και Παράρτημα. Περὶ διαπράσεως δημοσίας, § 4 (ομοίως και επί εκουσίου πλειστηριασμού)).

132. Βλ. πιο πάνω σ. 167.

133. Δεν μπορούσαν οι έχοντες δικαίωμα προτιμήσεως να αναλάβουν τα εκποιηθέντα με δημοπρασία στις περιοχές της Μήλου (Ι α κ . Βισβίζη , "Τα ερωτήματα του Υπουργείου Δικαιοσύνης του έτους 1833 περὶ των νομικών εθίμων και επ' αυτών απαντήσεις των τοπικών αρχών", Επετηρίς Κ.Ε.Ι.Ε.Δ., 6 (1955), σ. 127) καθώς και της Βοστίτζας εφ' όσον η διαδικασία του πλειστηριασμού είχε ολοκληρωθεί και το πράγμα είχε παραδοθεί στον αγοραστή (Ι α κ . Βισβίζη , Ερωτήματα (1962), σ. 66). Στη Θήρα επίσης δεν ήταν δυνατή η έγερση δικαιωμάτων προτιμήσεως εφ' όσον οι ενυπόθηκοι δανειστές λάμβαναν στην κατοχή τους το σύνολο της περιουσίας τους οφειλέτη τους εκτός και εάν οι συγγενεῖς ή οι γειτονες μέσα σε προθεσμία ενός μηνός εξοφλούσαν τα χρέη στο ακέραιο (Εθιμα Θήρας και Ανάφης έτους 1797, ο.π., Κεφ. Θ', σ. 514). Προβλ. επίσης Συνταγμάτιον Νομικόν, XXXII, ιγ' .

134. Μ. Τοντόγλου , Μύκονος, δικ. αποφ. αριθ. 99 έτους 1710.

διεκδικητική αγωγή θα μπορούσε να χαρακτηρισθεί ως "διεκδικητική" ανακοπή τοίτου, εφ' όσον, αφ' ενός μεν ο ενάγων αποτελεί πρόσωπο εκτός των υποκειμένων της διαδικασίας (του καθ' ου ή εκτέλεση ή δανειστή, που να έχει έννομο συμφέρον), αφ' ετέρου δε η νομιμοποίησή του βασίζεται στο γεγονός ότι επικαλείται εμπράγματο δικαίωμα που επάγεται ακυρότητα της διαθέσεως του εκπλειστηριασθέντος πράγματος. Από το κείμενο της συγκεκριμένης αποφάσεως δεν προκύπτει πάντως με σαφήνεια, εάν η προθεσμία των σαράντα ημερών –την οποία επικαλείται προς απόρριψη της αγωγής η υπερθεματίστρια (και την οποία τελικώς αποδέχεται το δικάζον την υπόθεση κοινοτικό κριτήριο)– αποτελεί αποκλειστική προθεσμία εντός της οποίας έπρεπε να ασκηθεί η αγωγή διεκδικήσεως του πλειστηριασθέντος, ή προθεσμία εντός της οποίας έπρεπε να προβληθεί το εμπράγματο δικαίωμα προτιμήσεως πριν όμως από την κατακύρωση¹³⁵.

Αφετηρία της πλειοδοσίας είναι η τιμή της πρώτης προσφοράς, όπως αυτή προσδιορίζόταν από ειδικούς εκτιμητές ("στιμαριστάδες" της κοινότητας, "αποκοπτές"). Οι εκτιμητές αυτοί ορίζονται κατά περίπτωση είτε από τους επισπεύδοντες δανειστές είτε από την αρμόδια αρχή, είχαν δε ως έργο τους την επακριβή εκτίμηση της "minimum" αξίας της περιουσίας, που επρόκειτο να ρευστοποιηθεί¹³⁶. Η τιμή αυτή, η οποία αποτελούσε την αφετηρία των προσφορών, ήταν δεσμευτική για τον επισπεύδοντα, που ήταν υποχρεωμένος να την αποδεχθεί, εφ' όσον κατά την πλειοδοσία δεν προσφερόταν ανώτερο τίμημα.

Αν κατά τη διάρκεια του πλειστηριασμού δεν εμφανιζόταν κανείς ως υποψήφιος αγοραστής, το πράγμα κατακυρωνόταν στον επισπεύδοντα δανειστή στην τιμή της πρώτης προσφοράς¹³⁷.

Ο πλειστηριασμός κινητών και ακινήτων πραγμάτων τελείωνε με τη διαδικαστική πράξη της κατακύρωσεως. Πιθανολογούμε πάντως ότι η κατακύρωση δεν

135. Πρβλ. "...δικαιολογᾶται καὶ λέγει πῶς δὲν πορεῖ νὰ τὰ πάρῃ ἐπειδὴ καὶ νὰ ἐπέρασεν πό τέρμινο τῷ σαράντα μερῶ κατὰ τάνατέτια τοῦ τόπου μας..", στιχ. 9-10. Επίσης "...ἡ ἄνωθεν δικαιοσύνη...θεωρῶντας τὸ ἄνωθεν κάντος καὶ πῶς ἐπέρασε τὸ τέρμενο τῷ σαράντα μερῶ κατὰ τὰ ἄνατέτια τοῦ τόπου μας ...", στιχ. 13-15.

136. Μ. Τοντόγλου, Μύκονος, αριθ. 184 έτους 1762 κ.ά. Γ. Πετρόπουλος, Νοταριακαί πράξεις Μυκόνου, αριθ. 1036 έτους 1669, στιχ. 10-11. Απαντώνται πάντως και περιπτώσεις όπου ο ορισμός "στιμαριστάδων" γίνεται μετά την κατακύρωση, πιθανόν διότι ο προηγηθείς πλειστηριασμός είχε επείγοντα χαρακτήρα (Γ. Πετρόπουλος, Νοταριακαί πράξεις Μυκόνου, αριθ. 58, 197, 651). Στις περιπτώσεις αυτές οι "στιμαριστάδες" ορίζονται είτε μόνον από τον υπερθεματιστή (58, 197) είτε με κοινή συμφωνία υπερθεματιστή-πωλητή (651).

137. Γ. Πετρόπουλος, Νοταριακαί πράξεις Μυκόνου, αριθ. 1036, 1157, 1175, 1313, 1376· Μ. Τοντόγλου, Μύκονος, αριθ. 184 έτους 1762, στιχ. 8-10, 188 έτους 1772, στιχ. 14-15.

αποτελούσε πάντοτε το ύστατο χρονικό όριο, μέχρι το οποίο ο καθ' ου η εκτέλεση (οφειλέτης ή τρίτος κύριος) είχε το δικαίωμα να ματαιώσει τον πλειστηριασμό κινητού ή ακινήτου πράγματος καταβάλλοντας τα έξοδα της διαδικασίας και τις απαιτήσεις των δανειστών (κατά τα ισχύοντα στο σύγχρονο δικονομικό δίκαιο)¹³⁸. Ενδεικτικά αναφέρουμε τις ακόλουθες δικαστικές αποφάσεις από το διαθέσιμο υλικό της νήσου Μυκόνου:

Με δικαστική απόφαση του βοεβόδα της Μυκόνου Μιχαήλ Καναβούτζου που έχει εκδοθεί κατά το έτος 1673¹³⁹ ορίζεται αποκλειστική προθεσμία 50 ημερών, εντός της οποίας οι "νοικοκυροί" του εκπλειστηριασθέντος ακινήτου δύνανται, μετά την κατακύρωση του πράγματος στον επισπεύδοντα δανειστή (στον οποίο περιήλθε το ακίνητο λόγω μη εμφανίσεως άλλων υποψηφίων αγοραστών κατά την πλειοδοσία), να ανατρέψουν το αποτέλεσμα και να αναλάβουν το πράγμα εφ' όσον βεβαίως καταβάλλουν το χρέος¹⁴⁰. Εξ άλλου, όπως προκύπτει από το περιεχόμενο νοταριακής πράξεως του δημόσιου νοτάριου Γρηγορίου Αρτακηνού έτους 1779¹⁴¹, παρά τη νομότυπη τήρηση της όλης προδικασίας και της κυρίας διαδικασίας του αναγκαστικού πλειστηριασμού και την καταβολή του πλειστηριασμάτος από τον βοεβόδα της Μυκόνου Δημητράκη Μαυρογένη ως πλειοδότη, παρέχεται στην ιδιοκτήτρια προθεσμία ενός έτους για την ανατροπή της κατακυρώσεως με την προϋπόθεση ότι θα καταβάλει το πλειστηρίασμα και τις τυχόν δαπάνες στον υπερθεματιστή. Η προθεσμία παρέχεται διότι η οφειλέτρια απουσίαζε από το νησί σε όλη τη διάρκεια της διαδικασίας της αναγκαστικής εκτελέσεως. Τέλος, άσκηση "διεκδικητικής ανακοπής" έχουμε και σε άλλη δικαστική υπόθεση έτους 1722, όπου ο γιός της οφειλέτριας ζητά από το δικαστήριο την ανατροπή του αποτελέσματος της κατακυρώσεως, σύμφωνα με το οποίο το εκπλειστηριασθέν ακίνητο περιήλθε στον πατέρα του ως πλησιέστερο συγγενή¹⁴². Ο αιτών επικαλείται απαγόρευση διαθέσεως του ακινήτου με αναγκαστικό πλειστηριασμό διότι τούτο αποτελεί γονική περιουσία του και συνεπώς, σύμφωνα με τα εθιμικώς κρατούντα στο νησί της Μυκόνου περί "κοντετζιονάδων" γονικών περιουσιών, οποιαδήποτε διάθεσή του συνεπάγεται σχετική ακυρότητα

138. Πρβλ. και B. 25, 1, 33=D. XIII, 7, 34 ("Ἐὰν ὁ χρεώστης πωλήσῃ τῷ δανειστῇ τὸ ἐνέχυρον οὐ δύναται μετά ταῦτα δίδοὺς τὸ κεφάλαιον καὶ τοὺς τόκους ἀνατρέπειν τὴν πρᾶσιν"). Επίσης B. 25, 7, 30=C. VIII, 27, 8 (...Εἰ μέντοι πρὸ τοῦ προσενεγκεῖν ἐπώλησεν αὐτό (ὁ δανειστής), ἴσχυρῶς πέπρακε καὶ ἀνακαλεῖσθαι τὴν πρᾶσιν οὐ δυνατόν").

139. Μ. Τ ο ρ ο γ λ ο υ , Μύκονος, αριθ. 15 έτους 1673.

140. Πρβλ. "Περὶ τοῦτο δίδονται ἀδεια καὶ καιρὸν /τῶν νοικοκυρῶν τοῦ ἴδιου πραμάτου ἔως ἡμέρες 50 νὰ ἔχουν ἀδεια καὶ ἔξουσία νὰ τοῦ δίδου/τὸ ἄνωθεν χρέος καὶ νὰ παίρνουν τὸ ἴδιον τως πρᾶμα", στιχ. 24-26.

141. Γ. Π ε τ ρ ό π ο υ λ ο υ , Νοταριακαί πράξεις Μυκόνου, αριθ. 1757.

142. Μ. Τ ο ρ ο γ λ ο υ , Μύκονος, αριθ. 150 έτους 1722.

διαθέσεως υπέρ των τέκνων του ιδιοκτήτη (καθώς και σε περίπτωση ελλείφεως τέκνων των πλησιέστερων συγγενών) τα οποία, μετά τον θάνατό του, υποχρεωτικά εγκαθίστανται το καθένα στην εξ αδιαθέτου κληρονομική μερίδα του ως "οιονεὶ καταπιστευματοδόχοι"¹⁴³.

Για την πιστοποίηση της κατακυρώσεως, που είχε περατωθεί, συντασσόταν σχετική κατακυρωτική έκθεση, η οποία εφ' όσον αποτελούσε δημόσιο έγγραφο, περιβαλλόταν το κύρος της κατζηλλερικής πράξεως¹⁴⁴. Η πράξη αυτή περιελάμβανε περιγραφή της διαδικασίας του αναγκαστικού πλειστηριασμού από την κήρυξή του και μετά (απαρίθμηση των προσφορών, δηλώσεις των πλειοδοτών κ.λπ.) καθώς και το αποτέλεσμα της κατακυρώσεως. Υπογραφόταν δε κατά περίπτωση από ένα έως δύο μάρτυρες, τον αγοραστή και τον δημόσιο νοτάριο ή κατζηλλιέρη, μερικές δε φορές και από τους "ἀφέντες ἐπιτρόπους" του κοινού¹⁴⁵. Εφ' όσον δε η έκθεση αυτή βεβαιώνει κατά τρόπο δημόσιο και αυθεντικό τόσο την ενοχική αξίωση του υπερθεματιστή για παράδοση του πλειστηριασθέντος πράγματος, όσο και την ενοχική αξίωση του επισπεύδοντος δανειστή για καταβολή του πλειστηριασματος, θα πρέπει να θεωρηθεί ότι, όσον αφορά τις απαιτήσεις αυτές, οι οποίες ήσαν βέβαιες και εκκαθαρισμένες, αποτελούσε, κατά τα ισχύοντα και στο σύγχρονο δικονομικό δίκαιο, τίτλο εκτελεστό.

Με την κατακύρωση και συγκεκριμένα από τη στιγμή της καταβολής του πλειστηριασματος από τον υπερθεματιστή επήρχετο απόσβεση των διαφόρων δικαιωμάτων εμπράγματης ασφάλειας που εβάρυνναν το πλειστηριαζόμενο, εφ' όσον τούτο "λελιμπεράρεται εἰς χεῖρας" του αγοραστή από τη στιγμή της καταβολής του πλειστηριασματος¹⁴⁶. Τούτο προκύπτει από την ίδια την ουσιαστική φύση της εμπράγματης ασφάλειας, που συνίσταται στην εξασφάλιση της προνομιακής ικανοποιήσεως του δανειστή από το πλειστηρίασμα του βεβαρυμένου πράγματος καθώς και από την ευρύτατη δημόσια γνωστοποίηση του γεγονότος του επικείμενου αναγκαστικού πλειστηριασμού, που αποσκοπεί στο να παράσχει τη δυνατότητα σε όλους τους δα-

143. Πρβλ. Ν. 1, α΄ · Ν. 119, 11· Εξάβιβλος, 5, 9, 29. Για το ζήτημα της νομικής προστασίας των "κοντετζιονάδων" γονικών περιουσιών στη Μύκονο κατά τη διάρκεια του 17ου και 18ου αιώνα βλ. Λ. Π α π α ρ ο ή γ α - Α ρ τ ε μ i α δ η , Η νομική προστασία της γονικής περιουσίας στη Μύκονο (17ος-18ος αι.), διδ. διατριβή (πολυγρ. Μέρος πρώτο, Κεφ. Β΄).

144. Α. Δρακάνη, Σύρος, αριθ. εγγρ. 80 έτους 1778, σ. 235, 128, σ. 443· Γ. Πετρόπουλος, Νοταριακαί πράξεις Μυκόνου, αριθ. εγγρ. 197 κ.ά.· Μ. Τοντόγλου, Μύκονος, δικ. αποφ. αριθ. 84 έτους 1708 στιχ. 5-6, 117 έτους 1710, στιχ. 9-11.

145. Μ. Τοντόγλου, Μύκονος, δικ. αποφ. αριθ. 99 έτους 1710, 105 έτους 1710 (για δημόσια χρέη).

146. Γ. Πετρόπουλος, Νοταριακαί πράξεις Μυκόνου, αριθ. 1036, 1157, 1175, 1313, 1376· Μ. Τοντόγλου, Μύκονος, δικ. αποφ. αριθ. 15.

νειστές να αναγγείλουν τις απαιτήσεις τους συμμετέχοντας στη διανομή του πλειστηριάσματος.

Αμφισβητούμενο είναι εάν τα δικαιώματα τρίτων χρόνων του πράγματος –στην αυτονόητη περίπτωση κατά την οποία ο καθ' ου η εκτέλεση δεν ήταν κύριος του πλειστηριαζόμενου πράγματος – διατηρούνται ακέραια. Ειδική διάταξη για το ζήτημα περιλαμβάνει ο Μολδαβικός Κώδικας, ο οποίος βασιζόμενος προφανώς στην ευρεία δημοσιότητα της όλης διαδικασίας της "δημοσίας διαπράσεως" καθιέρωνε την καλόπιστη κτήση της κυριότητας παρά μη κυρίου αδιακρίτως εάν επρόκειτο για κινητά ή ακίνητα πράγματα¹⁴⁷. Το ζήτημα της καλόπιστης κτήσεως κυριότητας παρά μη κυρίου συναρτάται με το ποιός θεωρείται ως πωλητής κατά τη διαδικασία του πλειστηριασμού και κατ' επέκταση με το γενικότερο ζήτημα της νομικής φύσεως του αναγκαστικού πλειστηριασμού κατά την υπό εξέταση περίοδο. Καθώς προκύπτει από το διαθέσιμο υλικό, ο αναγκαστικός πλειστηριασμός είχε ήδη διαμορφωθεί ως νομική πράξη δημοσίου δικαίου και τούτο για τους ακόλουθους λόγους:

α) παρά το γεγονός ότι σε πλήθος κατακυρωτικών εκθέσεων ο επισπεύδων δανειστής εμφανίζεται με την ιδιότητα του πωλητή, ο οποίος ενεργεί ως αντιπρόσωπος του καθ' ου η εκτέλεση [δυνάμει ενός δικαιώματος ενεχύρου ή υποθήκης (γενικής ή ειδικής) στην περιουσία του οφειλέτη ή ενός γενικότερου αναγνωρισθέντος δικαιώματος ή εξουσίας να προβεί σε αναγκαστική εκτέλεση]¹⁴⁸, στην πραγματικότητα δεν θεωρείται ως πωλητής κατά τα ισχύοντα επί συμβάσεως πωλήσεως του ιδιωτικού δικαίου. Και τούτο διότι σε αρκετούς πλειστηριασμούς ο επισπεύδων δανειστής είναι το πρόσωπο που πλειοδοτεί και συνεπώς αναδεικνύεται τελικά ως αγοραστής του πλειστηριαζόμενου πράγματος¹⁴⁹. Εάν επομένως χαρακτηρίζόταν, κατά την έννοια του ιδιωτικού δικαίου, ως πωλητής, θα συνέπιπταν στο πρόσωπό του δύο αντίθετες και ασυμβίβαστες ιδιότητες, αυτές του πωλητή και του αγοραστή,

β) σε πλήθος νοταριακών κατακυρωτικών εκθέσεων των ετών 1778–1779, ως αγοραστής του πλειστηριαζόμενου πράγματος (πλειοδότης) εμφανίζεται ο βοεβόδας Μυκόνου Δημήτρης Μαυρογένης¹⁵⁰, ο οποίος ενεργεί ταυτόχρονα τόσο ως δικαιοδο-

147. Μολδαβικός Κώδιξ, Παράρτημα. Περί διαπράσεως, § 10 όπου ορίζεται ότι: "Ο ἀγοράσας ἀπό μεζάτι, λογίζεται πάντοτε καλῇ πίστει ἀγοραστῆς κατὰ τὸ χρυσόβουνόν, ὅθεν καὶ ἀν μετά ταῦτα εὐγῇ ξένον τὸ πράγμα καὶ ψηφισθῆ ὁ πωλητῆς κακῇ πίστει νομεύς, ὁ ἀγοραστῆς δὲν ἐνέχεται νὰ ἐπιστρέψῃ τὸ ἀγορασθέν πράγμα, ἢ τὴν τιμὴν αὐτοῦ.."

148. Μ. Τ ο υ τ ὁ γ λ ο ν , Μύκονος αριθ. 197, 1157, 1313, 1694, 1728, 1752, 1757. Σπανιότερα ως πωλητής εμφανίζεται ο οφειλέτης (Γ. Π ε τ ρ ό π ο υ λ ο ν , Νοταριακαί πράξεις Μυκόνου, αριθ. 651, 1743).

149. Γ. Π ε τ ρ ό π ο υ λ ο ν , Νοταριακαί πράξεις Μυκόνου αριθ. 1036 έτους 1669, 1157 έτους 1670, 1175 έτους 1670, 1313 έτους 1673, 1376 έτους 1671.

150. Γ. Π ε τ ρ ό π ο υ λ ο ν , Νοταριακαί πράξεις Μυκόνου, αριθ. 1694, 1728, 1743, 1757, 1792.

τικό όργανο¹⁵¹ όσο και ως όργανο εκτελέσεως επιφορτισμένο με τη διενέργεια των επί μέρους διαδικαστικών ενεργειών (εντολή προς δημόσια γνωστοποίηση, διανομή του πλειστηριάσματος). Η ταύτιση αυτή των ιδιοτήτων του οργάνου εκτελέσεως και του αγοραστή στο ίδιο πρόσωπο τελεί σε αντίθεση με την εκδοχή ότι τα όργανα εκτελέσεως ενεργούν ως αντιπρόσωποι (νόμιμοι, εκούσιοι) του καθ' ου η εκτέλεση ή του επισπεύδοντος κατά την εκποίηση με δημόσιο πλειστηριασμό.

γ) στον αναγκαστικό πλειστηριασμό η απαλλοτρίωση του αντικειμένου διεξάγεται χωρίς και παρά τη θέληση του καθ' ου η εκτέλεση δια της ασκήσεως "χρατικής" εξουσίας ή επιβολής,

δ) σε αντίθεση με τα ισχύοντα επί συμβάσεων πωλήσεως, όπου ο πωλητής σαφώς αναλαμβάνει έναντι του αγοραστή την ευθύνη για τυχόν ύπαρξη νομικών ελαττωμάτων του πωληθέντος πράγματος¹⁵², στις εκποιήσεις με αναγκαστικό πλειστηριασμό δεν αναφέρεται τίποτε σχετικό περὶ ευθύνης του επισπεύδοντος ή του καθ' ου η εκτέλεση έναντι του υπερθεματιστή. Το πιθανότερο συνεπώς είναι ότι η εθιμικά διαμορφωθείσα αρχή του ιδιωτικού δικαίου της εποχής περὶ υποχρεώσεως του πωλητή να αποζημιώνει τον αγοραστή σε περίπτωση εκνικήσεως του πράγματος, θεωρείτο ασυμβίβαστη με τη νομική φύση του αναγκαστικού πλειστηριασμού ως νομικής πράξεως δημοσίου δικαίου.

Κατά τη διανομή του πλειστηριάσματος, που δεν επαρκούσε, ακολουθείτο το λατινικό σύστημα, δηλαδή το πλειστηριασμα διανέμεται, μετά την ικανοποίηση των γενικών και ειδικών προνομιούχων δανειστών, μεταξύ των εγχειρόγραφων (απλών, μη προνομιούχων)¹⁵³ δανειστών κατά τρόπο σύμμετρο, ανάλογα δηλαδή με το μέγεθος της απαιτήσεως του καθενός και ανεξάρτητα από τον χρόνο γενέσεως της απαιτήσεως του δανείου¹⁵⁴, τον χρόνο συμμετοχής κάθε δανειστή στη διαδικασία της αναγκαστικής εκτελέσεως¹⁵⁵ ή το είδος του τίτλου που στηρίζει την απαίτηση (δικα-

151. Πρβλ. Γ. Π ε τ ρ ό π ο ν λ ο ν , Νοταριακαὶ πράξεις Μυκόνου, αριθ. 1694, 1728, 1743, 1752, 1754, 1757, 1792 όπου οι δανειστές απευθύνονται στον βοεβόδα για να "κάνει ταξίλι τὰ ἀσπρα", να κινήσει δηλαδή τη διαδικασία του αναγκαστικού πλειστηριασμού.

152. "...όπλιγάρεται ὁ ἄνωθεν πουλητής αὐτὸς καὶ τὰ καλά του νὰ μαντινιέῃ καὶ νὰ ντεφεντέρῃ τὸν ἄνωθεν ἀγοραστὴν..." (Γ. Π ε τ ρ ό π ο ν λ ο ν , Νοταριακαὶ πράξεις Μυκόνου, αριθ. 2, 3, 4, 5, 6 κ.ά). Για το ζήτημα βλ. και παραπάνω σ. 155.

153. "Ἄνυποθήκως δανείσαντες (Β. 9, 6), "ἀνενέχυροι" (Πολιτικός Κώδιξ Ουγγροβλαχίας, Κεφ. Η' § 21). Για τη διαμόρφωση του τεχνικού όρου "έγχειρόγραφοι" βλ. Οικονομίδον - Λειβαδά, Εγχειρίδιον, τ. 3, § 277 σημ. 18α.

154. Ιακ. Βισβίζη, Ερωτήματα (1962), σ. 81 (απάντηση δημογεροντίας Νάξου), σ. 84 (Σύρος), σ. 94 (Ανάφη). Αντίθετο ωστόσο έθιμο ίσχυε στην Πάρο, Αμοργό (Ιακ. Βισβίζη, Ερωτήματα (1962), σ. 86, 93). Πρβλ. Β. 25, 5, 36 (35)=C. VII, 17, 8

155. Γ. Π ε τ ρ ό π ο ν λ ο ν , Νοταριακαὶ πράξεις Μυκόνου, αριθ. 1728 έτους 1778, 1792 έτους 1779 ("ἔλαβεν ὁ κάθε εἰς τὸν κονραμά του κατὰ τὸ ἀνάλογόν του"). Πρβλ.

στική απόφαση, συμβολαιογραφικό ή ιδιωτικό έγγραφο). Η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως των εγχειρόγραφων δανειστών κατά τη διανομή του πλειστηριάσματος διασπάτο μόνον εφ' όσον η απαίτηση του εγχειρόγραφου δανειστή ήταν προνομιούχος. Παρά την έλλειψη πινάκων κατατάξεως των προνομιούχων και μη προνομιούχων απαιτήσεων στο διαθέσιμο υλικό, από τις σωζόμενες μαρτυρίες περί εθίμων προκύπτει με σαφήνεια ότι η διαφοροποίηση μεταξύ γενικών και ειδικών προνομίων του επίσημου βυζαντινού και μεταβυζαντινού δικαίου¹⁵⁶, καθώς και η τήρηση συγκεκριμένης σειράς κατατάξεως ενιαίας για κινητά και ακίνητα πράγματα, ίσχει και κατά την υπό εξέταση περίοδο. Έτσι, σύμφωνα με τα τοπικά έθιμα, μεταξύ των γενικών προνομίων, των απαιτήσεων δηλαδή που ικανοποιούνται από οποιοδήποτε περιουσιακό στοιχείο του οφειλέτη, συμπεριλαμβάνονται: α) οι απαιτήσεις για έξοδα κηδείας, νοσηλείας, "ψυχικῶν"¹⁵⁷ καθώς και οι απαιτήσεις του δημοσίου από οποιαδήποτε αιτία¹⁵⁸. Μεταξύ των ειδικών προνομίων, των απαιτήσεων δηλαδή που ικανοποιούνται προνομιακά από συγκεκριμένα μόνο πράγματα που βρίσκονται σε ειδική σχέση με την απαίτηση, συμπεριλαμβάνονται κατά τη συνήθη σειρά κατατάξεώς τους: α) οι απαιτήσεις υπέρ των οποίων έχει συσταθεί ενέχυρο ή υποθήκη¹⁵⁹, β) οι απαιτήσεις των γυναικών για εξασφάλιση της προίκας¹⁶⁰ και πιθανόν για ικανο-

Εξάβιβλος, 3, 5, 40.

156. Γενικά προνόμια (απαιτήσεις από προίκα και δημόσια χρέη): Εξάβιβλος, 3, 5, 41. Ειδικά προνόμια (ενέχυρα, υποθήκες): Εξάβιβλος, 3, 5, 31, 38, 45. Πρβλ. και Β. 25, 5, 37 (36)=C. VII, 17, 9· Syn. Bas. 10, 3, 16 ("Ο λαβών ἐνέχυρον τὴν ἐπ' αὐτῷ ἀγωγὴν ἔχει· προτιμᾶται οὖν πάντων τῶν ἔχόντων προνόμιον ἐπὶ προσωπικαῖς ἀγωγαῖς").

157. Α. Δρακάκη, Σύρος, σ. 234-235 σημ. 1.

158. Οι απαιτήσεις του κράτους επί της περιουσίας των οικονομικών διαχειριστών κατατάσσονταν προνομιακά στις νησιωτικές περιοχές της Σύρου, Θήρας, Αίγινας (Ιακ. Βισβίζη, Ερωτήματα (1962), σ. 84, 88, 97). Πρβλ. Πολιτικός Κώδιξ Ουγγροβλαχίας, Κεφ. Η' § 20: "Τὰ δημόσια καὶ αὐθεντικὰ χρέη προτιμῶνται εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν ἀπὸ τὰ ἴδιωτικά".

159. Α. Δρακάκη, Σύρος, αριθ. 97α της 15/1/1791. Σύμφωνα δε με την απάντηση της δημογεροντίας Νάξου μεταξύ περισσοτέρων συρρεόντων ενυπόθηκων δανειστών προτιμάται εκείνος που έχει εξασφαλισθεί με εμπράγματη ασφάλεια παχτώσεως επί της περιουσίας του οφειλέτη (Ιακ. Βισβίζη, Ερωτήματα (1962), σ. 81 (απάντηση δημογεροντίας Νάξου)).

160. Από τις απαντήσεις των δημογεροντιών των νήσων του Αιγαίου στα ερωτήματα του Υπουργείου Δικαιοσύνης έτους 1833 προκύπτει ότι κατά κανόνα οι προικώες απαιτήσεις των γυναικών επί των κτημάτων των συζύγων τους κατατάσσονται προνομιακά κατά τη διανομή του πλειστηριάσματος (Ζέπων, JGR, VIII, Συλλογή τοπικών ελληνικών εθίμων, Αθήναι 1931, § 22, σ. 454· Ιακ. Βισβίζη, Ερωτήματα (1962), σ. 78 (Σίφνος), 81 (Νάξος), 95 (Ανάφη), 97 (Αίγινα), 99 (Πόρος). Πρόκειται για αποδοχή από το μεταβυζαντινό εθιμικό δίκαιο του τουρκοκρατούμενου νησιωτικού χώρου του Αιγαίου της νόμιμης και

ποίηση αξιώσεως διατροφής από τον σύζυγο¹⁶¹, γ) οι απαιτήσεις των ανηλίκων¹⁶² και δ) οι απαιτήσεις από μίσθωση εργασίας¹⁶³. Αξίζει να σημειωθεί ότι μεταξύ των

προτιμώμενης υποθήκης της συζύγου επί της περιουσίας του συζύγου για εξασφάλιση των προικών της απαιτήσεων πρβλ. Γ. Σ. Μ α ι δ ἀ κ η , Το Αστικόν Δίκαιον εν ταῖς Νεαραῖς των Βυζαντινών Αυτοκρατόρων, Αθήναι 1922, σ. 167-179. Σχετική και η δικαστική απόφαση μικτού κριτηρίου της Μυκόνου (βοεβόδας και προεστοί) έτους 1762 όπου σαφώς αναφέρεται η προνομιακή κατάταξη των προικών απαιτήσεων της συζύγου έναντι των άλλων χρεών κατά το τοπικό έθιμο (Μ. Τ ο υ τ ο γ λ ο υ , Μύκονος, αριθ. 194 έτους 1762: "...καὶ μὲ τὸ νᾶναι συνήθεια τοῦ τόπου μας παλαιὰ τὸ γυναικοπούρο[κι]/νὰ πλερώνεται σωστά ἀπὸ τὸ μούροι τοῦ ἄνδρος της...", στιχ. 17-18· βλ. επίσης Μ. Τ ο υ τ ο γ λ ο υ , Μύκονος, αριθ. 193 έτους 1785). Αντίθετο το σχετικό έθιμο της Σύρου όπου οι προικώς απαιτήσεις της γυναίκας δεν κατατάσσονται προνομιακά, ενώ επί πλέον, λόγω του εκεί ισχύοντος θεσμού της συζυγικής κοινοκτημοσύνης σε όσα αποκτήθηκαν από τους συζύγους μετά τη σύσταση του γάμου, οι προίκες των γυναικών ήταν υπέγγυες για την πληρωμή των χρεών των συζύγων κατά το ήμισυ (Ι α κ . Β ι σ β ι ζ η , Ερωτήματα (1962), σ. 84). Για το ανωτέρω ζήτημα σε σχέση με τις αποφάσεις του πατριαρχικού δικαστηρίου του 14ου-15ου αιώνα βλ. Ε. Π α π α γ ι α ν ν η , "Η νομολογία των εκκλησιαστικών δικαστηρίων της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου σε θέματα περιουσιακού δικαίου. ΙΙ. Οικογενειακό δίκαιο", *Forschungen zur Byzantinischen Rechtsgeschichte. Athener Reihe*, Αθήνα-Κομοτηνή 1997, σ. 99-109.

161. Σχετική είναι η δικαστική απόφαση κοινοτικού κριτηρίου της Μυκόνου έτους 1787 η οποία έχει εκδοθεί από κριτήριο της Μυκόνου μικτής συνθέσεως όπου συμμετέχουν βοεβόδας και προεστοί (Μ. Τ ο υ τ ο γ λ ο υ , Μύκονος αριθ. 194 έτους 1787). Στη δικαστική αυτή υπόθεση η μητέρα και ο αδελφός του θανόντος, ως καθολικοί διάδοχοι του, εγείρουν αγωγή κατά της συζύγου του με την οποία διεκδικούν κινητά περιουσιακά στοιχεία του θανόντος που βρίσκονται στη νομή και κατοχή της, προκειμένου, δια της ρευστοποιήσεώς τους, να ικανοποιηθούν αξιώσεις των δανειστών του (στιχ. 12). Η αγωγή απορρίπτεται από το δικάζον κριτήριο με το αιτιολογικό ότι η ικανοποίηση του χρέους διατροφής της συζύγου από τον σύζυγο προηγείται από οποιοδήποτε άλλο χρέος του συζύγου (ενυπόθηκο ή μη) προς τους δανειστές του ("...ὅ δέ/ἐκλαμπρότατος βοϊβόντας καὶ οἱ εὑρεθέντες προεστοί εἶπαν πῶς προτιμᾶται τὸ χρέος ὃπου ἔχει ὁ ἄνδρας νὰ ζωοθρέψῃ τὴν γυναικὰ του παρέξ τὸ χρέος ὃπου χρεωστεῖ ἐδῶ καὶ ἔκει ὁ ἄνδρας της." και πιο κάτω "ἡ θροφή τῆς γυναικός δὲν πέφτει εἰς κοιραμά", στιχ. 13-15, 21). Από την εν λόγω απόφαση προκύπτει με σαφήνεια η προνομιακή κατάταξη της απαιτήσεως της συζύγου για κάλυψη εξόδων διατροφής από τον σύζυγο. Συνεπώς το εθιμικό δίκαιο της Μυκόνου του 18ου αιώνα αναγνωρίζει την υποχρέωση διατροφής της συζύγου ως περιουσιακή υποχρέωση του άνδρα. Για το σχετικό ζήτημα όπως προκύπτει από την νομολογία των εκκλησιαστικών δικαστηρίων του 14ου-15ου αιώνα καθώς και από μεταβυζαντινά έγγραφα του 17ου-19ου αιώνα βλ. Ε. Π α π α γ ι α ν ν η , Η νομολογία των εκκλησιαστικών δικαστηρίων κ. λπ., ό.π., σ. 111-112.

162. Στις νησιωτικές περιοχές της Σύρου, Θήρας, Ανάφης οι απαιτήσεις των ανηλίκων και ανικάνων προς δικαιοπραξία επί των κτημάτων των επιτρόπων τους κατατάσσονται προνομιακά (Ι α κ . Β ι σ β ι ζ η , Ερωτήματα (1962), σ. 84, 88, 95).

163. Στον Πόρο οι απαιτήσεις από μίσθωση εργασίας κατατάσσονται προνομιακά (μετά τις προικώς απαιτήσεις των γυναικών). Βλ. Ι α κ . Β ι σ β ι ζ η , Ερωτήματα (1962), σ. 99.

προνομίων αυτών, σύμφωνα με τις απαντήσεις ορισμένων δημογεροντιών περί των τοπικών εθίμων, συμπεριλαμβάνονταν και οι απαίτησεις των δανειστών οι οποίοι προμήθευαν χρήματα για την αγορά ακινήτου, όταν το συγκεκριμένο αυτό ακίνητο ετίθετο σε πλειστηριασμό¹⁶⁴. Πρόκειται για την επιβίωση θεσμού του αρχαίου ελληνικού, ελληνιστικού και ιουστινιάνειου δικαίου, σύμφωνα με τον οποίο τα εμπορεύματα που αγοράζονταν με αλλότρια χρήματα, θεωρούνταν ενεχυρασμένα στον δανειστή εφ' όσον υποκαθιστούσαν τα δανεισθέντα χρήματα (αρχή της "υποκαταστάσεως" ή του "αντικαταλλάγματος")¹⁶⁵.

III. Δικαστικοί-εκούσιοι πλειστηριασμοί

Από τους αναγκαστικούς πλειστηριασμούς θα πρέπει να διακρίνουμε τους δημόσιους δικαστικούς πλειστηριασμούς καθώς και τους δημόσιους εκούσιους πλειστηριασμούς. Δικαστικοί ήταν οι πλειστηριασμοί, οι οποίοι διατάσσονταν ή ορίζονταν με δικαστική απόφαση σε ορισμένες περιπτώσεις, που προβλέπονταν από το εθιμικό δίκαιο όπως π.χ. επί διανομής κοινών πραγμάτων ή επί εκποιήσεως πραγμάτων που ανήκαν σε πρόσωπα που τελούσαν υπό επιμέλεια¹⁶⁶. Εκούσιοι ήταν οι πλειστηριασμοί, οι οποίοι διεξάγονταν με τη βούληση αυτού που έχει την εξουσία

164. Ιαν. Βισβίζη, Ερωτήματα (1962), σ.88 (Πάρος) 101 (Υδρα), 102 (Σπέτσες). Πρβλ. Γ. Πετρόπουλος, Νομικά έγγραφα Σίφνου, αριθ. εγγρ. 14, σ. 63-64, 36-40, σ. 163-164.

165. Pringsheim, Der Kauf mit fremden Geld, Leipzig 1916, σ. 168 επ.: Τονιδίου, The Greek Law of Sale, Weimar 1950, σ. 205 (8) επ.: Γ. Πετρόπουλος, Νομικά έγγραφα Σίφνου, σ. 163 επ. Πρβλ. N. 136, 6 (σχετικά με την τήρηση από τους τραπεζίτες ειδικών λογιστικών βιβλίων με τα οποία αποδείκνυναν όχι μόνο την απαίτησή τους αλλά και τον σκοπό για τον οποίο τα δανειακά κεφάλαια διατίθενταν από τους οφειλέτες). Πρβλ. και B. 25, 5, 35 (34)=C. VIII, 17, 7 ("Εἰ καὶ πολλοῖς δανεισταῖς τὰ αὐτά ἐνέχυρα ἐν διάφοροις χρόνοις ὑπετέθη, ὅμως εἰ ἐκ τῶν χρημάτων ἐνὸς αὐτῶν ἥγοράσθη ἀγρός καὶ ὑπετέθη αὐτῷ εἰδικᾶς, καλλίων ἔστι πάντων οὗτος ἐπὶ τῷ ἀγρῷ"). Syn. Bas. 10, 3, 15.

166. Δημόσιοι δικαστικοί πλειστηριασμοί ως μέσον διανομής της κληρονομιαίας περιουσίας μεταξύ των εξ αδιαθέτου κληρονόμων απαντώνται στο Καστελλόριζο κατά τον 19ο αιώνα (Γ. Α. Πετρόπουλος, Α. Νοταριακαί πράξεις Χίου των ετών 1724-1780. Β. Έγγραφα Ρόδου και Καστελλόριζου των ετών 1847-1874, Μνημεία του Μεταβυζαντινού Δικαίου (Παράρτημα της Επιστημονικής Επετηρίδος της Ακαδημίας Αθηνών) 5, Αθήναι 1963, B. 1. Αρχιερατικαί πράξεις Καστελλόριζου του έτους 1862, αριθ. 8, 29, 37, 39). Στις περιπτώσεις εκποιήσεως πραγμάτων ανηλίκων που τελούσαν υπό κηδεμονία το πλειστηριασμα λαμβάνει ο κηδεμών του ανηλίκου ο οποίος και υπόσχεται ότι θα τηρεί τους όρους του αναλυτικού εγγυητικού εγγράφου που προσαρτάται στην έκθεση καταχυρώσεως (Γ. Πετρόπουλος, ο.π., αριθ. 40 έτους 1862). Πρβλ. επίσης Συνταγμάτιον Νομικόν, XXXII, ιδ'.

διαθέσεως του πράγματος¹⁶⁷ συνήθως κατόπιν απλής δηλώσεως αυτού¹⁶⁸. Σε περιπτώσεις εκούσιων πλειστηριασμών εκείνος που είχε την εξουσία διαθέσεως του πράγματος προσδιόριζε και την τιμή του πλειστηριάσματος, ενώ στις περιπτώσεις αναγκαστικών πλειστηριασμών ως επισπεύδων εμφανιζόταν, όπως προαναφέρθηκε, εάν μεν επρόκειτο για ιδιωτικά χρέη ο δανειστής ή η ομάδα δανειστών, εάν δε επρόκειτο για δημόσια χρέη η αρμόδια για την επίσπευση της διαδικασίας του πλει-

167. Ένας από τους θεμιτούς τρόπους οικειοθελούς πωλήσεως ακινήτων στα νησιά των Κυκλαδων ήταν και η πώληση με δημόσιο πλειστηριασμό (εκούσιος πλειστηριασμός). Ειδικότερα για τη Νάξο βλ. Λ. Χρυσανθόπουλος, Συλλογή, σ. 87 (Αρχαία έθιμα Νάξου)· Ζέπων, JGR, τ. VIII, σ. 538, 540=Θέμις Σγούτα, Ε', σ. 151, 153 (Έθιμα Νάξου έτους 1810, ἀρθρο λη', μιζ'): Ιακ. Βισβίζη, Ναξιακά νοταριακά έγγραφα σ. 124-125 και αριθ. εγγρ. 18 έτους 1539, στιχ. 13-17, σ. 32, αριθ. εγγρ. 23 έτους 1539, στιχ. 34 επ. ("...ἐπούλησεν...καθάρια και φανερά εἰς τὸν κόσμονκατὰ πῶς φαίνεται γραμμένον εἰς τὴν κατζηλαρίαν, ἥγουν διαλαλημένον εἰς τὸ ηκάντος και ντεληβρασμένον..."), αριθ. εγγρ. 25 έτους 1539, στιχ. 15-18, σ. 44 ("...γωράσσασήν το καλὰ καθάρια, πουπληκαμέντε και φανεράεις τὸν κόσμον, διαλαλημένον εἰς τὸ ηκάντος..."). Στη Σύρο επίσης η πώληση των ακινήτων πραγμάτων με δημόσιο πλειστηριασμό ήταν κατά τον 19ο αιώνα επιτορπή σύμφωνα με την κωδικοποίηση παλαιού-ισχύοντος ήδη από τον 17ο αιώνα- εθίμου του νησιού. Βλ. σχετικά το υπ' αριθ. ΣΤ' Πρακτικό Συνελεύσεως του Κοινού της Σύρου της 25/12/1812: "Λοιπόν ἀπὸ τὴν σῆμερον λέμε και δίδομεν ἄδειαν και ἔξουσίαν ὅποιος θέλει νὰ πουλήσῃ ἐδικόν του πράγμα κινητὸν ἢ ἀκίνητον, νὰ είναι νοικοκύρης νὰ τὸ πωλῇ ...θέλει εἰς τὸ ἵκαντιο θέλει μερικά.." καθώς και το υπ' αριθ. Ζ' Πρακτικό Συνελεύσεως του Κοινού της Σύρου της 18/12/1827: "...θέλοντας νὰ βαστάξωμεν και νὰ ἀκολουθήσωμεν τὸν παλαιὸν νόμον και καπίτουλο ὅπου οἱ περασμένοι μας γεροντοκριται ἐκάνανε εἰς τὰ 1695 Ιουνίου 13 ὅτι ὅποιος ἔχει νὰ πουλήσῃ πράγμα ακίνητον νὰ βάνεται εἰς τὸ δελάλι, τὸ ὅποιον ἔξανασταθερώθηκεν ἀπὸ τοὺς προεπιτρόπους και προεστόται εἰς τὰ 1812 Δεκεμβρίου 25 ὅθεν και ἡμεῖς τὴν σῆμερον γνωρίζοντάς το διὰ καλό και νόμιμα καμωμένο, θέλοντας νὰ ἀκολουθήσωμεν αὐτὸν τὸν παλαιὸν νόμον, δημπλιγάρομε τὴν κατζελλαρία μας νὰ μὴν ἐμπορῷ ὁ Κατζηλλιέρης νὰ κάμη καμμιὰ πουλησιὰ ἀπὸ πράγμα ἀκίνητο ἀν δὲν βαλθῇ εἰς τὸ δελάλι ἢ εἰς τὸ ἵκαντιο, μακάρι νὰ είναι δέκα γροσιῶν ποσότητα..." (Α. Δρακάνη, Σύρος, σ. 307, 308). Στη Μύκονο τέλος με τη λέξη "μερικές" αντιδιαστέλλονται οι πωλήσεις που γίνονταν με ιδιωτική συμφωνία των συμβαλλομένων από τις πωλήσεις που γίνονταν "διά δημοσίου τρόπου" (Ιακ. Βισβίζη, Ερωτήματα (1957), σ. 10). Πρβλ. επίσης έθιμα Θήρας έτους 1797, ο.π., Κεφ. Α', σ. 504· Μολδαβικός Κώδιξ § 3: "...ἀνάγκη τῆς περὶ τιμῆς συναινέσεως και τῆς ἐνυπογράφου ὁμολογίας, ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἐπικυρώσεων ὅπως φανῇ αὐτὸ τοῦτο, ἦτοι ἡ ἐλευθέρα αὐτοῦ θέλησις περὶ τοῦ ἐκποιηθέντος πράγματος".

168. Πρβλ. ωστόσο και τη σχετική διάταξη του Μολδαβικού Κώδικα σύμφωνα με την οποία για τη διεξαγωγή εκούσιου πλειστηριασμού απαιτείται επιπρόσθετα και η έκδοση σχετικής δικαιοστικής αποφάσεως: ""Οταν οἰκειοθελῶς βουλόμενός τις πωλῆσαι διὰ ὅποιασδήποτε αὐτοῦ χρείας κανένα τῶν κτημάτων αὐτοῦ, προσέλθει τῇ ἔξουσίᾳ και ζητήσει ὅπως ἐκδοθεῖ αὐθεντικὴ προσταγὴ περὶ τῆς ἐκποιησεως τούτου, διὰ διαπράσεως δημοσίας...". (Μολδαβικός Κώδιξ, Παράρτημα. Περὶ διαπράσεως δημοσίας, § 2β).

στηριασμού διοικητική αρχή. Επίσης, όσον αφορά την ευθύνη για τυχόν νομικά ελαττώματα σε περίπτωση εκποιήσεως του πράγματος με εκούσιο πλειστηριασμό, από το κείμενο των σχετικών καταχυρωτικών εκθέσεων προκύπτει ότι τη σχετική ευθύνη αναλάμβανε εκείνος που είχε την εξουσία διαθέσεως του πράγματος, εφ' όσον μάλιστα λογίζεται ως πωλητής, και συνεπώς ο αγοραστής δύναται να στραφεί κατ' αυτού¹⁶⁹. Τέλος, όσα αναφέρθηκαν προηγουμένως σχετικά με την προβολή των εμπράγματων δικαιωμάτων προτιμήσεως, ισχύουν τόσο επί εκουσίων πλειστηριασμών¹⁷⁰ όσο και επί δικαστικών πλειστηριασμών¹⁷¹.

169. Ι α κ . Β ι σ β ι ζ η , Ναξιακά νοταριακά έγγραφα,, αριθ. 25 έτους 1539, στιγ. 31-34: "όμπληγάρεται ...ό πουλιτής και λέγει πρεξέντ (ε) δτι...". Διαφοροποιημένη είναι στο ζήτημα αυτό η ρύθμιση του Μολδαβικού Κώδικα σύμφωνα με την οποία: " ὁ οἰκειοθελῶς πωλῶν τὸ ἴδιον αὐτοῦ κτῆμα, ἀνάγκη νὰ παρενείρῃ: ἢ δτι μὲ τὰς αἰτίας του τὸ πωλεῖ ἢ ἄνευ τούτου. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ἐνέχεται ὁ ἀγοραστής, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ὁ πωλητής." (Μολδαβικός Κώδιξ, Παράρτημα. Περί διαπράσεως, § 5).

170. Πρβλ. Μολδαβικός Κώδιξ, Παράρτημα. Περί διαπράσεως, § 4.

171. Πρβλ. Συνταγμάτιον Νομικόν, XXXII, ιδ' όπου σε περίπτωση δικαστικού πλειστηριασμού που διατάσσεται ως μέσο διανομής κοινών πραγμάτων μεταξύ συγκυρίων ορίζεται ότι η τελική τιμή προσφοράς του πλειστηριαζόμενου, η οποία έχει καθορισθεί δια πλειοδοσίας, θα πρέπει να γνωστοποιείται στους έχοντες δικαιώματα προτιμήσεως (συγγενείς, συνεμόμενούς, γείτονες) και μόνον σε περίπτωση μη εκδηλώσεως ενδιαφέροντος από αυτούς επικυρώνεται από την αρμόδια αρχή η πώληση σε άλλον υπερθεματιστή.

